

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN

1959

INDHOLD

Redaktør, protokolsekretær SVEND THORSEN: Bondedreng på Lyngby-egnen.

Lagerforvalter POUL KNUDSEN: Barndomsminder fra Bondebyen i Kongens Lyngby.

Viceinspektør VALD. MØLLER: Visesangeren i Kongens Lyngby.

Vognmand CHRISTIAN HANSEN: Mine erindringer om Virum og Frederiksdal fra først i 1880'erne til ca. 1950.

Overinspektør KAI ULDALL: Frilandsmuseet ved Sorgenfri.

Stadsingeniør J. A. C. RASTRUP: Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766.

Stadsingeniør J. A. C. RASTRUP: Fortunbyen i Kongens Lyngby.

UDGIVET AF

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Selskabet er stiftet ved et møde på Grundtvigs Højskole i Fuglevad den 27. oktober 1927 og har til formål at vække interesse for og fremskaffe og udbrede oplysning om Lyngby-Taarbæk Kommune i fortid og nutid i historisk, topografisk, økonomisk og kulturel henseende. Formålet søges opnået ved afholdelse af foredrag, ved ekskursioner og ved udgivelse af skrifter.

Medlemsbidraget er 5 kr. årligt (for husstandsmedlemmer 1 kr.).

Indmeldelse kan ske ved henvendelse til kassereren eller til et af bestyrelsens medlemmer.

Bestyrelsen 1959.

Stadsingeniør J. A. C. Rastrup, formand.

Overbibliotekar Aage Børresen, næstformand.

Kontorchef P. Lauritsen, kasserer.

Befragter H. V. Holsøe, sekretær.

Borgmester Paul Fenneberg.

Pastor Poul Gamrath.

Værkfører Svend Aage Larsen.

Direktør H. J. Lemche.

Fhv. sognerådsformand Ingv. Nørgaard.

Ekspeditionssekretær, cand. polit. Vagn Otterstrøm.

Overinspektør Kai Uldall.

LYNGBY-BOGEN

IV

LYNGBY 1959

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

INDHOLD

	Side
<i>A. C. Tandrup:</i>	
De tre familier Lund i Kongens Lyngby og Fuglevad i det 19. århundrede	5
<i>P. Gamrath:</i>	
Fra Taarbæk Sogn	39
<i>Karen Christensen:</i>	
„Fra Balber Kræstersens Dave”. Taarbæk 1853-1879	50
<i>F. M. Madsen:</i>	
Fra Brede om Brede. Med bidrag af Signe Veel, Andreas Schmidt, Peter Petersen, Chr. Nielsen og Niels E. Daverkosen	59
<i>Valborg Orlamundt:</i>	
Erindringer fra Kongens Lyngby i slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede	91
<i>Hans Hansen:</i>	
Nogle erindringer fra min barndom i Lyngby	97
<i>J. A. C. Rastrup og V. Rud-Petersen:</i>	
Fredede bygninger, skulpturer, mindesmærker og oldtidsminder i Sorgenfri Slotshave og på de fra Sorgenfri Slot udskilte ejendomme.	102
<i>Svend Thorsen:</i>	
Bondedreng på Lyngby-egnen	125
<i>Poul Knudsen:</i>	
Barndoms minder fra Bondebyen i Kongens Lyngby	133
<i>Vald. Møller:</i>	
Visesangeren i Kongens Lyngby	140

Christian Hansen:

Mine Erindringer om Virum og Frederiksdal fra først i 1880'erne til ca. 1950.....	144
--	-----

Kai Uldall:

Frilandsmuseet ved Sorgenfri	166
------------------------------------	-----

J. A. C. Rastrup:

Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766	194
Fortunbyen i Kongens Lyngby	204

Bondedreng på Lyngby-egnen.

Af Svend Thorsen.

Jeg vil her fortælle noget om det land, den hjemstavn, der ligger mellem på den østlige side Øresund og Dyrehaven, på den vestlige Furesøen og Hareskoven. Det er de sogne i Københavns amt, hvor genskæret af storbyens lys ses på nathimlen og fyrblinket fra Middelgrunden over Ermelunden. Det land, kunne jeg videre sige, der i århundreder havde to akser, nemlig Mølleåen, som fra Furesøen til Sundet har et fald på over 20 meter, og ved hvis bredder derfor vor ældste, strømdrevne industri lå, og dernæst Lyngbyvejen eller Kongevejen, således kaldet fordi den var de oldenborgske kongers autostrada fra residensstaden til Frederiksborg, Fredensborg og Hørsholm. Glücksborgeren Christian X nåede sjældent længere end til „Sorgenfri”, men gjorde til gengæld et hjem deraf. Enhver af os har passeret slottet og har erindring om en tætstudset, stigende allé, for enden af den et snævert udsnit af en hvid facade, hvortil nogle trappetrin fører op; man skimter to røde skilderhuse og et garderblåt bukseben. — Endelig er, eller var, det land, jeg vil berette om, for Gentofte sogns vedkommende Bernstorff-bøndernes, medens Lyngbys bønder i gammel tid hørte under kronen.

De sogne, det her gælder, udmærker sig på enestående vis ved en blanding af skøn natur, fin historisk kultur og jævnt bondeland, det sidste nu stærkt vigende; men det var netop blandingen af de tre elementer, der gav egnen en klangfarve, som for stedse kunne mærke den ungdom, der voksede op her, måske ikke dybere end andre hjemstavnene, men afgjort anderledes.

Det begyndte allerede i skoleårene. Det er let at forstå, at i en sådan egn fik skolens timer i historie og dansk en særlig karakter; de blev en art hjemstavnsundervisning. Vi boede jo midt i historien og poesien. Hove-riets og jordfællesskabets ophævelse og gårdenes udflytning, hvorom vi

naturligvis lærte, var jo nøje knyttet til grev J. H. E. Bernstorffs navn, han, der som den første gennemførte disse reformer i sine tre bondebyer: Gentofte, Ordrup og Vangede. På Gentofte-bakke står der en æresstøtte for ham. Eremitageslottet og Jægersborg havde begge deres plads i landets historie, i hvert fald i kongernes. Den økonomiske storhedstid før år 1800, den såkaldte florissante periode, havde efterladt adskillige palæer og andre anselige bygningsværker her nær ved København. Sophienholm, Tusculum og Næsseslottet påvirkede den historiske eller litterære fantasi. Til Sorgenfri knyttede der sig minder om enkedronning Caroline Amalie, Grundtvig og Lyngbys sognepræst, den navnkundige Peter Rørdam; D. G. Monrad havde boet på Hummeltofte. På skrænten ved Lyngby kirke lå mange kendte mænd, bl. a. C. F. Tietgen.

Det hele områdes beskudne hovedstad — Søllerød og Bagsværd sogne medregner jeg til den nordlige Københavnsegn — altså den centrale by, det var endnu ved begyndelsen af dette århundrede Lyngby, Kongens Lyngby. Og var byen på grund af „Sorgenfri” noget af et dansk Windsor, så var den dog meget mere af et Weimar. Her havde den af Frederik V beskyttede, berømte tyske digter Friedrich Gottlieb Klopstock skrevet nogle af sine oder, Kuhlau havde frembragt dele af sin toneskat, og Chr. Winther for evigt med sin „Flyv, fugl, flyv . . .” gjort Hjortholm ved Furesøen til længselens hjemsted, skønt det jo egentligt kun er Værløse, der ligger derovre bag de dæmrende Hareskove, hvor den fagre bor. Også Oehlenschlägers poesifyldte „Sct. Hans Aftenspil” foregik på en lokal scene, Dyrehavsbakken, som han fra gøglens løftede op i den store digtnings verden. I Mendelsohns ouverture til „En skærsommernatsdrøm” fandt vi siden et musisk udtryk for Dyrehavens nocturne stemning, og samtidig blev Eremitagesletten en af „de brede sletter i sollysets sommerpragt”. I selve læsebogen stod Kaalunds digt „Konen ved Ledet i Frederiksdal”:

Når gennem det dejlige Frederiksdal
i den varme, duftende sommer
du drager hen gennem bøgenes dal
og ånder den luft, som kølig og sval
fra Fursøens bølge kommer . . .

Hvad jeg hermed vil have sagt, er det, at vi, der i begyndelsen af dette århundrede var børn ude i den nordlige del af Københavns amt, havde den lykke at formes i en egn, hvor natur og kultur sammen spillede, så de næsten gik i ét. Historien og digtningen beåndede det

landskab, hvori vi levede — så måtte enhver af os få ud deraf, hvad han eller hun kunne.

*

Men der var altså også et tredje element, bondelandet, og just det gjorde egnen så frugtbart modsætningsrig for de unge sind. På dette bondeland i Københavns nabosogne rejser sig jo nu de første skyskrabere, og et rullende fortov, S-togene, fører titusinder til og fra arbejdspladsen i hovedstaden. Men i min barndom stod endnu adskillige af grev Bernstorffs udflyttergårde, og om livet i hin tid på en sådan gård kan jeg måske fortælle et og andet. —

For først at anskueliggøre de for Københavnsegnen i hvert fald dengang så ejendommelige, brat skiftende horisonter vil jeg kort omtale en køretur i en sådan gårds gamle, tunge charabanc. — Det er søndag, vognen er kørt frem på gårdspladsen, støvet banket af de blå hynder og seletøjet nypudset; en let duft af transmørelse står omkring køretøjet. Af den halve snes heste, der skraber inde i stalden, bliver et par af de pæneste spændt for. Charabancens udgangspunkt er et almindeligt, men dog ret stort gårdbrug.

Vi forudsætter nu, at søndagsturen går til Søllerød, fordi familien ønsker at se den kirkegård, der må forekomme mennesker, som til daglig er bundet af landbrugsarbejde og lever under beskedne kår, helt eventyrlig. Ja, hvilket mægtigt indtryk gjorde dog ikke Søllerød kirkegård dengang! Den er jo ligesom Gentoftes hvilested for hovedstadens rige landligere eller villaejere. Skønne gravmæler i marmor og store murede begravelser ligger så tæt ved hinanden på terrasserne ned mod den idylliske Søllerød sø, at man tror at stå i et friluftsglyptotek. De har på dette dejlige sted ligesom villet fastholde livets rigdom og skønhed også ud over døden, disse generalkonsuler, fabrikanter og storkøbmand. De fleste har gjort det ved virkelig at tage kunsten i deres tjeneste; kun enkelte steder ses gravminder, der lader formode, at her har kaffebranchens Ramses II villet rejse sig en prangende pyramide.

Hvilken forskel fra en almindelig landsbykirkegård, hvor de henfarne ydmyger sig i døden under små, sorte eller grå gravsten med forgyldt indskrift — f. eks.: „Gårdmand Anders Jensen af Ølsted, født 3. maj 1847, død 21. september 1912” — og derover en due i gips. Den storslåede gravskrænt i Søllerød, hvor de hvide marmormonumenter ses mod de mørke, stedsegrønne takstræer, måtte forekomme en bondedreng som kirkegård at være et Akropolis, præget af rigdommens og skøn-

hedens vælde. Selve Søllerød sø ligger i en lang, dyb dal og ligner derfor, set oppe fra kirkegården, floden Lethe, hvoraf de døde, når de kom til underverdenen, drak sig glemsel for alle jordiske ting. Men adskillige af dem, der hviler oppe paa skrænten, har ganske øjensynlig ønsket at drikke sent.

Når charabancen atter ramlede gennem porten til den gamle udflyttergård, og larmen gjorde grisene forskrækkede, så de for op i et hjørne af deres sti, ja, så var vi på ny i bondens jævne verden. Men hvilken næring for fantasien, hvilken frugtbar sindsudvidelse, fremkaldt ved den voldsomme kulturskiften, kunne en sådan køretur på to, tre timer ikke give!

*

I dag er Københavnsegnens bønder næsten uddøde. De ernærede sig fra gammel tid af den slugsomme storstad, som før benzinalderen, der begyndte efter den første verdenskrig, aftog gårdenes halm og hø, kartofler og grøntsager, hvorved man sparede den besværlige omvej gennem kørerne. Selv har jeg haft min barndom på en gård ved Lyngby på 140 tdr. land, men den havde kun to køer, skønt den efter almindelig målestok vel skulle have haft 70. Sådanne gårde var i virkeligheden handelsbrug, vognene lå altid på Kongevejen, på vej til eller fra København. Kohold forekom dog også, navnlig syd- og vesterud, efter Taastrup-Ballerup-Maaløv til; herfra førtes store mælkemængder til hovedstaden.

Der tjentes i mange år gode penge ved denne ejendommelige form for landbrug, men værdien af den usynlige høst, jordens årlige værditilvækst, oversteg nok ofte det beløb, hvortil den høst, som i august måltes i tønder og traver, kunne udbringes på Halmtorvet i København eller hos kartoffelhandlerne. Sagen var jo den, at den bymæssige udvikling efterhånden trængte ud, ikke blot i størstedelen af Københavns amt, men desuden til Farum, Birkerød og Hørsholm i Frederiksborg amt, ja, til kommunerne langs Køge bugt i Roskilde amt. Og alt imens steg jordens værdi. Når bonden gik aftentur over sine marker, tegnede de sig efterhånden ikke som skifter for rug, havre, roer og kartofler, men som grunde, d. v. s. som firkanter à 50 eller 75 øre pr. kvadratalen. Ejeren forstår, at der vil komme en dag, da hans marker ikke mere bærer korn, men guld. Det bliver den gyldne høst, som mere og mere optager hans tanker om fremtiden.

Den største jordopkøber blev byen København, der på et vist tids-

punkt ejede 4000 tdr. land, d. v. s. et areal, som kun vore allerstørste godser har, heraf dog kun ca. 1800 tdr. land i Lyngby og Gentofte sogne. De fleste af de henved 70 gårde, der kom i magistratens eje, blev erhvervet i tiden før den anden verdenskrig. I de nordlige, naturskønne sogne blev jorden betalt med ca. 3000 kr. pr. td. land, i de vestlige med ca. 2000 kr., altså med væsentlig mere end landbrugsprisen dengang, men dog med småpenge i forhold til i dag, da der findes eksempler på, at en almindelig, velbeliggende bondegård er solgt for henved 1 mill. kr. Man ville i det hele taget nok vide, hvorledes f. eks. de Lyngbybønder, der omkring 1930 solgte deres jorder til København, nu — efter det store fald i møntværdien — ser på denne forretning.

I nogle tilfælde har de tidligere ejere eller deres sønner fortsat gårdenes drift som forpagtere, men i det lange løb er disse bondeslægters skæbne vis nok. Selv den, hvis minde fra Københavnseggen kun rækker et halvt århundrede tilbage i tiden, har set den ene gård efter den anden „gå ud”, omtrent som et gammelt træ gør det. Når den sidste store høst er taget i hus, høsten én gang for alle: de tilsyneladende så mange penge for jorden, så holder gården før eller siden op at leve som virkeplads for mennesker og hjemsted for dyr. De mange livsens lyde, der hører en gård til, dør hen. Ajlen rinder ikke mere fra kostalden, og stuehuset proletariseres, indtil det rives ned. Bonden selv bliver villalæjer i nærheden eller rentier i en 5-værelses lejlighed. Han og hans efterkommere lever nu, de gamle på stedet, som en slags lokal adel mellem de mange tilflyttere; de får, med henblik på gården hvorfra de stammer, et uskrevet von foran deres navn. Således vinder nogle først deres gods, idet de mister det.

Sandsynligt nok vil den gamle proprietær opleve, at en af de nye veje, som anlægges over hans marker, benævnes efter gården, og efter hans død vil kommunalbestyrelsen meget muligt beslutte, at en vej skal bære hans navn. Dog, måske allerede når rødtjørnene i de nye villahaver er blevet så store, at de kan blomstre, vil disse navne på disse veje kun have en teknisk funktion som vejvisere. Ingen forbinder noget særligt dermed eller tænker på det liv, som engang var på stedet der.

Vil f. eks. Lyngbybønderne, der nu alle forlængst har afhændet deres gårde, kende det videre forløb, behøver de blot at gå en tur i Gentoftes og Charlottenlunds villakvarterer, der jo til dels opstod allerede i

forrige århundrede. Hvad hedder vejene her? Jo — Bregnegårdsvej, Ejgårdsvej, Hyldegårdsvej, Lindegårdsvej, Skovgårdsvej . . . „en ejendoms navn” står der som forklaring i Kraks vejviser. Altså lutter navne på døde gårde. Ole Bruuns vej, C. L. Ibsens vej, Wilhelm Smidts vej, Lemchesvej . . . „en ejers navn” står der i Krak. Jeg ved naturligvis meget vel, at der er kommet nyt og også mangfoldigere liv i stedet, men jeg har her villet mindes det ejendommelige bondeland, der gik under uden for Københavns porte.

*

Ingen er som vi, der stammer fra gårdene på Københavnseggen, blevet landflygtige i forhold til deres første hjem. Kommer vi derud, gør de mange nye veje og husrækker på de gamle marker os aldeles vildfarende. Man føler sig som en blindbuk, der er drejet 8 gange om sig selv og derefter hverken sanser nord eller syd, når bindet tages fra øjnene, skønt han står på velkendt grund. Selv efter en brand er der dog altid himmelranden tilbage — men hvor er i dag barndommens horisont mellem de mange bungalower, højhuse, motorveje og andet byggeri? Nu kan vi bønderbørn se, at vi i sin tid havde en alt for ensidig opfattelse af begrebet jord. Vi betragtede markerne, altså jorden, alene som et dyrkeligt naturelement, man málte i „tønder land” eller hektarer. Vi forstod dengang ikke rigtigt, at man kan tage naturen, frodigheden, af jorden og gøre den til et goldt fundament for bygninger, og at der derved samtidig opstår et nyt mål, som man kunne kalde „tønder luft”, eftersom den, der bebygger en grund, har ret til at bebygge også et luftareal over den, altså til at gå i højden, eventuelt i skyskraberhøjde. Vi forstod heller ikke rigtigt — i hvert fald ikke når det gjaldt vore egne marker — at man kan gå i dybden ved anlæg af viadukter og forsænkede rundkørsler. Vi tænkte for meget i rugmark og flademål. Nu, i 1959, da vi står og læser et gadenavn dér, hvor ganske bestemt kostalden må have ligget, er vi blevet klogere. Nu ved vi, at enge kan cementeres, og at jord er mere rum end flade, mere kubikmeter end kvadratmeter. På marker ved Lyngby, hvor jeg i skoleferierne har både harvet og ringtromlet og kendte hver plet, har jeg i dag intet andet kompas end sukkerfabrikkens to skorstene.

*

Nå, men livet skal jo have sin ret. Befolkningstallet i Københavns amt vokser med omkring 25.000 årlig og er nu på vej til 400.000. Skal amtets sygehusvæsen holde mål med denne tilvækst, må der hvert

år tilkomme 60 sengepladser. Der findes her kommuner, hvor der i løbet af få år er opsat henved 100 nye postkasser, og i et af de vestlige sogne endte den unge enelærer ved landsbyskolen som sit sogns skoledirektør, med 50 lærere under sig. Det er overvejende unge familier, der har slået sig ned i de oprindeligt rene bondekommuner vest og sydpå, hvor det endnu flyder med kloakrør. Adskillige er tilvandrede fra det øvrige land, idet København kun har været transitby og forlovelsessted. I disse præriekommuner er barnedåbene mange, begravelserne få og tredjeprioriteten stor. Men nybyggerne er driftige folk. —

*

Også i Københavns amt er himlen alle vegne, men de fleste finder dog den, der hvælver sig over Lyngby og Søllerød, skønnere end himlen over Herstederne og Brøndbyerne. Lykkeligvis kan de grundlæggende træk i de nordlige sogne — altså de store søer og skove — ikke udviskes. Egnen her vil for stedse være noget af et dansk Värmland.

Jeg har altid forestillet mig, at da skaberen på den femte dag fastslog, at alt, han havde gjort, var såre godt, da var det den brusende Furesø og skovene ved Frederiksdal, han så ud over. Under den udvikling, som nu er i gang herude — storbymenneskenes massevandring mod nord — vil nødvendigvis visse værdier gå tabt, derunder vel desværre også den aldrig glemte sindsudvidende spænding, der opstod ved mødet inden for samme horisont — begrænset af Øresund og Hareskovene — mellem nøjsomt bondeliv og rigmandsvillaerne i Jægersborg allé, mellem kartoffelmarken og Dyrehaven, mellem karlenes herregårdsviser og Sofokles „Antigone”, der opførtes på friluftsteatret i Ulvedalene, mødet mellem den gamle stråtækte udflyttergård og Eremitageslottet, mellem køkkenhaven og Prinsessestien, mellem Tycho Brahes himmel ude over Sundet og solfaldshimlen bag bøndernes Værløse. På cykel kunne man i løbet af et kvarter modtage nye og meget forskellige natur- og kulturindtryk, alt under den samme horisont.

*

Det kan synes mærkeligt, at der aldrig er udgået nogen stor digter eller forfatter fra selve Københavnsegnen, en poet der har sunget netop denne egns pris. Mange har boet der, men ingen er født der — Gyrithe Lemche er den, der kommer nærmest, for så vidt som hun allerede i sin barndom hyppigt opholdt sig ved Lyngby. Måske er årsagen just den, at egnen er for broget, indtrykkene for mangfoldige, til-

værelsen for splittet. Der er her ingen hjemstavn i sædvanlig forstand. Rimeligvis ville både Jeppe Aakjær og Johs. V. Jensen være omkommet som digtere, hvis de havde haft deres barndom ved København og ikke i det entydige Fjends herred og i Himmerland. I stedet var de måske blevet fremragende kulturhistorikere eller store journalister som den i Lyngby fødte Henrik Cavling, der altid erkendte, at dobbeltindtrykket af land og by fik en afgørende indflydelse på hele hans livsforståelse. Digteren derimod, han nærer sig af kun én kultur, hvori han binder dybt, og hvis indhold han kan forløse, som f. eks. Aakjær sine barndomsindtryk i det beskedne Fly sogn ved Skive. Men på Københavnsøgnen udebliver den hellige enfold, hvori den skabende poesi har sit udspring. Derfor, tror jeg, lyder der ingen hjemstavnsdigtning, jeg siger udtrykkelig hjemstavnsdigtning, i det såre smukke, men splittede Nordsjælland. Kun Chr. Winthers berømte digt står som en skrift over himlen:

Flyv, fugl, flyv
 over Furesøens vove,
 nu kommer natten så sort. —

Priset være disse skønne sogne for, hvad de gav os i de unge år.

Barndoms minder fra Bondebyen i Kongens Lyngby.

Af Poul Knudsen.

Jeg er født i 1883 i huset, Lyngbystræde 1, hvor jeg endnu bor. Dette hus fik ved matrikuleringen i 1811 matr. nr. 95 af Kongens Lyngby. Til huset har der aldrig hørt landbrugsjord; det var et af de såkaldte holdshuse, som opførtes på en af de gamle bondegårdes grund for en medhjælper eller for en håndværker.

Det ligger i den nordligste del af Bondebyen, og den vej, der går forbi huset i retning øst-vest, fik ved navngivningen af vejen i halvfemserne navnet Lyngbystræde.

Lyngbystræde 1. Foto: C. G. Petersen.

Min morfar blev født i huset 1807, det år da englænderne bombarderede København, og jeg har selv haft mit barndomshjem her. For øvrigt erhvervede far i sin tid huset for 1200 rigsdaler og syntes endda, det var alt for dyrt. Min mor er født i et lille hus, som lå foran Baunegård.

Min far var fra Jylland og kom her til Lyngby som ungt menneske for at tjene som kusk hos pastor Peter Rørdam, og han skulle bl. a. køre posten til enkedronning Caroline Amalie og til Tietgen, der boede i Taarbæk. Min mor tjente hos søstrene Feyerschou i "Palæet" på Hovedgaden, hvilket ejendommen for øvrigt ikke hed dengang, men først blev kaldt senere.

Min far og mor blev viiede den 5. maj 1872 af pastor Peter Rørdam, samme dag som husarerne i København splittede mængden på Fælleden i anledning af et social-demokratisk møde, som politimesteren havde forbudt at afholde.

Vi var seks børn i mit barndomshjem, tre drenge og tre piger. Livets alvor begyndte tidligt. Min far arbejdede på fabrikken i Brede, hvor man jo dengang i ret stor udstrækning brugte børn som arbejdskraft. Man havde en slags hejseværk til materialerne, men en dreng havde kørt bærestolen ned i skakten uden at sikre denne, og far kom med nogle varer og trådte uforvarende ud i den åbne skakt. To arbejdskammerater halvt fulgte, halvt bar ham hjem, men virkelig lægehjælp var jo dengang kun for de færreste. Far kom i gang med arbejdet igen nogle uger senere, men han kom sig aldrig, og fire år senere døde han.

Da min far døde, var jeg tre og et halvt år gammel, og jeg kan ikke huske min far.

Det, der siden har undret mig mest, er, at min mor kunne klare terminen på huset, da hun var uden midler. Vi børn fik pladser, og mor måtte gå ud at vaske.

Da jeg gik i skole, var der kun én kommuneskole i Lyngby — på Fortunvej (nu Høstvej). Bygningen ligger der for øvrigt endnu, men ejes og bruges nu af Posefabrikken. Skolen havde dengang kun én etage med kun to skolestuer. Senere blev der bygget en etage til på skolen, og endnu senere blev der på det opfyldte gadekærs areal bygget en toetages, rød skolebygning ud mod Lundtoftevej.

Gamle Skjoldager og hans søn var skolens eneste lærere. Gamle Skjoldager kunne godt lide en „lille en“, og han opbevarede sin brændevinsflaske bag gardinet og tog somme tider en slurk af flasken i smug. Men et af børnene må have sladret derom, for det kom præsten for øre med det resultat, at flasken forsvandt — ned i hans lejlighed, og så gik læreren derned, når han trængte til at slukke tørsten.

Over for skolen var der nogle jorder, som tilhørte Toftebæksgård,

som endnu ligger der, og der var gerne en af drengene, der blev udtaget til at arbejde i jorden i skoletiden for 10 øre om dagen. Det ville drengene hellere end gå i skole.

I skolen var der tre klasser, store klasse, mellemklassen og lille klasse.

I hele min barndom var der ikke vand i nogen af husene, og man hentede vand i vandposten, der var på hjørnet af Lundtoftevej og Nørregade. Stedet, hvor spanden skulle hænge, var så højt oppe, at børn dårligt kunne nå at hænge spanden op. Pumpestangen var forsynet med et stort blylod, som gjorde, at pumpen var så tung at betjene, at børn, når de trak i pumpen, måtte hænge sig i pumpestangen for at poste vandet ned i spanden. Om vinteren blev vandet transporteret på slæde til og fra pumpen. Bypumpen var dengang den eneste vandpost i Bondebyen.

Engang da vandet var frosset i posten, bad man Per Jacobsen på Baunegård om at få vand fra gårdens post, men han ville kun sælge vandet for 5 øre pr. spand, og det var man nødt til at betale, da der ingen andre muligheder var for at skaffe vand. Man hentede vand ved byposten, indtil vandværket blev bygget i 1904.

Om vinteren hentede vi brænde i Dyrehaven (kvas), og vi lavede selv vort juletræ af en overskåret gren, som vi tog fra Borrekrat og satte i en krukke.

I min barndom havde hverken Lyngbystræde eller de andre gader og veje (med undtagelse af Kongevejen) noget navn.

Når vejene skulle gøres i stand, foregik det på den måde, at der oven på vejen blev lagt skærver, som så blev kørt ned i vejen, efterhånden som køretøjerne kørte hen derover, og når fortovene skulle gøres i stand, blev der lagt nogle små runde sten ovenpå, og dem kunne man så træde ned efterhånden.

Kommunens sprøjte blev i min barndom opbevaret i det gamle sprøjtehus ved gadekæret, som nu er fyldt op, og som blev overbygget med udvidelsen af den gamle skolebygning på Lundtoftevej. Når der var brand, ringede ringeren med kirkeklokken, tre slag for indenbys brande og fire slag for udenbys brande. Så gik der bud til bønderne, der om sommeren først skulle hente folk hjem fra marken og læsse vandtønderne på vognen, hvorefter man skulle ned ved byåen (Mølleåen), hvor man skulle tage vandet fra to vandposte, og derefter skulle man så endelig til brandstedet, hvor der på det tidspunkt som regel intet mere var at slukke, for da var huset brændt ned.

Da jeg var 7 år, bar jeg hver dag 4 pottes mælk over til professor Gædeken. Han boede i en af tre villaer ved Prinsessesstien. I de to andre boede Schräder og Mundt.

Dagen efter min 10 års fødselsdag kom jeg ned på pibeslangefabrikken, hvor jeg var i to år og fik 2 kr. om ugen. Deraf måtte jeg selv beholde 10 øre til en napoleonskage fra bager Hamann.

Derefter kom jeg til dyrlæge Hamann, hvor jeg var, til jeg skulle konfirmeres. Hos dyrlægen gik jeg i byen, passede heste og vogn og pudsede fodtøj. Ud over skoletiden, der var tre timer om dagen, var jeg der fra seks morgen til halvni om aftenen for 5 kr. om måneden og en madpakke hver aften. Madpakken var god, og den tog jeg med hjem om aftenen og delte med mine søskende. Dette varede til lørdag den 2. oktober 1897, og den 3. oktober blev jeg konfirmeret. Ved min konfirmation blev der kun drukket hvidtøl, for vi havde ikke råd til andet, og der var kun én flaske. Af alle børnene var jeg den, der fik flest penge til konfirmationen, 16 kr. i alt.

Om mandagen var vi tre drenge, der tog til København for at drikke kaffe med mange stykker wienerbrød til.

Om tirsdagen gik jeg ned på Lyngby Gardinfabrik og hørte om arbejde. Inspektør Kaysen så op og ned ad mig og bad mig komme igen dagen efter. Jeg kom, men jeg kunne ikke nå arbejdsbordet, så der måtte laves en forhøjning, jeg kunne stå på og pakke varer ind. Jeg var i alt 59 år på fabrikken. Arbejdstiden var fra 6 morgen til 6 aften. Jeg var der næsten altid også om aftenen til både kl. 9, 10 og 11. Lønnen var i 1897 5 kr. om ugen og 10 øre i timen for overarbejde. 8-timers arbejdsdagen blev først indført i begyndelsen af tyverne.

Selv om arbejdstiden var mindst 12 timer, og der jo ikke var tid til andet end arbejde og søvn, tog vi ikke skade af det. Der var en lykkelig tryghed, der var en ånd af pligttroskab og solidaritet i virksomheden, og jeg synes, at jeg kan se tilbage på en lang række lykkelige arbejdsår.

Den ledende ånd på fabrikken var inspektør Kaysen, en streng og retfærdig mand, som jeg har meget at sige tak for.

Under forhandlingerne med gardinvæverne udtalte Hasselbalch senior angående inspektør Kaysen: „Kaysen er guld værd. Han kan ikke erstattes”, og han blev heller ikke erstattet. Efter hans tid gik det langsomt tilbage med virksomheden. Det tilkommer ikke mig at vurdere udviklingen på fabrikken, men det føles trist, at den store, sunde virksom-

hed nu ikke mere giver beskæftigelse til de mange hænder. I mine unge år var det jo sådan, at enhver pige også skulle have en ordentlig særk. Særkene og andre hvidevarer kom fra Hasselbalchs fabrik, men nu går pigerne jo ikke med særk mere.

I min barndom var det nærmest bønderne, der prægede Lyngby, men bønderne holdt sig for sig selv og kom ikke sammen med arbejderne.

Vi havde kun to læger i Lyngby, nemlig Brodersen og fra 1895 Lemche. Desuden var der dog distriktslægen, Ditlevsen, på Lyngby Sygehus.

Efter bedstefars død 1882 kom bedstemor hjem til os. 1893 blev hun syg og kom på sygehuset. Efter nogen tids forløb fik mor ad omveje at vide, at bedstemor sammen med en gammel mand, der hed Lars Harup, en streng vinterdag i februar i åben vogn var blevet kørt på Stolpegården (fattiggården, som lå i Vangede). Mor blev vred. Kort efter kom en journalist fra Social-Demokraten og tog rapport, og en lang artikel med overskrift „Syge kastes på Stolpegården” kom i bladet. Det gik naturligvis ud over Piper, der var sognerådsformand, men jeg tror nu ikke, det var hans skyld, at det gik, som det gik. Det var nok dr. Ditlevsen, der var den skyldige. Ja, sådan behandlede fattigfolk dengang. Bedstemor kom så hjem og blev hjemme, til hun døde i 1898.

Der var en stille hygge over Lyngby først i halvfemserne. Kom man ned på Kongevejen (Hovedgaden), var alt ved det gamle. Der var stille og fredeligt. Senere er der bygget nye huse, men alt er forskelligt. Intet passer ind i hinanden, for ikke at tale om de grimme, åbne boder, som ikke pynter.

Jeg vil fortælle lidt om de folk, der betød noget for byen. På sognekontoret tror jeg, der kun var to mennesker. Når de havde travlt, gik Piper ind og arbejdede, når han sent om aftenen kom hjem fra landstinget. Der var to betjente, Kolte og Gøtsche, af postbude var der to, Hofmann og Danielsen, to manufakturhandlere, Laurits Møller og Carl Frandsen, to boghandlere, Andersen og Gravenhorst, fem købmænd, Bugge, Sophus Lund & Co., Carl Ebert og Christensen ved Hotel Lyngby samt Knüppel, og én isenkræmmer, Bisserup.

Her i Bondebyen var der hyggeligt. Særligt om sommeren om aftenen kunne man høre fra ét sted sang, fra et andet harmonikaspil. Mod vest var skoven, mod nord og øst bølgede kornmarkerne.

Af de gårde, som lå her i Bondebyen, er Sorgenfrigård revet ned,

Krogbjerggård er omdannet til let fabriksvirksomhed, Lyngbygård er blevet brandstation, og Lindegård er ved at blive indrettet til ungdomsgård.

Lige før prins Christian, den senere Christian den X, blev gift i 1898, kom mor til Sorgenfri, først til hjælp med rengøringen, senere fik hun plads i husholdningen. Da prinsen en overgang havde skarlagensfeber, var mor mellemeleddet mellem ham og den øvrige husholdning. Og hun undgik lykkeligvis at blive smittet. Dengang betragtede man jo ellers skarlagensfeber som en ret alvorlig sygdom.

Personalet hos enkedronning Caroline Amalie på Sorgenfri ca. 1850-60. Den anden kone fra venstre i forreste række er Poul Knudsens mormor Christiane Poulsen.

Mor havde fast plads i den kongelige husholdning fra 1898 til 1921. Hun fulgte de to prinser (Frederik og Knud) gennem alle årene; det var to glade og ureglerlige krabater, især var prins Knud specialist i at klatre i træer og tagrender. De kunne finde på lidt af hvert. Noget af det lidt grovere var den historie med snogen. Mor talte ellers aldrig om, hvad der foregik inden for slottets fire vægge, men den aften kom hun hjem optændt af harme og indignation. Historien var, at de to prinser — dengang 10 og 12 år — havde fanget en snog ude i haven. Slottets oldjomfru var lidt højbarmet, en kendsgerning, der spillede en rolle for prinsernes plan. Ved en overraskende manøvre lykkedes det dem at få snogen ned på brystet af hende, og der blev stort postyr. Mor fik fat i ørerne på prins Knud, men han slap ud af døren.

Oldjomfruen fik fat i Frederik, og så kan man jo selv gætte, hvad en kraftig, ophidset kvinde gør med en dreng, der har puttet en ækel snog ind på hendes bare skind. Men hvis Frederik havde sladret til sin far, havde han sikkert fået en endefuld til. Prinsernes far (den senere Christian X) var streng og ikke til at spøge med, så det var ikke til ham, prinserne skulle gå i den situation.

Da mor i 1921 fyldte 73 og sagde farvel til sit arbejde på Sorgenfri, fik hun en smuk hilsen og en pengegave fra kong Christian og dronning Alexandrine. Desuden fik hun hvert kvartal sendt 50 kr. som påskønnelse for de mange års tjeneste. Det var en stor hjælp, og da mor var død, søgte jeg efter hendes ønske audiens hos kong Christian for at takke for al den venlighed, han havde vist mor. For øvrigt skete det ofte, at kongen på sin ridetur drejede her forbi og så var henne at hilse på mor, der holdt af at belønne hans hest med et stykke brød.

Angående vort hus vil jeg fremhæve, at det for nogle år siden blev præmieret af kommunen som et af Lyngbys mest velholdte stråttækte huse, hvad min kone og jeg blev meget glad for.

Visesangeren i Kongens Lyngby.

Af *Vald. Møller.*

Efterfølgende stykke er fra Sockelund Herreds Tingbog. Ting-skriverens Skrift er ikke altid let at tyde, men til Gengæld er hans Fremstillingsevne særdeles god. Han hed Povl Nielsen og var fra Kongens Lyngby, og han bestred Hvervet i mange Aar. Man mærker, at han helt har levet sig ind i Sagerne — deraf hans levende Fremstilling. I øvrigt har han været ret velstillet, eftersom han kunde laane Mølle-ren Peder Sørensen i Lyngby Vandmølle hele 12 Rdl. (en Ko vurde-redes på hin Tid til 5 Dl.).

I Sommeren 1630 havde en Person, Niels Marquarsen, vakt megen Opmærksomhed i Lyngby ved at gøre Viser og synge dem for Folk. De handlede om Lyngby Folk, unge og gamle i Flæng. Nogle gottede sig over dem, medens andre forargedes og blev vrede. De sidste var vel dem, der følte sig haardest ramt. Til sidst tabte Folk Taalmodighe-den, og to Mand, Sognefogden Oluf Jørgensen og Lars Bryde, sikrede sig Sangeren og førte ham paa Tinge. De hævdede, at hans Viser var gaaet dem for nær og havde været dem til Spot og Forklejnelser. Her-paa svarede Niels Marquarsen, at hvad han havde sunget, det ville han staa ved, men han nægtede, at han selv havde gjort Viserne. Visen, som han beskyldes for, er saaledes:

Birette Erichsdatter ser så højt i Sky
mon ikke Oluf Madsen vil komme til By!

Vær I velkommen, min kære Mand
jeg tager Eder udi min Favn!

Peder Ibsen med hans revne Krave
den kommer Margrete Hansdatter saa vel i Lave!

Peder Ibsen, tjenende Oluf Nielsen, havde hørt Niels Marquarsen synge Visen om Mads „med den lange Flække”, og at Niels skulde have lavet den; ogsaa Visen om Oluf Jørgensen og om seks andre Lyngby

Folk. Det vedgik Niels og sagde: En Dag i Høst som de gik paa Ageren og bandt, sagde han til Peder Ibsen: Hvorfor tror du, du est sat i Visen, saaledes du est ved saa stort et Mod, at du maatte sluge en Lort, og det har Birette gjort, som du tjente sammen med. Da hun blev spurgt derom, svarede hun Nej. Saa sagde Niels: Haver hun ikke gjort det, da haver du — og derpaa slog han et Riveskaft i sønder paa ham, fordi han altid gik og lastede ham og kaldte ham adskilligt og lagde ham for Had.

Niels Sørensen, tjenende Peder Møller i Lyngby: En Dag i Høst, da de mejede Rug, sad han og Niels Marquarsen paa Ageren og fik Mad. Da opfordrede Peder Ibsen Niels til at synge en svensk Vise. Saa begyndte Niels at synge: Her er digtet en Vise af ny, hun skal sjunges i hver en By! Hvem denne Vise sjunge vil, faar Skam, uden han lægger et Vers dertil. Jeg faar den faldende Syge, paa det de skal ikke sætte mig fra min Gaard derfor.

Dette bekræftede Peder Møller.

Birette Erichsdatter, tjenende Oluf Nielsen, og Ingeborre Pedersdatter havde ogsaa hørt Niels synge nogle Vers, bl. a. om Niels Sørensen Jude, der havde faaet i Sinde, at han ville fra Judland for at bo paa Sjælland. Sangeren sagde da: Jeg haver tænkt op, jeg skal sætte Peder Ibsen anderledes i; han skal staa saaledes: Han haver saa stort imod, at han skal sluge en Lort — det havde han sagt paa en Ager, hvor han gik og mejede et Stykke Havre. Niels benægtede det, men Birette gik imod ham.

Michel Spillemand i Lyngby havde en Aften været henne hos Skolemester Anders Frandsen; da var Niels Marquarsen der, og saa kom Per Smed ind til dem. Da sagde Niels: Der kommer Per Smed med sit klare Øje, han skal hænge udi Jøllinge Høje. Hr. Hans (Præsten) er en Dannemand, jeg tænker, han sætter ikke denne Vise i Bånd. Smeden med sin Hammer og Tang, han kan sluge en Lort saa lang! Oluf Jørgensen (Sognefogden) med sin blaa Hose, han skal hænge ved Jøllings Mose. Lars Bryde med sine tykke Ben, han skal hænge i Egegren! Bryden med sin forede Hue, han skal udi Helvede brænde, slikke og due! Mølleren med sin røde Trøje, han maa have et Fandens Øje.

Dette skete i Gaar otte Dage, da de drak tilsammen hos Skolemesterens. Det har nok været meget fornøjeligt og underholdende: Først sang Niels Viser om Byens Folk, og bagefter „legte” Michel Spillemand for dem paa sin Gige.

Paa Tinge har der ikke været kedeligt den Dag, naar Vidnerne frem-sagde Versene, kanske Niels ogsaa har givet Prøve paa sin Digte- og Sangkunst.

Niels var imidlertid bleven ført til København og sat fast i Blaataarn. Peder Olsen, Lyngby, fortalte, at dengang de førte Niels Marquarsen fængslet til København og kom til Byen, da var der nogle af Københavns Folk, som bad ham synge den Vise (Rygtet om Niels var vel løbet i Forvejen). Da begyndte han at synge de to første Vers, men saa græd han og sagde, at han ikke kunde huse (huske) mere deraf.

Oluf Jørgensen spurgte menige Mænd, som den Dag søgte Ting, om nogen, det være sig fattig eller rig, ung eller gammel, havde hørt denne Vise sjunget før i Dag. De svarede alle, at de aldrig havde hørt den før nu.

Paa Tingmødet den 30. September 1630 spurgte Sognefoged Oluf Jørgensen Niels, hvad Aarsag han havde til at gøre saadan spottelig Digt og Vise om Lyngby Folk og sjerne det. Om han vilde sige, hvis han havde noget at klage paa dem. Niels, der aabenbart var bleven mør af Opholdet i Blaataarn og længtes efter at komme ud, svarede, at han intet andet vidste om dem, end det som er ærligt og godt. Men hvad Visen angaar, da har han ikke digtet den, men kun sunget den. Hvem Rimsmeden var, fik man ikke at vide, og der blev heller ikke spurgt om det. Man har nok og med Rette ment, at det var Niels selv. Nu bad han dem efterlade og tilgive ham hans Forseelse.

Paa alles Vegne tilgav Sognefoged Oluf Jørgensen og Lars Bryde ham, dog paa den Betingelse, at han aldrig mere maatte lade sig forlyde med saadan Digt eller Vise paa dem eller deres Folk. Det gik Niels ind paa; nu havde han faaet en forsvarlig Mundkurv paa, og han lovede, at han i alle Maader vilde Lyngby Folk det godt og ikke paa nogen Maade forurette dem enten med Trusel, Undsigelse og andet. Tillige maatte han love, at han herefter ikke vilde digte nogen Vise om Lyngby Folk eller andre, som kan være dem til Spot og Eftertale i nogen Maade. Ej heller maatte han synge Viserne. Forbrød han sig imod sin Forpligt, skulde de have Magt til uden al Dom og Naade at lade ham straffe paa sin Krop.

Saa var hans lyriske Talent grundigt slaaet ned, og den Uro, der havde fyldt Folk i Lyngby, lagde sig formentlig efterhaanden.

Naar vi nu læser Nielses Rim i den gamle Tingbog, forekommer de os lidt platte og grove, men ellers ikke egentlig beskæmmende el-

ler fornærmelige, endsige ondartede. Saa havde de Nidviser, der digtedes paa Island og omtales i Sagaerne, ganske anderledes Bid. Man maa sige, at Nielses Rim er harmløse[!]; hvad kan det skade, at han omtaler Brydens tykke Ben eller Per Smeds „klare Øje”. Om Sognepræsten har han jo rosende Ord.

Forklaringen paa, at man tog Sagen saa haandfast, er nok Folks Skyhed for at komme i Gabestokken. Selv om Datidens Mennesker var grove i Ord og Gerninger, afviger de i Tænkemaade næppe saa særligt meget fra Nutidsmenneskers Indstilling.

Havde Niels levet i Nutiden og faaet sine Digte- og Sangevner udviklet, er det maaske ikke umuligt, at han var endt paa — Finansloven!

Hvor mon Jøllinge Høje og Jølling Mose ligger eller har ligget? Rimeligvis i en af Sognets Skove, der paa hin Tid var langt større end nu.

Spillemanden Michel Olsen blev et Par Aar efter „rørt og poppelslagen” i sin højre Side, saa han ikke kunde tjene til Livets Ophold. Hans Hustru fremviste paa Ting Bevis herom fra Sognepræsten og fik saa Øvrighedens Bevilling til at gaa rundt i Københavns Len og bede Godtfolk om Hjælp. Altsaa: Privilegeret Tiggeri. I hine Tider var der intet, der hed Invalidrente.

Et Par Aar efter omtales en Niels Marquarsen i Gentoft; højst sandsynligt er det vor Visesanger, men det vil være rent tilfældigt, om man finder Identitetsbevis.

Mine erindringer om Virum og Frederiksdal fra først i 1880'erne til ca. 1950.

Af *Christian Hansen.*

Det er bleven mig fortalt, at Virumgårdene en tid har hørt under kronen, og at bønderne har måttet gøre hoveri.

I Christian den VI's tid blev Åmosen udparcelleret, så hver gård fik en eller to parceller, hvor de kunne skære rør til at tække deres huse med. Ligeledes fik de en udvisning bøgkævler, som de måtte hente i Ganløse Ore, og som var beregnet til at lave deres vogne i stand med; det blev senere ændret til, at de fik en favn brænde i Geelsskov-distriktet. Bønderne skulle give møde ved de kongelige klapjagter. En sådan jagt har jeg selv som stor dreng været med til; jeg fik en krone og en madpakke for det.

Virumvejen, som den blev kaldt, strakte sig fra Kongevejen ud til det lille hus ved Virum Overdrevsvej. Det var en meget smal vej med grøfter på begge sider, hvor folk kastede deres spildevand ud. Hvis man mødte et køretøj, måtte man stå stille, hvis man ikke ville køres over eller ryge ned i grøften. Sidst i halvfemserne og først i nittenhundredtallet blev den nordre grøft fyldt, og der blev anlagt en gangsti, hvortil jorden blev taget fra de forskellige ejendomme. Samtidig blev der lagt vand og gas ned, og der kom lys på vejen, der tillige blev udvidet ved, at grøften blev fyldt op; da syntes folk, at byen var blevet moderniseret.

Nu er der intet tilbage af landbruget, efter at jorden er solgt fra og bebygget med huse. Man ser ikke en ko eller en hest mere på markerne. De nye huse ligger som en skal uden om den gamle, forhen så hyggelige by.

Det ny Virum opstod, da sagfører Henning Hansen købte alle de udlodder, der lå på den nordre side af Frederiksdalsvej, og som hørte til de gårde, der lå på den nordre side i byen. Han fik lavet vejen langs med banen igennem skoven. Fra selve Virum var der ellers en mark-

vej, som blev kaldt Teglværksvejen; den gik, omtrent som Grønnevej nu går, fra Virumgade og ud til det sted, hvor Ryvej nu begynder. Her drejede vejen mod vest, og for enden af vejen lå teglværket, som var temmelig stort. Der, hvor stien gennem skoven går, var der spor, ad hvilke stenene med en slags tipvogn blev kørt til Holte station. Manden, som ejede teglværket, hed Friis. Han ejede også Hummeltoftegård.

Skoven Tyvekrogen har — efter hvad min fader har fortalt mig — fået navnet, dengang Virummerne, når de trængte til brænde, gik ud i skoven og fældede et træ, som de tog med hjem.

Bakken langs skoven kaldtes Rævebakken. Den lå ind mod skoven, hvor Ryvej nu er, og hørte med til Fuglsanggård. På den modsatte side af bakken lå en hel del små lodder. Der var ingen af dem, der blev drevet, da der ikke kunne vokse noget. Der var enkelte græstuer og lyng, og dør gik jeg som 7-års dreng og vogtede køer. Disse smålodder, som hørte til de forskellige gårde, havde vist været skov engang; skoven er så blevet ryddet, og gårdene — d. v. s. de på den nordre side af Virumvej samt Lindegården — har derpå fået en lod. Gårdene på den sydlige side af Virumvej havde deres udlodder i Virum Overdrev.

Der, hvor nu Parkvej går fra mosen og til Grønnevej, var der en dyb rende, som blev kaldt Kollelevrenden. Den blev rørlagt, da Henning Hansen lod vejen lave. Renden førtes ind under banen og ud i Sorte Mose. Der, hvor stien går, gik en vej, som førte hen til moserne; den fortsatte langs med den lille mose.

I moserne blev der lavet tørv; den blev „kessert” op af vandet i pramme og så lagt til tørring. Der var fire af gårdene, som udnyttede tørveskæret, især Virumgård, som solgte tørv. Tørven fra disse moser var sort som kul, og den brændte og varmede som kul. Tørvejorden blev hentet op af vandet i mosehullerne med noget, som man kaldte en „kessert”, fra en dybde af ca. 10 alen. Min fader bestilte ikke andet hele sommeren end at lave tørv for Mürer på Virumgård, hvis mosepart lå, hvor Brovænget nu går. Som dreng var jeg med til at vende tørv derude. Hele mosen vrimlede med snoge og hugorme.

Der har ligget et teglværk på det sted, hvor nu nr. 2 og 4 på Mosebakken ligger. Da kloakken blev gravet til nr. 4, stødte man på teglværksovnen, hvilket blev konstateret af Nationalmuseets inspektør.

Der, hvor Skolebakken nu går, gik en god vej, som drejede til venstre på den nordlige side af skolen ca. 50 m, og så gik den ligeud til skoleloddet, som var på ca. 6 tdr. land. Den lå der, hvor nu Askimvej er;

så drejede den til venstre, hvor „Danafloer” nu ligger, ud til „Kirstinedal” og så ligeud til Dronninggård.

Der, hvor Kollevej munder ud i Parcelvej, lå et hus, som blev kaldt Hans Olsens Hus; det er der, hvor den store kastanie står. Længere inde, på hjørnet af Parcelvej og Malmlosevej, lå et hus, hvor der boede en pottemager, som hed Hvær.

På Kaningården var der i min barndom fårehold. Der var ca. 200 får, og hele kælderens i hovedbygningen blev benyttet til fårestald. Da grosserer Christensen købte gården, blev et par længer revet ned.

Oppe ved Gyvelholm har også ligget et hus; det blev kaldt „Mules Minde”.

Al den jord, som ligger vest for Virum Overdrevsvej, har tilhørt de forskellige gårde i Virum.

Lidt om de forskellige gårde og huse i gamle Virum og deres ejere igennem årene.

Rømmerødgård

(Kongevejen 153) er der ikke mere tilbage af, da jorden, der strakte sig fra Virumvej til skoven ved Frederiksdalsvej, er bebygget med Wienerbyen og de store karreer ved nuværende Frederiksdalsvej. Af gårdens bygninger er kun stuehuset tilbage.

Rømmerødgård ejedes omkring 1880 af Peter Petersen*), som tillige var sognefoged. Han gjorde sig bemærket ved sammen med gårdmand, sognefoged N. Andersen, skolelærer, cand. theol. Søeborg og kunstdrejler Winding at oprette Virum og Omegns Hjælpekasse, der den 1. juni 1958 holdt 100-års stiftelsesfest. Peter Petersens efterfølger som ejer af gården var sønnen Carl Julius Petersen. Dens sidste ejer hed Hüfeldt.

Virumgård,

som var den største — ca. 150 tdr. land — ejedes af proprietær Carl Villiam van Vylich Mürer. Han bortsolgte noget af jorden, først nogle grunde, der strakte sig fra „Lottenborg” til den gamle banebro og lidt på den anden side af banen; dernæst købte Piper ca. 30 tdr. land ned til Hummeltoftegård på den ene side af Hummeltoftevej, som dengang hed Møllevej, og på den anden side til bakken, hvor der stod en stor

*) F. 1821, d. 1892, medlem af forstanderskabet 1856-61 og 1866-67.

tjørnehæk, som blev ryddet. Endvidere solgte Mürer senere den jord, hvorpå „de gamle gårde” ligger (Frilandsmuseets areal), og endnu senere blev der solgt jord fra til Sorgenfri Kirkegård.

I 1882 brændte gården. Der indebrændte en gammel mand, 12 heste, 4 køer, 4 grise og en del høns. Der var ingen hjemme uden en gammel pige. Det skete 2. juledag, og jeg husker så tydeligt, at min fader rendte på strømpesokker og min broder bagefter med hans træsko i hånden.

Mürer døde i februar 1906. Enken sad i nogle år med gården, men solgte den senere til staten, der indrettede den til forsøgsgård.

Mürer havde tre døtre og en søn. Den yngste datter, Karen, kørte jeg brudekareten for i 1899, da jeg tjente på gården, og jeg husker, at da jeg skulle køre dem til København om aftenen og holdt med brudeparret i vognen, regnede risengrynene ind i den. Så luntede vi af sted, og jeg kom hjem ca. kl. 2. Jeg fik en to-krone i kørepenge. Sønnen var en vild krabat; han giftede sig med en tjenestepige og stak af til Amerika, hvor han blev medejer af et stort mælkekompani i New York.

Der, hvor vejen nu går ned under viadukten, lå et gammelt bindingsværkshus, som Piper lod rive ned for at bygge et andet, som nu også er forsvundet. Der boede en mand, som hed Lars Larsen, der gik under navnet Svenske Lars. Han gik ud og slagtede grise for folk og fik for hver gris 66 øre og stikstykket, som var 1 pund flæsk af halsen. Dengang havde hver familie gris. Inden han blev færdig om søndagen, blev klokken for det meste 3 eller 4, og så var han gerne så fuld, at han dårligt kunne stå på sine ben, thi der blev drukket mange snaps sådan en dag.

Fuglsanggård

ejedes i 80'erne af en mand, som hed Hans Andersen*). Efter hans død i 1895 overtog enken, Johanne Marie Andersen**), gården, og efter hendes død arvede den yngste søn, Julius***), tilligemed to døtre den. Julius Hansen drev gården mønsterværdigt, indtil han i 1934 solgte den til kommunen. Efter salget forpagtede han den i 5 år og levede derefter som partikulier.

*) F. 1815, medlem af forstanderskabet 1851-53.

***) I mandtalslisten 1904 står Johanne Marie Andersen som ejer af Fuglsanggård.

***) F. 1871.

Virumlund

(Virum Gade 13 A) var i min barndom et stort gartneri. Det var anlagt af gartner Nielsen. Senere ejedes det af en mand, der hed Thimrup; han byggede en del drivhuse. Thimrup solgte det til en mand, som hed Sørensen; han havde studeret til præst, men var dumpet. Drivhusene forfaldt, og så købte Frederik Hansen gartneriet. Han var ellers kurvemager, og han byggede villaen.

Den gule gård

(Virum Gade 24-26), der nu tilhører kommunen, ejedes af Christian Petersen*). Om ham har jeg ingen særlig erindring uden den, at der var en præst i Lyngby, som holdt et møde på loen for at få stiftet en mådeholdsforening, hvis medlemmer kun måtte drikke 1 snaps om morgenen, 1 til frokost, 2 til middag, 1 til vesperkost og 2 om aftenen. Der blev aldrig nogen forening.

På pladsen med det lille gadekær, der om vinteren gik omtrent op til vejen, lå

sprøjtehuset,

hvor brandvæsenet holdt mønstring to gange om året, i maj og i november. Beboerne skulle møde, og de blev råbt op. Det var en svir for os drenge. Der var to sprøjteførere, to strålemestre, 16-20 pumpe-svende, redningsmandskab, vagtmandskab, og fra gårdene kom de med køretøjer med små røde tønder fyldt med vand, for man skulle se, om de var tætte, hvad de sjældent var. Gårdene skulle efter størrelse møde med fra 2 til 8 mand. Endvidere var der en brandfoged og en brandmajor, som bar guldtræsset kasket. Ved ildebrand skulle de møde indtil fra én mils afstand. Når en brand blev opdaget, blev der (dengang var der ikke telefon) sendt en mand af sted til hest for at se, hvor ilden var — han kaldtes for udrider —, og når han kom tilbage, og hvis branden var inden for grænsen, blev der tudet i et stort horn af en okse, og så kom de med et par heste og spændte for. Kuske og sprøjteførere satte sig op, og så luntede de af. Dernæst kom mandskabsvognen; det var en stor fjedervogn, som ellers blev brugt til at hente gødning i fra København. Der var lagt en del brædder på vognen til at sidde på. Som regel var branden forbi, når de kom frem til brandstedet. Da

*) F. 1833, d. 1910; medlem af forstanderskabet 1862-64.

Ny Holte Hotel brændte kl. 6 om morgenen, kom sprøjten først på brandstedet kl. 1 middag.

Lindegård

(Virum Gade 19-21) ejedes i 80'erne af Anders Nielsen*), som blev kaldt „baronen”. Han stammede fra Søgård, der lå på den anden side af Bredevejen. Konen var en datter af Lars Larsen, som ejede gården før ham.

Anders Nielsen sad i sognerådet og var tillige fattigforstander; men han var ikke altid venlig over for de fattige, som han havde med at gøre. Jeg mindes en enke, som boede ved siden af mine forældre. Hun havde fem ukonfirmerede børn og fik 3 kr. om ugen. Hun sprugte ham, om hun ikke kunne få lidt mere, men han svarede, at hvis hun ikke kunne klare sig, kunne hun komme ud på „Stolpegården”, som jo var fattiggård. Han viste sig som en hel konge. Jeg kom en del derop, da jeg var en 5-6 år. Min fader havde sagt til mig: „Hvis baronen er hjemme, må du ikke være deroppe”, og så spurgte jeg i min uvidenhed, om baronen var hjemme (jeg vidste ikke, hvem der blev kaldt baronen). Han tog så min hue og lod en af hestene „stalde” i den og smak den ned over mit hoved, idet han sagde: „Nu kan du gå hjem og sige, at baronen var hjemme”. Han var ellers en broder til min farbroder Christians kone. Han var en tyk lille mand, der altid gik med hvide, hjemmestrikkede strømper trukket uden over bukserne. Han døde i 1890.

I februar 1895 brændte gården. Det var meget hård frost, så vandet frøs i slangerne, og det hele nedbrændte. Gården var 4-længet, men der var kun 1 hest og 4 køer, for ejeren var på fallittens rand.

Lindehuset

(Virum Gade 15), som hørte til Lindegården, var et gammelt, faldefærdigt bindingsværkshus med to lejligheder. I den ene boede en, som de kaldte „hæse Lise”. Hun var en gammel pige, lidt til en side. Hun gik altid med en krans af knapper trukket på et bånd om halsen. Hun havde en søn, som hed Jacob; han var anbragt på Lindegården af sognerådet og fik en rulle skrå om ugen og lidt tøj og ellers sit ophold. Selv var Lise også på sognet.

Lars Nielsens gård

(Virum Gade 25) ejedes af Lars Nielsen, som var enkemand. Han gif-

*) F. 1830, d. 1890; medlem af sognerådet 1868-1885.

tede sig anden gang med en gårdmandsdatter fra Luserød. Lars Nielsen havde to børn af første ægteskab, en søn og en datter. Datteren døde, da hun var 13 år, og da Lars Nielsen døde, kom sønnen, der på det tidspunkt var 10 år, i pleje hos skolelærer Hammelev, Virum Skole. Men da enken skulle administrere, gik det ned af bakke. Hun havde ellers en bestyrer, som vi kaldte „Sier Johan”; desuden var der to karle og en dreng, og det kunne gården jo ikke bære, så enken solgte gården i 1894 til Jan Cornelius Zibrantzen, som kom fra Amager og lavede den om til en gård efter Amagermønster.

Nu er der bygget på al jorden, og bygningerne benyttes af en fabriksvirksomhed.

Min fader fortalte mig, at dengang han var ung, brændte gården, og en tjenestedreng indebrændte.

Kaplegård

der lå på hjørnet af Kaplevej og Virumvej, er nu nedrevet. Den var ganske sikkert en af de ældste gårde i Virum. Da jeg var dreng, så den ud, som da Jens Jensen solgte den til udstykning.

I min barndom ejede Carl Bendsen*) den, men da han døde, var den i en sørgelig forfatning; han havde interesseret sig mere for brændevinsflasken end for gården. Men så tog sønnerne Hans og Christian fat. Der var to heste, som dårligt kunne gå alene, og to køer, som var i samme forfatning; men i løbet af få år var der fire gode heste og otte gode køer. De havde også slidt i det. De var altid først færdige med at så og høste. Foruden de to sønner havde Carl Bendsen tre døtre. Sønnen og to af døtrene holdt sammen til deres død. Efter den ene søsters død flyttede de to brødre og den anden søster til Lyngby, hvor de boede i Baune Allé.

Smedehuset og Kuglehuset,

som de kaldtes, (henholdsvis Virum Gade 37 og Virum Gade 40) hørte begge til Kaplegården, men Kuglehuset var solgt fra, før Bendsen'erne solgte gården.

Smeden var en onkel til den nuværende smedemester Carl Møller. Han var en meget dygtig vognsmed, der havde meget arbejde fra Kø-

*) I mandtalslisten 1904 var Carl Bendsens kone, Cicilie Magdalene Bendsen, opført som enke. Sønnen Hans Peter Bendsen, f. 1855, stod som ejer af Kaplegård, og den anden søn, Jens Christian Bendsen, f. 1863, som husejer.

benhavn, hvor han havde en broder, som var karetmager. Derimod var han en dårlig beslagsmed.

I Kuglehuset boede der en hjulmand, som hed Andersen. Han havde en kone, der drak, og hver gang hun var fuld, bankede han hende. Efter en sådan omgang lå hun en dag og var død. Der var to sønner, Jens og Thorvald. Jens var murer og gik under navnet Murer-Jens. Thorvald var tømrer.

Det var hjulmand Trønje, der købte kuglehuset af Bendsen'erne.

Min fader fortalte, at bytinget lå i hjørnet af Kuglehusets have, lige på toppen af bakken. Der stod en stor ask, så bakken blev kaldt Askeskov Bakke. Senere kom der i huset lige over for bytinget til at bo en mand, der hed Kejser; bakken fik derpå navn efter ham og kom til at hedde Kejserbakken, og det hed den i min barndom.

På hjørnet af Virum Gade (nr. 27) og den gamle Kaplevej var en

bybrønd,

som var 52 alen dyb, og som man „malede” vand op af. Når man drejede rundt på et sving, gik den ene spand op fyldt med vand, og den anden gik ned; den fyldte hældte man ud i et trug, hvorfra vandet løb ud i ens spand. Sådanne to brønde var der i byen, indtil vandledningen blev lagt i 1904.

Da brønden blev fyldt op, gik grunden til det gamle hus, som havde tilhørt snedker Niels Gudmand*). Han „røg” flæsk for folk i en stor åben skorsten. Han var tillige ligsynsmand sammen med en garver, som gik under navnet „Nokke Møller”. Min fader spurgte ham engang om, hvorledes han kunne se, at de var døde. „Det var dog en let sag, for de døde blev sorte på maven”. De fik 66 øre for at foretage et ligsyn, altså 33 øre til hver.

I det lange hus, som ligger med gavlen til gaden (Virum Gade 29) boede en mand, som blev kaldt „Morten Kludekræmmer”, da han samlede gamle klude. Han købte min faders sidste hest, som var en stor rød. I gavlen, hvor der nu er lejlighed, havde sønnen, Jørgen Træskomager sit værksted. Jeg husker, at han, når han havde træskoene færdige, sved dem over et ildsted.

*) Niels Gudmandsen (f. 1839 i Virum, d. 1897).

Bakkehuset

(Virum Gade 38). Dør er jeg født (i 1874), d. v. s. i det gamle Bakkehus, som blev revet ned af Christian Paulsen. Taget på den halve side mod nord gik helt ned til jorden. Min bedstemoder (farmor) havde fået det i brudegave tilligemed 5 tdr. land jord, som lå ude i Birkeengen, da hun blev gift med min bedstefader, Hans Brodersen. Hun var eneste pige af 12 søskende og stammede fra den gamle gule gård nede ved gadekæret. Dengang lå gården et stykke nede på marken bagved det lange hus.

Mine bedsteforældre var de første, som kørte til København med frugt for fremmede, og da min bedstefar døde, fortsatte min bedstemoder. Hun gik aldrig under andet navn end „Frukt-Karen”. Da hun ikke kunne mere, overtog min fader, Christen Albert Hansen (f. 1841), forretningen. Han kørte langt ud i landet og købte op, og han fortalte, at han på turene gennem Gribskov havde en vognkæp i vognen nede ved benene; desuden havde han en stor puddelhund på vognen, for kulsvierne var jo ikke det bedste folkefærd dengang. Men så fandt han på, at han ikke ville ligge stille det meste af vinteren, og begyndte at køre kævler fra skoven til København sammen med en mand fra Lyngby, som hed Jens Olsen. Det blev hans ruin, for de holdt i Treflaskekroen somme tider det meste af natten, og så gik pengene. Så længe han kunne låne hos en sagfører, gik det dog, men en skønne dag sagde sagføreren stop og tog det hele, både køretøj og hus, og min fader måtte begynde som arbejdsmand.

Min fader havde tre søskende: Christian (som gik under navnet „den franske hjulmand”; han var gift med en søster til Anders Nielsen til Linddegården), Inger (som var gift med Peter Hansen, der stammede fra Taastrup; deres hus blev kaldt Peter-Ingers Hus. Hun overtog forretningen, da min fader holdt op med at køre frugt til København.) og Hanne (gift Nielsen, som fik sit hus oppe i Krogen (nu Virumstræde)). Min fader beholdt barndomshjemmet, Bakkehuset.

Min moder, der var født i 1852 i Lyngby sogn, hed Thora Elisabeth. Hendes pigenavn var Strube. Hendes fader stammede fra Sønderjylland.

I gården, hvor der nu er brændselsforretning (Virum Gade 39), boede en mand, som hed Anders Hansen. Han havde en søn, Lavrids, og en datter, Elisabeth. Sønnen rejste til Amerika. Anders Hansen frasolgte den grund, hvor der nu er købmandsforretning, til en fru Lebrekt, som byggede huset (Virum Gade 41). Efter Anders Hansens død drev

enken, M. S. Hansen, gården i nogle år, men så solgte hun den til Jens Andersen*) og købte købmandsforretningen, som hun og datteren drev i fællesskab, indtil datteren giftede sig med maler Hansen, der senere købte Søllerød Kro.

Over for købmandsforretningen ligger et lille hus (Virum Gade 48), som i min barndom blev kaldt „kroen”. Der samledes nogle stykker om aftenen, hvor de sad og spillede kort og drak brændevin. Huset ejedes af min svigerfar, Peter Christensen. Men så købte Teglgårdens ejer Jørgen Andersen det, da huset lå ind i hans ejendom, og „kroen” blev nedlagt.

Teglgården.

(Virum Gade 50).

I 1880'erne ejedes Teglgården af Jørgen Andersen**). Han var en stor og kraftig mand, og hvis en af karlene ikke ville makke ret, var han ikke bange for at stikke ham et par på kassen. Jeg kan huske, at han, da jeg var dreng, havde en karl, som vi kaldte Jens Barfod, og med ham „legede han fange” en dag rundt om tromlen ude på marken. Hvad karlen havde lavet, ved jeg ikke, men det så pudsigt ud. Når karlen var foran hestene, var Jørgen Andersen bag ved tromlen. Men så kom han om eftermiddagen og stak ham en, så han faldt ned af vognen, han holdt nemlig nede ved Kollelev Mose og fyldte vand på en tønde.

Jeg husker, at min broder Albert, da han var blevet konfirmeret, skulle tjene der en sommer, men han var der kun i otte dage. Jeg var deroppe om søndagen, og det var den første dag, hestene var på græs. Jørgen Andersen havde fået mig op på et par heste, som jeg skulle ride hjem, og det var to unge heste. Selv kom han bagefter med et par rolige, og resultatet blev, at hestene løb løbsk og jeg faldt af. Det stod min fader og så hjemmefra, og så gik han hen og skældte ham ud og tog min broder med hjem.

Jørgen Andersen havde også sine gode sider. Han var sognefoged og skulle som sådan pante for skat. Det trak han ud længst muligt, og når det endelig skulle ske, var han altid retfærdig. Kneb det med at betale, lagde han beløbene ud, så kunne de senere betale ham

*) Jens Andersen fik skøde på ejendommen d. 5. september 1894.

**) Ifølge mandtalslisten 1904: F. 1851 i Bloustrød. Hustru: Caroline. Børn: Rostgaard Peter Karl Andersen (f. 1883) og Aksel Jørgen Rostgaard Andersen (f. 1890).

dem tilbage. Jeg mindes i øvrigt aldrig, at han hentede noget af det, han havde pantet. Han var blevet sognefoged den 1. juli 1887 efter Peter Petersen, da denne ikke kunne mere, og vedblev at være sognefoged til sin død, den 23. marts 1921.

Når det var fastelavn, var alle byens drenge forsamlet for at slå katten af tønden, og så gav Jørgen Andersen Murer-Jens 2 kr. for at klæde sig ud og lave nogle kunster.

På det stykke jord, der ligger fra det høje hus og til nuværende Virum Stationsvej på den søndre side af Virum Gade, var der en fold, hvor køerne blev jaget ind om natten. Det var jo gadejord. Bymændene solgte det til en mand, som hed Jens Kristian og min tante Inger.

Toftekærgård

(Virum Gade 52) ejedes af en mand, som hed Jens Jørgensen. Han var brandfoged i mange år, og da Frederiksdal Kro brændte 1. pinsedag 1880 under et tordenvejr, og alle de forskellige røgede varer blev smidt op fra kælderne, puttede han en spegepølse ind under trøjen. Han fik da straks navnet Pølse-Jens.

Da jeg var 7 år, kom jeg til at vogte køer for ham i tre måneder for en betaling af 4 kr. om måneden og kosten.

Jens Jørgensen solgte gården til Christian Paulsen*), der lavede den om til gartneri. Han døde som sindssyg. Sønnen Emil overtog den. Nu er jorden udstykket og bebygget.

Min farfar, Hans Brodersen, stammede fra Toftekærgård.

I det gule hus, Virum Gade 60, boede betjent Frederiksen. Dengang havde vi fast betjent i Virum; han gjorde dog tillige tjeneste ved birket. Han var en fredelig mand, som ikke blev uven med nogen.

I det næste hus, Virum Gade 62, boede Nokke Møller, som han blev kaldt. Nu er der kun det lille, stråttækte hus tilbage, for da Karl Rasmussen, som tidligere havde været bestyrer på Holmegård for Piper, købte huset, nedrev han den ende, hvor det store hus lå.

Kollelevgård

brændte første gang, da jeg var 14 år. Det var den 12. november 1888 om aftenen kl. 11. Jeg var selv med til at redde en kalv, og da den var kommet ud, stod jeg og trak den i begge ørerne; så kom den gamle

*) F. 1845 i Slesvig (ifølge mandtalslisten af 1904).

frøken Scharff, der boede i et hus ved gadekæret, og tog sine strømpebånd, der bestod af to stykker sejl garn, af og bandt dem sammen, hvorefter vi bandt dem om kalvens hals, og så trak jeg den op på Stengården. Lænkehunden og hønsene indbrændte, og en hest blev kvalt af røgen. Gården havde fire længer, og de brændte så nær som stuehuset, der lige var bygget; det er det, der står endnu. Gården blev bygget op med to længer i vinkel. Så brændte den anden gang; det var i Chr. Niensens tid. Da indebrændte der tre køer. Dato og årstal for denne brand husker jeg ikke. Ingen af brandene er nogen sinde blevet opklaret. Efter at gården på ny var blevet bygget op, er det hele indrettet til beboelse.

Den gamle skole

brændte nytårsnat 1935. Det skyldtes nogle unge mennesker, som kastede en kineser op på taget, der var af strå. Jeg havde gået i skole i den bygning, der brændte.

Skolelæreren hed Hammelev*). Han lod de store drenge grave sin have. Han var en af dem, som havde lyst til at banke fattigmænds børn; han var en stor og stærk mand og sled gennemgående et spanskør op om året. Jeg fik klø næsten hver dag og lærte for øvrigt ingenting, så da jeg blev udskrevet af skolen, kunne jeg hverken læse eller skrive. Da jeg i 1892 var 18 år, gik jeg seks måneder i aftenskole, og der lærte jeg mere, end jeg havde lært på syv år i skolen. Dagen efter, at vi var konfirmeret, skulle vi op og sige farvel til skolelæreren; det var skik, at eleverne fik chokolade og ofrede to kroner til skolelæreren. Men da jeg fik de to kroner af min fader, tænkte jeg, at det skulle være for alle de klø, han havde givet mig; i stedet for to-kronen pakkede jeg en fem-øre ind i papiret til ham. Da der var gået nogen tid, sad mine forældre en dag og talte om penge, som det tit kneb med. Så sagde jeg, at jeg havde en to-krone. De ville jo have at vide, hvor jeg havde fået den fra, og det fortalte jeg dem, og så fik moder pengene.

Købmandsforretningen (Virumvej 119) var i den gamle ejendom. Det var to gamle damer, Ane og Marie, der havde den**). Om søndagen var der åbent fra kl. 7 til kl. 9 og igen om eftermiddagen fra kl. 4. De fleste betalte enten om lørdagen eller om søndagen, hvad de havde fået i ugens løb, og så fik de en pose med kager; der var for 24 øre

*) Hammelev blev lærer i Virum 1858.

***) Indtil 1903 (ifølge mandtalslisten af 1904).

i den. Dengang kostede et stykke brød to øre, en flaske brændevin af den bedste 27 øre, og så var der noget til 21 øre (slavebrændevin). Øllet af det bedste kostede 8 øre, medens „skillingsøllet”, som det kaldtes, kostede 4 øre for en pot. Et pund smør kostede 66 øre, et helt brød 50 øre; det hentede vi også i forretningen, for der kørte ingen bager omkring, ej heller mælkeemand. Alt måtte folk hente selv. Mælken blev hentet på gårdene eller hos mælkeforpagteren, som boede på Teglgården.

Den plads, der var uden for købmandsforretningen, kaldtes for „De fattiges Tivoli”. Der samledes mændene, når de kom fra arbejde; så skillingede de sammen til en flaske brændevin og stod og drak af flasken og spiste en kommenskringle til; kringlen kostede 4 øre. Når den var fortæret og brændevinen drukket, gik de hjem. Det var i reglen ved 8-tiden; først så skulle de have deres aftensmad.

Virumstræde blev dengang kaldt Krogen. Til højre var der et gadekær, og til venstre, hvor nu opgangen til det lange hus er, var der en brønd, som dog ikke blev brugt; den var opmuret af kampesten. Hvor nu den gamle del af „Solgården” ligger, boede en mand som hed Niels Peter Jørgensen*), kaldet Per Jørgen. Han havde været mælkeforpagter, men havde afstået forretningen til Christen Petersen, som senere flyttede til Teglgården.

Det lange hus, som ligger lige ud for Parcelvej, (Virumvej 133) ejedes af en mand, som hed Ole Jensen. Han huggede pindebrænde og transporterede fem sække ad gangen på en trækvogn til København, hvor han solgte det i gaderne i snesevis. Han spadserede turen en gang om ugen, og så havde han røgede sild med hjem, og dem solgte han ved dørene her i byen. Sildekassen havde han under armen. Han gik altid med høj Silkehat.

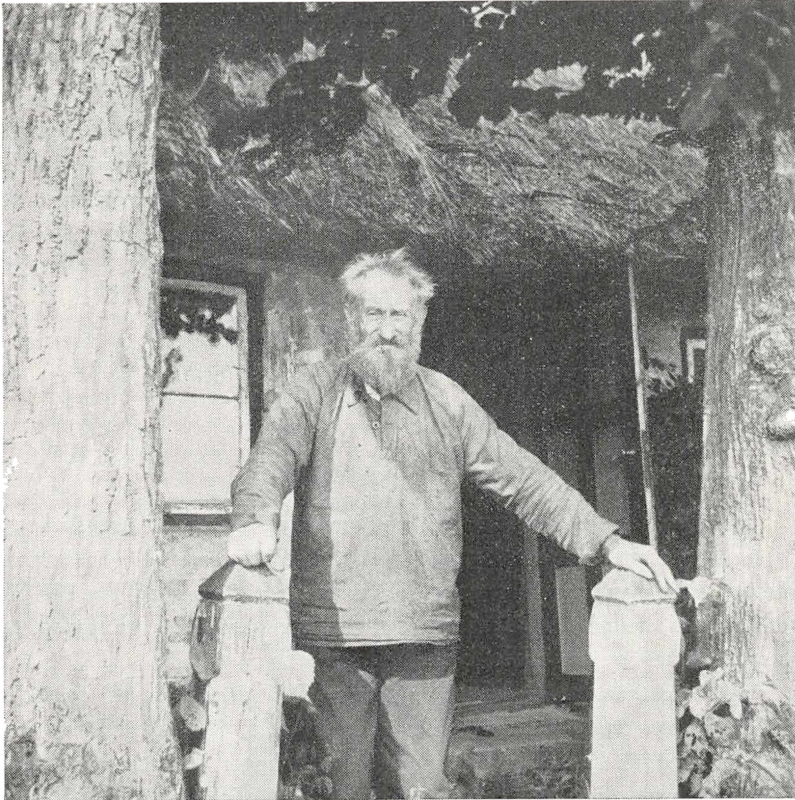
I det næste lange hus (Virumvej 135) boede en mand, som hed Ole Hansen. Han druknede i et vandhul ude på marken en morgen, da han var på vej til sit arbejde på Kaningården. Efter ulykken blev vandhullet altid kaldt Ole Hansens vandhul. Det er senere fyldt op.

I det lange hus på bakken (Virumvej 137) boede en mand, som blev kaldt „Hellig Hans”. Han hed ellers Hans Frederiksen og var kurve-

*) I 1904 var Niels Peter Jørgensen mælkeforpagter (ifølge mandtalslisten).

mager. Jeg husker, at han gik ud på marken og samlede „klatter”, som han brugte til ildebrændsel.

I det lange hus, som ligger på Møllevej, boede møller Jørgensen*). Han havde tillige bageri og udsalg af foderstoffer. Den første bager-

Chr. Hansen foran huset Virum Overdrevsvej 3. Foto: O. Galsøe.

svend, jeg husker, hed Vorm. Han rejste til Australien. Så kom der en svend, som hed Jensen; men da han rejste, var der ikke en svend, der kunne bage i ovnen, der var en gammel brændeovn. Da bageriet hørte op, var møllen lig nul, så Jørgensen solgte den til en mand, som hed Hansen.**) Jørgensen kunne ikke tåle at blive omplantet, og kort efter døde han.

*) Mandtalslisten 1904: Møller Mathias Christian Samuel Jørgensen, f. 1844.

***) Møller Jens Peter Hansen er tilflyttet den 1. april 1913 ifølge mandtalslisten af 1913.

Møllen brændte i juli måned 1913. Det var anden gang, den brændte. Den første mølle*) lå ude på bakken og hørte en tid ind under Frederiksdal Vandmølle.

Det lille hus på hjørnet af Møllevej og Virumvej (Virumvej 141) blev kaldt for præstegården, da manden, som ejede det og boede i det, blev kaldt Per Præst. — Han var ellers murer.

Vejen til Frederiksdal gik ned forbi møllen. Det var en markvej, så to vogne kunne ikke passere hinanden.

Det gamle hus Virum Overdrevsvej 3 er bygget i 1839 af en mand, som hed Karl Madsen. Det har været et fæstehus fra Stengården. Jeg købte ejendommen i 1905 af Peter Olsen og fik for en samlet sum af 216 kr. afløst den som fæsteejendom i 1907-08 af sagfører Henning Hansen, efter at han var blevet ejer af Stengården. Den årlige fæstefgift var 8 kr. 66 øre eller fire dages høstarbejde.

Det lille gule hus på hjørnet af Frederiksdalsvej og Virum Overdrevsvej er bygget af materialer fra den gamle Lyngby Station, der blev nedrevet i 1888.

Frederiksdal Gods.

Oprindelig hørte alle husene i Frederiksdal ind under grevskabet.

Sankthansaften var der fest på højen ved Hjortholmbroen. Så brændte der et stort sankthansblus og blev sunget flere sange, og derefter blev der danset henne ved iskagehuset til harmonikaer; det var, inden den store sal henne ved kroen blev bygget.

Når man går fra Nybrovej op langs „Den gamle Have” og videre ind i skoven og op på højen, ser man en vold, der går nede fra marken og ned til Bagsværd Sø. Her har der ligget et hus, som kaldtes Medholtshuset. For vejen var der et led, som skulle åbnes, når der var nogen, der skulle igennem.

Inde i Storskoven er der en høj, som lybækkerne lavede, da de skød Hjortholm i brand.

„Spurveskjul”

beboedes af en mand, som hed Smidt; han var væver. Vi drenge drillede ham, og så kom han ud efter os. Senere arvede en frøken Hansen huset og derefter fru Werner, som i 1939 solgte det til Lyngby-

*) Vindmøllen hed Blæsenborg Mølle.

Taarbæk Kommune. Det er fredet. Christian Winther har boet der.

På den modsatte side er der et skovløberhus. Den første, jeg kan huske der, var en mand, som hed Mathiesen; han gik i skoven om søndagen og skulle passe på, at folk ikke brækkede grene af træerne.

Hummeltoftegård.

Emil Piper*) havde allerede som 29-årig overtaget Holmegården, og nogle år efter købte han Hummeltoftegård og teglværket.

Hummeltoftegård, der var en stor firlænget gård, lå dengang ved „Spurveskjul” på det sted, hvor nu bankdirektør H. Knudtzon bor. Piper overtog ejendommen ved en tvangsauktion efter Friis, der havde spekuleret i sin teglværksmaskine, så han måtte gå fra gården.

Piper, der var meget forudseende, tog fat på at lave sten på teglværket og opførte den nye Hummeltoftegård der, hvor den endnu ligger, omkranset af villaer. Den kom da til at ligge omtrent midt i jordarealet.

Samtidig lod han den gamle gård nedrive, dog med undtagelse af stuehuset, der blev liggende en del år. Her boede i mange år en grosse-rer Deutzner, indtil øjenlæge Hansen Grut købte ejendommen og lod villaen bygge til sin svigersøn, nationalbankdirektør S. Chr. Knudtzon. Da øjenlægen døde, overtog generalmajor Torben Grut villaen, som kommunen senere har købt (i 1944) og indrettet til børnehjem (Børnehjemmet Hummeltofte).

Foruden den nye Hummeltoftegård byggede Piper tre huse i Virum. De koner, der boede i disse huse, var forpligtet til at arbejde på Hummeltoftegård, når Piper forlangte det, og der var nok at gøre fra tidligt forår til hen på efteråret. De pillede sten af markerne og lugede roer og hestegulerødder. Gulerødderne leverede han ind til Aldersro Bryggeri, som lå ved Vibenshus, tilligemed hø og halm. Så var der også en hel mark med kålrabi, som Piper brugte til at fede stude med om vinteren. Studene opkøbte han selv i Jylland om efteråret; der var ca. 40 stykker; om foråret var de fede og eksporteredes så til Tyskland.

Som landmand var Piper ud af den gamle kultur. Han elskede sin jord. Han var altid med, når hø og sæd skulle køres hjem; han stak altid selv op på vognene. Han gødede jorden stærkt, og der blev hver dag hentet et læs gødning i København. Om foråret lugede han sine marker for tidsler. Piper havde tre husmænd og to karle hele året. Han var

*) F. 1846.

ikke bange for selv at tage fat. Jeg mindes engang, da der blev damp-tærsket ude bag ved laden, at han bar alle kornsækkene over gården op på loftet over stalden.

Piper havde 5 børn: 3 drenge og 2 piger. Den ældste dreng, Gottlieb, blev forvalter på Holmegård, da han var 21 år. Aage fik det stykke jord, hvor æblehaven er; her anlagde han en frugtplantage og et stort gartneri; han havde været i England og lært tomatdyrkning. Christian fik et stort teglværk i Jylland. Den ældste datter var gift med Otto Piper, som havde den kendte forretning på Rådhuspladsen; han var søn af skovrider Piper i Hareskoven. Den anden datter var læge og forblev ugift. Hun arvede nogle ejendomme i København.

Emil Piper var en meget påholdende mand. Han gav ikke 2 øre ud, før end han havde 5 øre i stedet. Hans husmænd fik 2 kr. om dagen på egen kost. Men ellers var han en meget hjælpsom mand.

Prinsessehøjen skænkede han kommunen. Den hed tidligere Sneglehøj. Det siges, at Virumgård har ligget der, men var brændt.

Som politiker var Emil Piper konservativ. Han løste kammerherre Rose af som folketingsmand. Rose havde repræsenteret kredsen i mange år; han boede i Søllerød, og i flere år var han enekandidat. Men så begyndte socialdemokraterne at opstille modkandidater; den første var Borgbjerg, dernæst kom Wilmann, og i flere omgange skiftedes Piper og Wilmann til at vinde kredsen, indtil Wilmann satte sig fast; han beholdt kredsen til sin død. — Dengang stemte man ved at opgive sit navn til listeførerne.

Piper sad i folketinget fra 1898-1901 og igen fra 1903-1906. I 1906 blev han indvalgt i landstinget, hvor han sad til sin død, 1928.

Piper var en meget forsigtig mand på rigsdagen. Når der var afstemning, svarede han gerne „stemmer ikke”; men på vælgermøderne var der et gevaldigt leben. Piper var ingen slagfærdig taler og blev mange gange bragt ud af fatning. Jeg mindes engang, det var fastelavnssøndag, hvor jeg som stor dreng havde været til et møde i Virum, at han stampe i gulvet af bare galskab, da han ikke kunne klare sig over for Wilmann.

Piper var medlem af sognerådet fra 1886 og formand for rådet fra 1892; han trådte ud i 1913. I en lang årrække (fra 1892-1922) var han amtsrådsmedlem.

Frederiksdal Grønneport,

som har været portnerhus til slottet, beboedes af en mand, som hed Gustavsen. En af hans døtre, som hed Marta, blev gift med redaktør Charles Herdahl i Lyngby. Hun tjente som pige hos den gamle Carl Herdahl.

Frederiksdal Kro

var forpagtet af den gamle Jensen*). Om søndagen stod han på trappen, og hver gang der kom en vogn, råbte han: „Go'dag, gamle ven, det kan jeg li', at du kommer ud og ser til mig. Kom ind og se, hvad vor mor har”.

Engang skulle han tælle sine høns og havde fået en dreng ind i hønsehuset for at jage dem ud, og så stod han udenfor og talte „1, 2, 3, en hvid, en sort, en spraglet” og det blev han ved med, indtil de var ude alle sammen. „Jo, de var der alle sammen”.

Dengang var der om søndagen somme tider ca. 50 vogne; staldmesteren, Kristoffersen, havde tre mand til hjælp. Kristoffersens kone hjalp til i køkkenet. De boede oppe i Jægerhuset. Om vinteren arbejdede han i skoven.

Frederiksdal Kro var dengang en udpræget gammeldags krø, hvor der kom mange folk om sommeren. Keglebanen, skydebanen samt gytgen var forpagtet ud i mange år til en mand, som hed Peter Olsen.

Kromanden, Jensen, var en snurrig en. Dengang fontænen blev bygget, havde han påtaget sig at levere en del sten, der blev taget op ude i skoven, men han ville ikke betale folkene pr. læs, men betalte dem pr. bunke, og når kromanden var blevet enig med dem om prisen og var gået, flyttede de stenene fra den ene bunke til en ny, så han måtte betale to gange for stenene.

Engang kom kromanden hen til en mand ved navn Carl Andersen, som slog skærver. Han havde fået puttet en stor sten i lommen og kunne ikke få den op og bad ham om at hjælpe sig. Han foreslog ham, at han skulle tage trøjen af og lægge den på ambolten; så tog Carl Andersen en stor hammer og smadrede stenen med det resultat, at der gik et stort hul i trøjen.

Den jord, der ligger på venstre side af vejen, der fører ud til Storskoven, hørte til kroen og blev kaldt kromarken. Kromanden havde kø-

*) Jens Peter Jensen, f. 1863 (ifølge mandtalslisten 1904).

retøj og to heste, som han lejede ud, og da der dengang ingen dampbåde var, var der god forretning om søndagen.

Frederiksdal Mølle.

I Møllehuset, som tilhørte strømlinteressenterne, boede møller Ludvig E. M. Appel.

Da kanalen skulle graves, blev det meste af møllen revet ned. Der står nu kun den høje bygning, hvor Jens Lundqvist har boet i mange år. Møllen blev drevet som almindelig kornmølle. Jeg kan huske det store vandhjul, som trak den. Virum Vindmølle var inde under møllen, da den lå ude på bakken ved søen. Hele engen var fordam til møllen, og ude ved søen, hvor Elleholmen lå, var to render, der gik ind, og der var to stigbord, så man skulle helt derud og lukke op for vandet. Der var to smalle brædder, som lå derover, og vi drenge morede os med at løbe hen over dem.

Da skovfoged Trønje holdt op med at holde heste, overtog Appel skovkørselen. Dengang var skovfogedhuset ude ved Kulhusene.

Senere blev der telefoncentral i Møllegården. Centralen blev siden flyttet op til Stengården i Virum, men beholdt navnet Frederiksdal.

Da Appel døde, afstod fru Appel vognmandsforretningen til Larsen, som fik udlejning af robådene, og fru Larsens broder kom hertil og kørte, medens Larsen selv passede bådene.

Bag ved møllen lå et lille hus, hvor murer Lundqvist boede, men det blev revet ned, da kanalen blev gravet, og han flyttede op på Søbakken i et hus, som hed „Kik-ud”. Det var et husmandshus med to lejligheder, hvor i sin tid familier, som arbejdede på gården, boede. De, jeg husker, var Peter Mortensen og Hans Larsen. Men den ene ende blev revet ned, da skovfogedhuset skulle bygges, og det gamle skovfogedsted blev skovløberhus.

Da den gamle Lundqvist var flyttet op på Søbakken, anlagde han en badeanstalt og havde fire både, som han udlejede.

Bag møllen blev bygget et hus, hvori Jens Lundqvist drev vaskeri i mange år, indtil han slog sig på udlejning af bådene. Bådene lavede han selv, derfor er de også ens.

Hvor „Den gamle Have” er, skal avlsgården have ligget, derfor kaldes marken for ladegårdsmarken.

I min barndom boede der en grosserer Höföding i det lange hus,

som ligger på højen ved vejen, som går op til skovløberhuset. Her boede en mand, som hed Crone*). Han var gift med en søster til skolelærer Hammelev; de drev vaskeri i mange år, indtil han døde. I det næste hus boede to gamle damer, som hed Rerup; de drev også vaskeri. Der var en mand i pleje, som blev kaldt tyske Petersen. Det er mig fortalt, at der har været skole, hvor hans fader var lærer.

Frederiksdal Slot og avlsgården.

Frederiksdal Slot er vist fra Frederik III's tid og skal efter sigende været bygget til hans dronning. Men i det 18. århundrede blev det overdraget til en tysk greve Schulin og har været i den schulinske slægts eje siden. Det var et af de mange godser, som Christian VI solgte.

Det blev fortalt, at det spøjte om natten. Således har jeg hørt, at en skomager Knudsen havde fortalt sin kone, at han en aften, da han var gået forbi slottet, havde set, at der sad to store hunde med ildøjne, en på hver side af hovedtrappen. — Der blev fortalt mange af den slags historier.

Der gik også rygter om, at der var indmuret en komtesse i det sydøstlige hjørne af slottet. Jeg husker, at der skulle gøres i stand på slottet, og så ville greven ikke være hjemme, fordi det skulle undersøges, hvad der var i det tilmurede hjørne. Arbejdet blev overladt murer Lundqvist med min fader, Christen Albert Hansen, som arbejdsmand. Lundqvist turde ikke slå hul i muren, men så tog min fader en stor hammer og slog hul, og der var ikke andet end et sæt ridetøj bestående af en sadel, et ridehovedtøj, en ridepisk og et par lange ridestøvler, som formentlig har tilhørt en af greverne, og så var den gåde løst.

Den gamle greve, Sigismund Ludvig Schulin (f. 1846, d. 1929), var en meget særpræget mand. Han var ungkarl i mange år, men så blev han gift (i 1882) med en datter inde fra Silkehuset på Nørregade. Før end hun kom til slottet, var der kun en jomfru, en stuepige og en tjener, som hed Christian; han havde været gendarm, og da han tog derfra, blev han ringer ved Lyngby Kirke.

Men da grevinden kom til slottet, skulle der rigtig gøres i stand. Så skulle der anskaffes køretøjer. Den første kusk hed Jacob; det blev påstået, at han kun skulle køre 4-spand. Jeg husker, at de to første heste var halvgamle og lådne som får. Der var greveskjold på siden af vognen, og når de kørte ud, var der både kusk og tjener i fint liberi.

*) Ernst M. Crone, f. 1858 i Frederiksdal (ifølge mandtalslisten 1904).

Skovfogden måtte stille på slottet hver dag ved 11-tiden. Så lagde han og grevinden råd, for det var nemlig hende, som regerede. Det var også grevinden, der fik indført skovdag for de koner, som sankede brænde; det var mandag og torsdag, og de dage kom grevinden ikke i skoven, men de andre dage ville hun have skoven for sig selv.

Greven holdt klappjagt hvert efterår. Så var der stort selskab på slottet. Som klappere fik han en 10-15 drenge fra den store klasse i Virum Skole, og de fik 50 øre for sådan en dag. Jeg har selv været med; vi skulle stille kl. 8 ude hos skovfogden, som dengang boede ved Kulhus, og jagten endte ca. kl. 5 i Spurveskjulskoven. Et år, da det havde regnet hele dagen, og vi arme drenge var pjaskvåde lige ind til skindet, ventede vi oppe ved slotstrappen for at få de 50 øre; men da vi havde stået der omtrent en time, brast tålmodigheden, og vi begyndte at råbe: „5 ræve, 3 harer og 1 buk”, det var nemlig jagtudbyttet. Så kom skovfogden ud og sagde, at vi skulle holde op. „Ja, når vi får vores 50 øre”; så forsvandt han ind igen. Men så tog koret fat på ny, og han kom ud og betalte. Vi var først hjemme kl. 7.

Greven og grevinden rejste den vinter til syden, og inden hun rejste, sagde hun, at hun håbede, alt var i orden, når hun kom hjem igen. Men hun døde i Italien (i 1903) og blev med toget bragt til Lyngby og ført til slottet. Dør var hele godsets mandlige personale tilsagt. De bar hende rundt i alle værelserne, for at hun kunne se, at alt var i orden. Derpå blev hun sat i den store sal, og hver fik et glas vin og et stykke kranskekage, hvorefter hun blev båret ned og kørt til Lyngby og sat i kapellet.

Når man går ind i skoven nede ved „Spurveskjul” og følger stien til Kobro, ligger der omtrent midtvejs til venstre en gravhøj, som kaldes grevindens grav; men det siges, at det er en komtesse, der er gravsat dér.

I den gamle greves tid kunne man gå næsten helt op til slottet; men da greven blev gift, blev porten ud til vejen lukket, og den familie, som boede i huset, måtte ud at lukke op. Heller ikke forpagteren måtte køre på vejen; så blev den anden vej bagom lavet.

Den første forpagter, jeg kan huske, var en løjtnant Møller. Han havde førsteklasses besætning og inventar. Der var to skimler, som han brugte som rideheste. Han red altid ud i marken på en af dem.

En dag var tyren kommet løs og var fuldstændig rasende, så der

blev sendt folk fra gården ud at advare de vejfarende. Den blev skudt på hjørnet af Frederiksdalsvej og den nuværende Hummeltoftevej, og så vidt jeg husker, var det skovfoged Thomsen, der ramte den; han sad oppe i et af de store lindetræer parat med bøssen.

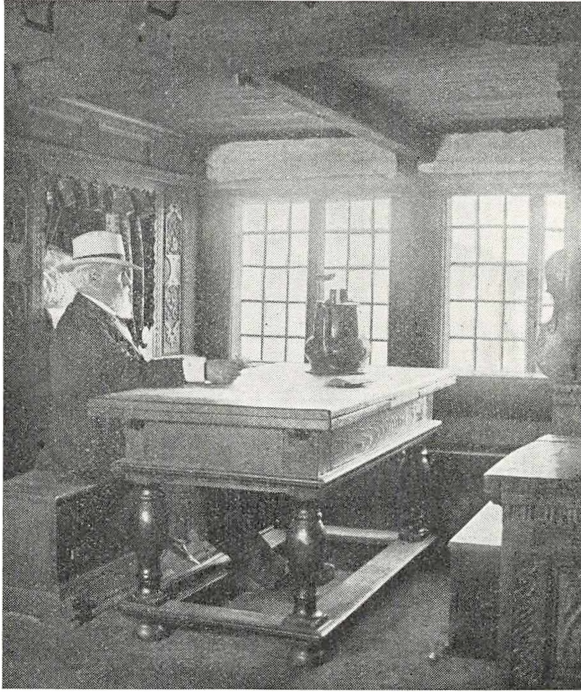
Forpagteren havde en søn og to tvillingedøtre. Karl hed sønnen; han mødtes med os drenge. Vi var gerne en fire-fem stykker, og når han kom ud i skoven, sagde han gerne: „Er I sultne”, og det var vi. Så gik han hjem og smurte en stor pakke mad og kom ud med til os. Jeg husker, at han skulle tage præliminærekseramen; men dagen før stak han til Norge, og derfra tog han ud at sejle.

Møller afstod forpagtningen til en mand, som hed Pejtersen*), og fik 29.000 kr. i afståelse. Men Pejtersen passede den ikke; han holdt mere af at gå på travbanen og ned på kroen og spille kort, og folkene måtte passe sig selv. Efter 13 års forløb måtte han afstå forpagtningen for 13.000 kr. til en mand, som hed Larsen. Larsen havde den i 6 år og afstod den til Poulsen for 19.000 kr. Poulsen havde den i tre år, så overtog Gottlieb Piper den og havde den under første verdenskrig til først i 30'erne. Det var ham, der fik bygget det nye portnerhus og den store lade. Før den tid måtte al sæden stå ude. Piper betalte 30.000 kr. til Poulsen, men han er vel nok den af alle forpagterne, der har tjent mest, da han havde den i den gode tid. Piper afstod forpagtningen til Johansen, som var forvalter, og som måtte give 34.000 kr. Han havde et farligt rod. Skulle de have et redskab, skulle de først ud i marken og lede det op; han fik aldrig tærsket før hen på sommeren, — jeg husker, han tærskede et år sidst i maj, men da havde rotterne ædt al kernen. Laden brændte to gange, medens han var forpagter.

Han afstod forpagtningen til Jørgen Carl Schierbeck på Nybrogård for 34.000 kr. med hele afgrøden. Så blev der sat nye heste og nye redskaber ind, og de var førsteklasses. Der var syv heste og en god købesætning.

Efter Schierbecks død (1939) overtog greven selv forpagtningen; den blev da takseret til ca. 85.000 kr. Nu er der to heste og ingen køer.

*) Ifølge mandtalslisten 1904 var Mads Christian Pejtersen mejeriforpagter på Frederiksdal i 1904.

Museumsdirektør Bernhard Olsen i gården fra Ostenfeld, ca. 1905.

Frilandsmuseet ved Sorgenfri.

Af Kai Uldall.

1901 åbnedes Frilandsmuseet ved Sorgenfri eller rettere „Bygningsmuseet ved Folevad” eller „ved Kongens Lyngby”, som det lille museum dengang benævntes. Men museet havde sin forhistorie. Måske kan man til denne også regne den schweiziske skønånd Karl von Bonstetens tanke om oprettelse af en slags frilandsmuseum i Nordsjælland allerede i 1790erne. Denne mand slog sig nogle år ned i Danmark som gæst hos den kendte Frederikke Brun, der havde sommerbolig på Sophienholm ved Nybro. I sine i København i 1799 udgivne rejseoptegnelser fortæller von Bonstetten, hvorledes han en dag besøgte Fredensborg Slotspark og dør særlig fæstnede sig ved Nordmandsdalens statuer af norske bønder i forskellige egnsdragter. Han fik da den idé, at man kunne rejse disse bønderes gårde og huse i parken, og han til-

føjer, at sådanne bygninger, udstyret med indbo og redskaber, kunne give anledning til mange nyttige iagttagelser*). Denne sidste bemærkning viser, at von Bonstetten havde tænkt på en institution af en vis videnskabelig værdi. Men i øvrigt har vel nok de fantasi-bondehuse, som Marie Antoinette havde opført til forlystelse ved slottet Petit Trianon, og lignende anlæg virket med til at opvække ideen.

Da Skandinaviens første frilandsmuseer blev til ca. 100 år efter von Bonstettens besøg i Fredensborg, var man nået dertil ad helt anden vej. Forudsætningerne var de såkaldte folkemuseer, der i modsætning til de ældre historisk-arkæologiske museer også belyste de seneste århundreders kultur og ikke mindst bondekulturen. I folkemuseerne kom man ind på at udstille genstandene efter interiørprincippet. Man indflyttede hele panelstuer, således at møbler og andet indbo fik den rette plads, ligesom tingene havde været anbragt, da de var i brug. Dansk Folke-museums og Frilandsmuseets stifter, Bernhard Olsen, har i museets ældste vejleder gjort rede for, hvorledes tanken om et frilandsmuseum opstod hos ham: „Ideen til det fik jeg under Forberedelserne til den kunst-industrielle Udstilling, som holdtes i Kjøbenhavn i Sommeren 1879. Efter Kammerherre Worsaae's**) Opfordring tog jeg mig paa at ordne en Afdeling for Landbostanden, hvis særlige Kulturforhold vore Museer endnu ikke havde inddraget under deres Omraade. Det stod mig straks klart , at Tingene maatte sættes, som de var bestemt til at staa i Livet, og at Opstillingen maatte ordnes i Interiører fra de forskellige Landsdele Paa Rejserne, der gik forud, kom jeg til Nörre Skaane, navnlig til Öster Göinge Herred. Her saa jeg for første Gang Huse af Bulværk med Aastag***) med Ovenlys i Stuen gennem Vindøjlet i Taget. . . . I disse Stuer var alt inden Døre voxet ud af den arkitektoniske Form og saa nøje knyttet til den, at omtrent hver enkelt Ting havde sin faste Plads og nødig burde skilles fra den”. — Hvis man i dag på Frilandsmuseet besøger f. eks. Hallandsgårdens stuehus (bygning nr. 54), det første hus, Bernhard Olsen flyttede til sit museum, vil man se det berettede i hans betragtninger. De fleste af stuens møbler er vægfaste, og deres form eller funktion vil ikke ret kunne forstås, hvis de blev fjer-

*) K. V. von Bonstetten: Neue Schriften I (Kopenhagen 1799) p. 38.

**) Direktør for Det kgl. Museum for nordiske Oldsager (nu Nationalmuseet), forhenværende kultusminister J. A. Worsaae.

***) Bulværk, d. v. s. vandretliggende planker. Åstag, d. v. s. tag, der bæres oppe af åse eller vandrette tømmerstokke, hvis ender hviler på gavlene. Bernhard Olsen tænker her på huse, som ikke har loft, men er åbne helt op til tagets underside.

net fra det interiør, hvori de i ordets egentlige forstand er indbygget.

Det blev dog ikke Bernhard Olsen, som grundlagde verdens første frilandsmuseum. Svenskeren A. Hazelius åbnede 1891 frilandsmuseet „Skansen” i Stockholm, ligesom han forud havde grundlagt det første folkemuseum, „Nordiska Museet”, sammesteds. Fra første færd havde Hazelius forstået at udforme „Skansen” som en forening af museum og populær folkepark, og han må uomtvistelig betragtes som såvel folkemuseernes som frilandsmuseernes fader. Men de første bygningsflytninger til en park fandt dog sted i Norge, idet Kong Oskar II lod en stavkirke af træ og enkelte bondehuse overføre til haven ved lystslottet Oskarshamn på Bygdøy uden for Oslo (1881 og følgende år). Disse bygninger blev dog først senere et egentligt frilandsmuseum og udgør nu frilandsafdelingen ved det senere stiftede Norsk Folkemuseum. En slags frilandsmuseum eksisterede også en kort tid i Holland, idet nogle huse fra hollandsk Ost- og Vestindien opførtes på en koloniudstilling i Amsterdam i 1883. Efter udstillingens ophør flyttedes en del af disse huse til Leiden, hvor de var tilgængelige for publikum indtil 1892. I 1903 blev de nedrevet efter at være blevet ødelagt af en storm.

Efter „Skansens” grundlæggelse i Stockholm har frilandsmuseer bredt sig — først og fremmest i Skandinavien — men i vort århundrede også til adskillige andre lande såvel i Europa som i U.S.A., og interessen for denne museumsform har i årene efter verdenskrigen været i stærk vækst.

Som vi har set, nåede Bernhard Olsen frem til tanken om et frilandsmuseum ud fra bygningernes indre, interiørerne. For ham var „Bygningsmuseet” til at begynde med kun betragtet som et supplement til interiørerne i det egentlige Folkemuseum. Dette blev årsag til, at Frilandsmuseet fik en uheldig start. Allerede før slutningen af forrige århundrede var spørgsmålet om en ny og større bygning til Nationalmuseet fremme, og da Dansk Folkemuseum, som skulle fortsætte det ældre hovedmuseums samlinger for tiden efter 1660, blev stiftet 1881 og var åbnet 1885 i lejede midlertidige lokaler i Panoptikonbygningen på Vesterbro, blev byggesagen særlig aktuel. Bernhard Olsen foretrak en plan, der gik ud på at opføre to symmetriske bygninger for de forenede museer på Rosenborg eksercerplads med Rosenborg som point de vue. Stolende på muligheden for denne plans gennemførelse lagde han sit første lille frilandsmuseum i det sydvestlige hjørne af Rosenborg Have ud mod eksercerpladsen, efter at han havde opnået Folkemuseets styrelses tilslutning til at erhverve „foreløbig et Par [Bygninger] fra de skaanske Lands-

dele**). 1897 åbnede „Bygningsmuseet i Kongens Have”, der kun bestod af et stuehus fra Halland (stuehuset af nuværende bygning nr. 54) samt et toetages lofthus fra Smålands grænse imod Bleking (bygning nr. 57), begge forholdsvis små huse. Men allerede samme år viste det sig, at Rosenborg-planen ikke kunne gennemføres, og at stemningen bar frem mod en udvidelse af Nationalmuseet på den gamle plads i Prinsens Palæ. På dette sted var det umuligt at skaffe areal til gamle bondebygninger, og fra Nationalmuseets side hævdedes det derfor, at såfremt Folkemuseet skulle holde fast ved en beliggenhed ved siden af dets frilandsafdeling, ville dette være en hindring for at forene National- og Folkemuseet, der hørte naturligt sammen. Resultatet af en række forhandlinger blev, at Folkemuseets styrelse sluttede sig til Prinsens Palæ-planen.

Som følge heraf var forudsætningerne for et frilandsmuseum i Rosenborg Have bristet. Det måtte kun være en fordel at søge et større og friere areal. Bernhard Olsen forhandlede med Grundtvigs Fond, som i 1890 havde købt Landboskolen ved Lyngby og havde opført Grundtvigs Højskole som nabo dertil. Desuden førtes forhandlinger med Landhusholdningsselskabet, hvorunder Landbrugsmuseet dengang sorterede, det af Lyngby Landboskoles leder, kaptajn J. C. la Cour i 1888 stiftede museum, som indtil 1916 havde til huse på højskolens grund. Grundtvigs Fond tilbød for 200 kr. om året at leje Folkemuseet „en uopsigelig Ret til at opføre Bygninger paa Fondens Ejendom” ved Lyngby. Det drejede sig om et kun 3500 m² stort areal umiddelbart vest for skovskrænten og tæt nord for højskolens bygninger, altså et afsidesliggende jordstykke uden direkte tilknytning til vej. I Folkemuseets styrelse fremførtes forskellige letforståelige betæneligheder imod en sådan ordning. Den senere minister, folketingsmand I. C. Christensen, som da var blevet medlem af styrelsen, mente, at beliggenhed nord for Sorgenfri var for afsides, og henviste til Søndermarken og — efter at han havde set „Skansens” fordelagtige, centrale beliggenhed i Stockholm — til Østre Anlæg. Fra anden side nævntes en plads ved eller i Frederiksberg Have. 30. juni 1899 traf styrelsen en afgørelse, idet Bernhard Olsen fremlagde et tilbud om salg af en parcel på godt 6 ha af Virumgårds mark øst for Kongevejen. Bernhard Olsen tilbød at købe en større del af dette areal for egen regning og at holde dette som reserve for museet, således at

*) Dansk Folkemuseums bestyrelses forhandlingsprotokol (Folkemuseets arki v).

styrelsen kun behøvede at erhverve ca. 2 ha. Man tiltrådte forslaget, og således fandt Frilandsmuseet sit blivende sted i Lyngby eller rettere erhvervede den første lille kærne, hvorfra det senere skulle vokse op.

Af betydning for valget af denne dengang ret afsidesliggende plads var naboskabet til det ældre Landbrugsmuseum samt til de to ungdomsskoler og til de landbrugsforsøg, som såvel staten som Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger drev på dette sted. I indledningen til det ny museums første vejleder skriver Bernhard Olsen: „Til Skolerne og Forsøgsstationen søger aarligt Skarer af lærelystne unge Mænd, hvis skiftende Hold i Aarenes Løb vil komme til at omfatte en god og stor Del af vort Folk. Hos de Unge vil Kendskab til Fortidens Landboforhold, bibragt i saa store anskuelige Træk, som de nævnte Museer i Samvirken kan yde, vække en levende Interesse”. Bernhard Olsen kunne dengang ikke vide, at såvel højskolen som landboskolen i vor tid ønskede at flytte til moderne bygninger og større forhold andetsteds. Men netop derved gjorde de det muligt at skaffe Frilandsmuseet de hårdt tiltrængte udvidelser.

Den 24. juni 1901 åbnede Frilandsmuseet på sin nye plads i Lyngby. De to små huse fra Rosenborg Have var flyttet dertil, og desuden var der rejst to større bygninger, Ostenfeldgården fra Sydvestslesvig og Næsgården fra Nordskåne. Grundkøbet og bygningsflytningerne var muligjort dels ved et ekstraordinært statstilskud, dels ved støtte fra Landhusholdningsselskabets præsident, forhenværende landbrugsminister, kammerherre Knud Sehested, samt ved et tilskud fra grosserer Sardin Hansen, der ønskede at støtte erhvervelsen af Ostenfeldgården. — Museets navn var dengang endnu „Bygningsmuseet”, og da der var ret langt dertil fra Lyngby Station, medens den nyanlagte Lyngby-Vedbækbane, nu Nærumbanen, løb tæt forbi, tilføjedes ofte „ved Folevad”. En tid syntes det, som om navnet „De gamle gårde” skulle trænge igennem. I museets styrelse var betegnelsen „Friluftsmuseet” undtagelsesvis brugt. Det senere navn „Frilandsmuseet” skyldtes forslag fra Folkemuseets assistent og senere leder (1920-41) museumsinspektør Jørgen Olrik.

Den femte bygning, der rejstes i museumsparken, var et lille tørrehus fra Smålands grænse imod Skåne, den såkaldte badstue. Det er påfaldende, at museets første bygningserhvervelser alle blev hentet i landsdele, der ikke mere hørte til Danmark. Bernhard Olsen, der havde mødt modstand fra svensk museumsside, da han første gang forsøgte at erhverve en sydsvensk bygning, har sandsynligvis ment, at der måtte handles hur-

tigt, når talen var om køb i nabolandene. Det kan vel også tænkes, at han har næret en vis følelsesbetonet interesse for minder fra de tabte landsdele. Et tegn på en sådan følelse synes at røbe sig i Bernhard Olsens ældste vejleder fra „Bygningsmuseet ved Kongens Lyngby”, hvori han, selv veteran fra 1864, midt i den faglige redegørelse vedrørende den sydslesvigske Ostenfeldgård, skriver: „Det vil endnu mindes af mange, der som Soldater i vor Hær 1863 kantonnerede i Hytten Amt, hvor nye og fremmede disse Gaarde og Livet, som førtes i dem, forekom os; med hvilken Undren vi vandrede i de mørke Aftener ad Byens krogede Gyder med de kirkehøje Husgavle. Portene paa dem stod aabne, og man saa ind i deres rummelige Indre, hvor Ilden flammede paa Arnen og farvede de bølgende Røgmasser røde. Mørke Skikkelser færdedes derinde eller sad i Kredes om Baalet. Det var det samme stærke Indtryk, som naar man Midsommeraften staar ved Sundet og ser Blusene fremme langs vor Kyst og ovre i Skaane, saa fjernt som Øjet rækker”. — Bernhard Olsens hovedbevæggrund til først at hente bygningerne udefra var dog vistnok den, at de svenske tømmerhuse og den sydslesvigske Ostenfeldgård var mere repræsentative og ejendommelige end de almindelige danske bindingsværksbygninger. Endnu ved århundredskiftet herskede den opfattelse, at en museumsgenstand, bortset fra arkæologiske fund, burde have et vist kunstnerisk eller i alt fald repræsentativt islæt. At simple huse og simple redskaber kunne have historisk værdi, lærte man først senere at forstå. Det er betegnende, at Bernhard Olsen ved styrelsesmøder i slutningen af 1890'erne til forslag om at erhverve bygninger fra det nuværende Danmark svarede, at disse dels var „af en anden Karakter” og dels alt for store*).

Det forholdsvis beskedne krav om plads, som museets grundlægger stillede selv efter flytningen til Sorgenfri, skyldtes således den antagelse, at de gamle bønderbygninger fra nutidens Danmark ikke, eller i alt fald kun i ringe grad, havde historisk værd. Hertil kom, at Bernhard Olsen til at begynde med interesserede sig mere for interiørerne end for selve bygningskonstruktionerne, endsigte for de geografiske og sociale forskelle, som var repræsenteret i gamle huse. Hovedsagen for ham var at illustrere en kronologisk udvikling, hvorfor han kort har gjort rede i museets ældre vejledere: „I Valget af Gaardene og deres Rækkefølge er det søgt at paavise den Traad, der gaar gennem Udviklingen

*) Dansk Folkemuseums bestyrelses forhandlingsprotokol (Folkemuseets arkiv).

af den danske Husbygning, særlig Landbrugets, under Menneskenes Samvær med Husdyrene og Ildstedets skiftende Former". Efter at en fra Koloniudstillingen i København 1905 erhvervet kopi af et Færøhus var rejst i museumsparken, kunne vejlederen gøre nærmere rede for denne udviklingslinie: „I den første af vore Gaarde, den sydslesvigske fra Ostentfeld ved Husum, af den saakaldte „saksiske" Bygningsform, et Røghus, skorstensløst, med Arneilden brændende frit paa Gulvet, levede oprindelig Mennesker og Kvæg under samme Tag i ét stort Rum, udelt af Tværvægge, og Huset endte ved Arnegavlen. Gaarden er Egebindingsværk, til dels med klinede Tavl. . . . — Det andet Led i Rækken er et Hus fra Færøerne, bygget af Stene og Jord, med et indre Hus af Træ. Mennesker og Kvæg lever endnu i ét Hus under samme Tag. — Det tredje Led er en nørrehallandsk Stue af Buller i Fyr. Her er Kvæget flyttet ud af Vaaningshuset og henvist til Udhuse i Nærheden, ofte parallelle med Vaaningen. Muret Skorstenspipe findes i Opholdsstuen. — Fjerde Led er en nørreskaansk Tvillinggaard fra Næs ved Hesleholm i Vestre Göinge Herred, bygget af liggende Egeplanker mellem Stolper. Her har Længerne en sluttet, retvinklet Form, der lukker om en Gaardsplads. . . . Det er den dansk-skaansk-sønderhallandske Gaardform, der afslutter en Udvikling fra Oldtiden til vore Dage".

Trods det, at interiøret og ikke selve huset har været bestemmende for anskaffelsen af de ovennævnte bygninger, så fremhævede Bernhard Olsen dog i sin vejleder, hvorledes de var opført af forskellige materialer, og han havde et grundigt kendskab til disse bygningers konstruktioner. Herved havde han selv åbnet blikket for et af de synspunkter, som senere skulle blive skudt stærkt i forgrunden ved museets valg af bygninger: de lokalt begrænsede bygningstyper, varierende fra egn til egn i plan, materiale og konstruktion. Og inden Bernhard Olsen i sit 86ende år i 1920 overdrog Dansk Folkemuseum og dermed også Frilandsmuseet til Nationalmuseet, var han selv begyndt at erkende den historiske værdi af de tilsyneladende mere almindelige gamle bygninger rundt i landet. Allerede i 1910 erhvervedes således en primitiv fiskerbod fra Nymindegab. Det var især samarbejdet med en begavet ung museumsmand med en vid forskerhorisont, der banede vej for de nye synspunkter. Chr. Axel Jensen var i 1910 blevet Nationalmuseets repræsentant i Folke- og Frilandsmuseets styrelse. Han havde på sine mange undersøgelsesrejser for Nationalmuseet også givet sig tid til at undersøge gamle bøndergårde og havde forstået at aflæse deres histo-

riske værdi, ikke mindst med hensyn til de konstruktioner, der var nedarvet i byggeskikkene fra fjerne tider. Nu formåede Chr. Axel Jensen ved sit venlige væsen og sine diplomatiske evner at vinde Bernhard Olsens tillid, næppe nogen let sag over for „den gamle ørn”, der som museumsmand og forsker hidtil havde stået ret alene og havde været udsat for en vis modstand og kritik fra de ældre museer. Det fortælles således, at direktøren for Nationalmuseets oldtidsafdeling, den berømte arkæolog Sophus Møller, om det nye Folkemuseum og lignende samlinger i provinsen skal have bemærket: „Skidt er skidt, selv om det er gammelt skidt”. Bernhard Olsen kunne til gengæld være skarp fra sin side: „Jeg foretrækker at gøre mine dumheder selv!”, sagde han engang affærdigende til Landbrugsmuseets leder, statskonsulent K. Hansen, der havde påtaget sig at forestå et eller andet arbejde for Frilandsmuseet, men ikke havde udført det på rette måde.

Følgerne af samarbejdet med museumsinspektør Chr. Axel Jensen blev, at der i det sidste tiår før Nationalmuseets overtagelse af Frilandsmuseet i 1920 blev overflyttet en gård med bulbygninger af egetræ fra Kolding-Haderslevvegnen, en sulebygget, lerklinet jysk bindingsværksgård fra Salling (nu begge nedrevet og midlertidigt magasineret på grund af museets nedennævnte omlægningsplan) samt et af hollandsk-frisisk kultur påvirket, grundmuret skipperhus fra Fanø. Muligheden for at opføre enkelte købstadshuse havde været løseligt berørt i museets første år, men tanken derom blev opgivet, efter at købstadmuseet „Den gamle By” i Århus var oprettet og var blevet centralmuseum for denne side af bygningskulturen.

Bernhard Olsen døde 1922, og hans aske fik i overensstemmelse med hans ønske en grav under de egetræer, som han selv havde plantet ved den nordlige udkant af det daværende museumsareal. På graven blev rejst en sten med reliefportræt, udført af kunstneren Johan Thomas Skovgaard og med indskrift forfattet af Bernhard Olsens efterfølger, museumsinspektør Jørgen Olrik.

I Bernhard Olsens direktørtid arbejdede Frilandsmuseet med yderst beskedne pengemidler. Efter at Folke- og Frilandsmuseet i 1920 i administrativ henseende blev lagt under Nationalmuseet — og derved blev statsinstitution — skete der nogen, men ikke væsentlig forbedring. Størst betydning fik det, at personalet blev udvidet. Leder af Folke- og Frilandsmuseet blev museets medarbejder siden 1894 Jørgen Olrik. Samtidig ansattes Kai Uldall, der siden 1916 havde været assistent ved Na-

tionalmuseets 2. afdeling, som underinspektør ved begge museer, ligesom arkitekt Halvor Zangenberg blev underinspektør med den særlige opgave at tage sig af Frilandsmuseets bygninger. En vigtig opgave, der hidtil havde været forsømt, blev nu taget op, nemlig den systematiske undersøgelse af gamle gårde og huse landet over. Først efter adskillige års forløb, og især efter oprettelsen af den selvstændige institution „Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser”, har man kunnet indhøste et grundigt kendskab til den gamle landbokultur. Men allerede tidligt stod det Frilandsmuseets medarbejdere klart, at et vist antal gamle gårde og huse måtte indlemmes i museet, hvis dette skulle blive i stand til at give den oversigt over fortidens bebyggelse og hjemmenes udstyrelse, som man burde kræve af landets hovedmuseum for den landlige kultur. Anskaffelsen af disse bygninger hastede stærkt, da den sociale og tekniske udvikling truede de ældste og for museet mest værdifulde bygninger. Dette i forbindelse med museets beskedne økonomiske forhold gjorde det nødvendigt, at et antal gamle gårde og huse måtte købes, hjembringes, men midlertidigt magasineres på ubestemt tid. Det lykkedes dog i 1920'erne at genopføre en sjællandsk stubmølle fra Karlstrup, en lille sydsvensk vandmølle af primitiv konstruktion og et enlænget hus med lyre fra Agger ved Vestkysten. Men flere andre bygninger gik tabt for museet, bl. a. Danmarks ældste, i Jylland beliggende bondegård og en særlig værdifuld sjællandsk gård.

En anden større vanskelighed blev også følelig: Museumsområdet var for lille til at modtage de bygninger, der burde komme. Samtidig med overgangen til Nationalmuseet i 1920 erhvervede Frilandsmuseet Bernhard Olsens ovennævnte private grunde og ompændte derefter et areal på godt 6 ha, hvoraf dog skrænterne imod Mølleåen og imod Møllevej var uegnede til bebyggelse (fig. 2). Et ønske fra personalets side om for 21.000 kr. at købe de mange dengang ubebyggede grunde imellem Sorgenfri Slotspark, Kongevejen og museet, hvor der ca. 1920 kun var opført seks villaer, blev ikke bragt videre til Undervisningsministeriet og bevillingsmyndighederne. Andre udvidelsesmuligheder fandtes dengang ikke, idet den nu nedlagte Møllevej, der førte fra enden af Højskolevej imod sydøst ned til Brede Allé, og højskolen nord derfor spærrede mulighederne imod nord.

Utilfredsstillende var også besøget i museet, der dengang lå ret af-sides, før S-toget og trolleyvognen kom i drift, og før Nærumbanen var blevet forbedret. Til at begynde med taltes kun nogle få tusinde gæster

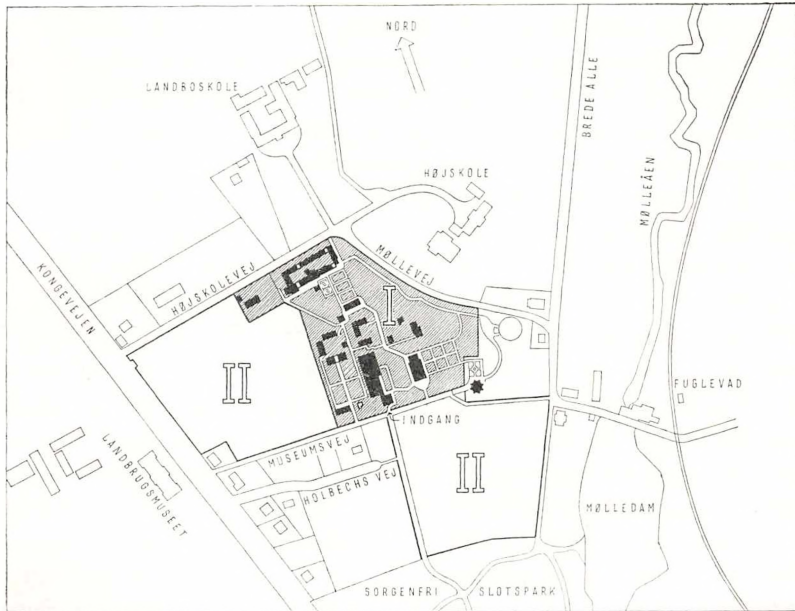

Fig. 2: Plan over museumsarealet med omgivelser ved overdragelsen til Nationalmuseet 1920. Tegnet af Frode Kirk. — Det skraverede parti I er den oprindelige museumspark med bebyggelse 1901-1920. II: Bernhard Olsens private marker, købt til museet 1920. Bag den lille indgangsbygning ligger det store træmagasin.

om året. Midler til avertering eller anden propaganda kunne ikke opnås. Der blev i 1920'erne påbegyndt enkelte opvisninger af folkedanse og lignende, men dagspressen fandt åbenbart museet for ukendt og ubetydeligt til at ville optage meddelelse om, hvad der foregik. Første gang, et hovedstadsblad optog en af museets meddelelser om forestående opvisninger, skrev bladet omtrent således: „Hvis nogen virkelig interesserer sig for folkedans, så kan de se det ude på Frilandsmuseet”. Bedre forståelse fandt museet allerede dengang hos distriktsbladene, og lidt efter lidt lykkedes det at arbejde besøgstallet op. Da museet i 1926 fejrede sit 25-års jubilæum, lå årsbesøget dog kun på ca. 10.000 gæster.

Omtrent ved samme tid nærmede det gamle spørgsmål om en nybygning til Nationalmuseet og Folkemuseet sig sin afgørelse, efter at den store landsindsamling havde fremskaffet et betydeligt beløb til opgaven. Forslag om museets nybygning blev fremsat; men det trak længe ud, inden der på Rigsdagen opnåedes enighed om en løsning. Hos Frilandsmuseets personale opstod da den tanke, om ikke denne filial af National-

museet kunne opnå en væsentlig forbedring af sine forhold samtidig med ordningen af hovedmuseet i København. Som forholdene dengang var, forelå der imidlertid ingen mulighed for at få forslag derom fremsat ad ordinær vej. Men ad private kanaler lykkedes det at fremlægge Frilandsmuseets ønsker direkte for medlemmer af det folketingsudvalg, som var nedsat til behandling af Nationalmuseets byggesag. Museet må med taknemlighed erindre den forståelse og støtte, det dengang modtog, bl. a. fra folketingsmændene A. Bindslev, E. Wiinblad samt C. Th. Zahle og i ganske særlig grad fra Venstres ordfører i udvalget J. S. Vanggaard. Det blev Vanggaard, der først af alle fremdrog Frilandsmuseets sag i folketinget, og i erindring om I. C. Christensens gamle forslag om at give museet en mere central beliggenhed foreslog han at søge en plads ved Søndermarken. Den, der skriver disse linier, fik lejlighed til over for Undervisningsministeriet og folketingsudvalget skriftligt at fremstille museets sag og til at sammenligne dets beskedne kår med forholdene i de større og langt bedre stillede frilandsmuseer i Norge og Sverige. Med tilslutning fra museets leder og øvrige medarbejdere fremsattes samtidig et forslag om at afhænde arealerne ved Lyngby og at flytte museet, der dengang kun bestod af ganske få bygninger, til statens grunde mellem Pilealleen og Frederiksberg Have, grunde som indtoges af ridebane, tennisbaner, kolonihaver samt haver for slottets personale. Bag planen lå, hvad privat forhandling med general H. U. Ramsing havde vist, viden om, at der også var mulighed for at erhverve Frederiksberg Slot ved mageskifte med den Undervisningsministeriet tilhørende gamle gardehusarkaserne ved Frederiksholms Kanal. Det pågældende areal på Frederiksberg var større end de til bebyggelse egnede grunde i Lyngby og ville muligvis ad åre yderligere kunne udvides med de af Det kgl. danske Haveselskab lejede arealer. Beliggenheden på dette sted, hvortil Københavns befolkning let kunne nå på en friaften, ville naturligvis være yderst gunstig med hensyn til besøget. Imidlertid viste det sig, at Frederiksberg Kommunalbestyrelse var modstander af denne plan.

Den diskussion om Frilandsmuseet, som derefter rejste sig i dagspressen, fremkaldte fra forskellig side forslag om at flytte museet bl. a. til Bellahøj, til Cottageparken (nuværende Staunings plæne) ved Klampenborg samt, efter forslag fra undervisningsminister F. Borgbjerg, til Arsenaløen i Københavns havn, alt forslag, som museets egne medarbejdere ikke havde nogen andel i og ikke fandt tilfredsstillende. Det gamle spørgsmål om, hvorvidt Folkemuseet burde indlemmes i Nationalmuseet

eller helt eller delvis forenes med frilandsafdelingen, opstod på ny, og eftersom tiden gik, viste det sig også, at der nu i Lyngby var opstået en interesse for at beholde museet der. Talsmand derfor blev især Gyrithe Lemche, landboskolens forstander J. Hansen og statskonsulent K. Hansen. Men hvad enten man talte eller skrev for eller imod museets flytning, så blev det kun til museets gavn. Dets sag var nu rejst og stærkt understreget.

Løsningen af museets problem kom så at sige af sig selv, idet Grundtvigs Højskole besluttede sig til at flytte til Hillerød og tilbød sine arealer samtidig med, at en af landboskolens marker blev til salg. Bevillingsmyndighederne var nu rede til at hjælpe med tilskud og Lyngby-Taarbæk Kommune til at nedlægge Møllevej, der skar sig ind som en ældgammel hulvej til fortidens Fuglevad vadested — et interessant fortidsminde i sig selv — imellem den oprindelige museumspark og højskolen. Møllevej, som nu ligger midt inde i museet, blev erstattet af Skovbrynet, der senere fortsattes til Sorgenfri Station og er blevet en trafikåre af betydning.

Loven om Nationalmuseets og Folkemuseets bygningsforhold af 26. april 1933 gav Frilandsmuseet en ekstraordinær bevilling på en halv million kroner samt, i betragtning af at der på grund af museets forbliven i Lyngby ikke kunne forventes tilstrækkelig indkomst igennem entréindtægten, en løfteparagraf om større ordinære tilskud i fremtiden. For bevillingen indkøbtes højskolen med dens jordtilliggende og i fortsættelse deraf imod nord landboskolens sydligste mark. Herved kom også den lille skov på skrænten ned mod Brede Allé i museets eje. Endvidere købtes Villa Ove, Kongevejen 98, og det nordfor beliggende hus med Café Fuglevad Mølle (fig. 3), således at disse bygninger kunne nedrives og museets trefløjede indgangbygning og restauration opføres på deres plads (arkitekt Mogens Clemmensen 1936). Først herved fik museet et synligt ansigt imod Kongevejen. Tidligere havde man måttet lede efter indgangen, der lå et stykke nede ad den nu nedlagte Museumsvej nord for C. F. Holbechsvej og for enden af en sti, der dengang gik frem mod nord fra Sorgenfri Slotspark.

Da museet blev åbnet 1901, savnedes en indgangsbygning, og billetsalget fandt sted i Ostenfeldgården, hvor også det smalle indmurede klædeskab imellem dagligstuens to alkover ved hjælp af en primitiv indretning måtte gøre det ud for museets eneste toilet. Således var forholdene, indtil man fra Koloniudstillingen i Tivoli 1905 modtog et norsk bjælkehus.

Fig. 3: Kongevejen nr. 98-100 ca. 1935. Imellem de to nu nedrevne ejendomme førte den nu nedlagte Museumsvej ned til Frilandsmuseets indgang. Arealet indtages nu af den i 1936 opførte indgangsbygning samt restaurantens have.

Ældre Lyngbyborgere vil endnu kunne huske, hvor fremmed denne norske indgangsbygning foran de gamle danske gårde virkede, når man fra Museumsvej nåede dertil og passerede den smalle havelåge imellem de 10 stenløver, som i parentes bemærket er interessante antikvitetsforfalskninger, som Frederik den IV i sin tid købte i Italien i den tro, at de var gamle romerske. I bjælkehuset var udstillet islandske sager, og bag denne indgangsbygning havde Bernhard Olsen i 1907 rejst et meget stort træskur, det såkaldte magasin, der rummede en broget samling af genstande, som der ikke var plads til i Folkemuseets daværende lokaler i Panoptikonbygningen i København: gamle vogne, slæder, møbler og andet indbo samt jernkakkellovne, ja selv et par gamle panelstuer fra Aalborg og København var udstillet derinde (fig. 4). Efter at den nye indgangsbygning var opført, blev bjælkehuset og det skæmmende store træmagasin nedrevet, og de mange, Frilandsmuseet uvedkommende museumsgenstande fik for størstedelen plads i Nationalmuseets nybygning. Bjælkehuset gør i dag tjeneste i ungdomsherberget Troldehøj på Kulsviervej. En fantasifuld rekonstruktion af en mønstermuret bindings-

Fig. 4: Interiør fra den nu nedrevne magasinbygning ved museets tidligere indgang. 1925.

værksmur, som lukkede en lille gård mellem bjælkehusets og magasinets gavle, blev også fjernet.

Erhvervelsen af højskolens bygninger gav museet højst tiltrængte magasiner og værksteder, og man inddrog uden betænkelighed bygningerne til dette brug, da skolen trods sit navn Grundtvigs Højskole først var blevet opført 1897 og således ikke var den oprindelige skole, som venner og beundrere havde skænket Grundtvig. Denne lå i en smuk gammel gård på Haraldsgade i København og er først forsvundet i de seneste år.

Bevillingen 1933 åbnede også muligheder for andre arbejder i museet, således en grundig restaurering af de tidligst tilflyttede bygninger fra 1901, der dels på grund af mangelfuld imprægnering og isolering ved opførelsen og dels på grund af manglende penge til vedligeholdelse var medtaget af tidens tand. Arbejdet på genopførelsen af andre bygninger blev ligeledes taget op og koncentrerede sig til at begynde med om den fynske afdeling, idet Lundagergården, Aaruphuset og Ørbæksmedjen blev opført og senere suppleret med Kirke Søby-huset. Først efter at denne gruppe af fynske bygninger var rejst, begyndte Frilandsmuseet at antage præ-

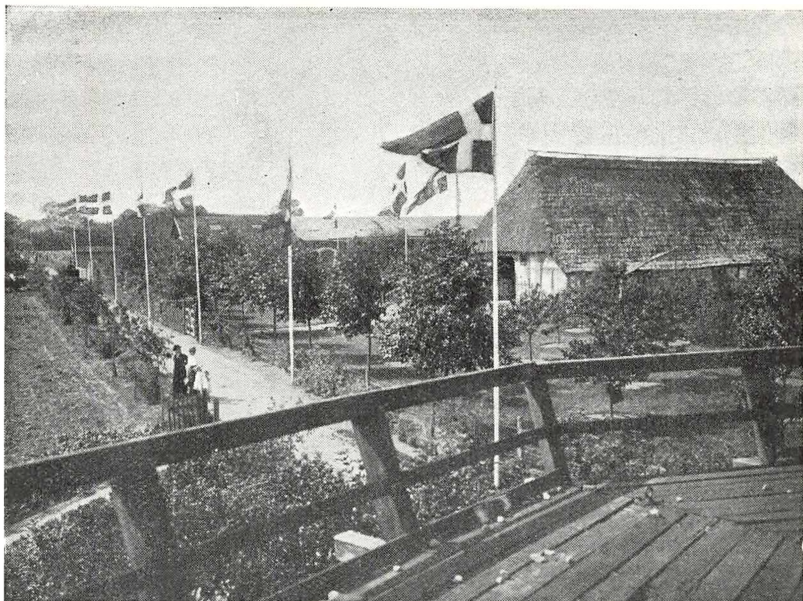

Fig. 5: Udsigt fra Fuglevad vindmølle imod vest over museumsparken 1910. Der flages i anledning af Dansk Folkemuseums 25-års jubilæum. Til højre ved den fra Kongevejen førende Museumsvej ligger forrest Ostenfeldgården og bag denne indgangsbygningen, som fortsættes af det store træmagasin.

get af bebyggelsen fra det nuværende Danmark i modsætning til husene fra de tabte landsdele. I 1940 blev de tilkøbte arealer mod nord indtaget i museumsparken, som derved voksede fra ca. 6 ha til ca. 16 ha, og omtrent på samme tidspunkt erhvervedes Fuglevad vindmølle med den tilhørende skrænt ned mod Mølleådalene. Den var oprindeligt skænket til Landbrugsmuseet af fabrikant Georg Binder, Kongens Lyngby. På landboskolens tidligere mark nord for højskolen rejstes efterhånden Rømøgården, erhvervet ved tilskud fra skibsreder A. P. Møller, Kjølvraa-gården fra Karup Hede, den østjyske gård fra True og senere det jyske pottemagerhus fra Sorring og den tangtækkede gård fra Læsø med sin lille stubmølle. Det hallandske stuehus kunne nu få en naturligere plads på skrænten ned mod hulvejen og samtidig forsynes med sin stald- og ladegård, som hidtil havde manglet i museet. På museets gamle areal opførtes derefter en række sjællandske bygninger: Pebringegården, Engleruphuset, sprøjtehuset fra Kirke-Saabby og senest væverhuset fra Tystrup, og hertil kan nu føjes landhåndværkerhuset fra Kallehave, der vil blive åbnet for publikum i foråret 1960. Lolland blev re-

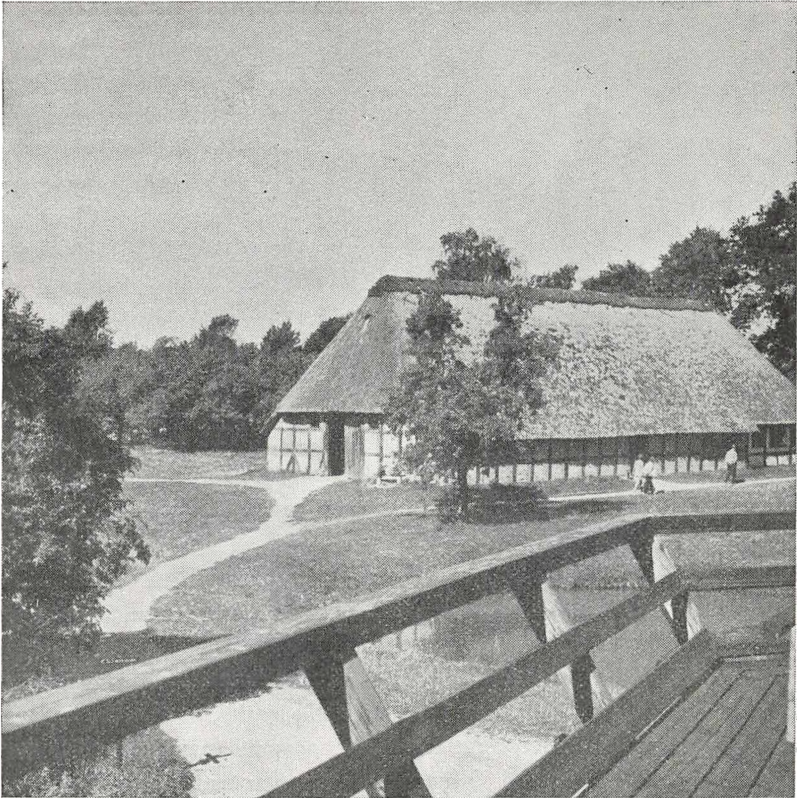

Fig. 6: Udsigten imod vest fra Fuglevad vindmølle 1959. Den tidligere indgangsbygning og træmagasinet, som ses på fig. 5, er fjernet, og foran Ostenfeldgården er anlagt en dam.

præsenteret ved et enlænget hus fra Taagense og et vinkelhus fra Dannemare.

Samtidig med forarbejderne til parkens udvidelse 1940 påbegyndtes en gennemgribende omlægning af den gamle del. Museets grundlægger havde i årene mellem 1900 og 1920 skabt smukke og stemningsfulde haveanlæg, delvis beplantet med sjældne fra udlandet indforskrevne træer, buske og andre vækster. Øst for Ostenfeldgården fra Sydslesvig strakte sig således et ret stort anlæg med symmetriske bede indfattet af tujahække, og syd for den skånske Næsgård lå et mønster af buksbomindrammede rosenbede (fig. 7). Selv om det sidstnævnte anlæg skulle repræsentere 1700-tallets stiliserede haver, så havde dog Bernhard Olsen her som andetsteds i parken ladet sig rive med af sin store kærlighed til og sine grundige erfaringer i havevæsenet. Han fik i Frilands-

Fig. 7: Bernhard Olsens gamle rosenanlæg syd for Næsgården fra Skåne. Kvinder i sønderjyske folkedragter blev den dag fotograferet på museet, ca. 1905.

museet udløsning for denne interesse, således som han mange år tidligere havde fået det i en anden stor offentlig park, Tivoli i København, hvis direktør han havde været fra 1868, og indtil han blev museumsdirektør i 1885. Bernhard Olsens haveanlæg var smukke, men de passede ikke sammen med de gamle danske bønderbygninger og syntes for øvrigt også at stå i en vis modstrid med hans eget tilsagn i museets ældste vejleder om, at han ville „omgive Gaardene med Humle- og Blomsterhaver, Kaal- og Abildgaarde”. Det var måske ikke helt uberettiget, når en kendt københavnsk journalist, Anker Kirkeby, i sin tid skrev, at Frilandsmuseets park lignede en blanding af en kirkegård og en kolonihave. Ved den omlægning, som nu delvis er gennemført, har museets nuværende ledelse så vidt muligt søgt at udforme parken som et naturligt dansk landskab med variationer, rettet efter forholdene på de forskellige bygningers hjemegn; og det er planlagt at inddrage den vilde danske flora, som takket være de moderne sprøjtemidler synes at forsvinde fra mark og grøftkant. Frilandsmuseet vil i fremtiden få betydning også i botanisk henseende og således tillige på dette punkt kunne være til nytte for skoleundervisningen. Det er også hensigten at give de skovagtige partier af parken en karakter, der svarer til de gamle

danske skove og overdrev fra tiden, før en virkelig systematisk forst-drift blev indført. Samtidig med parkens omlægning og udvidelse skabtes et helt nyt vejnet, der tager hensyn til de bygninger, som ad åre vil blive rejst, og som gør det let for publikum at orientere sig ved hjælp af diskrete vejvisere og andre skilte.

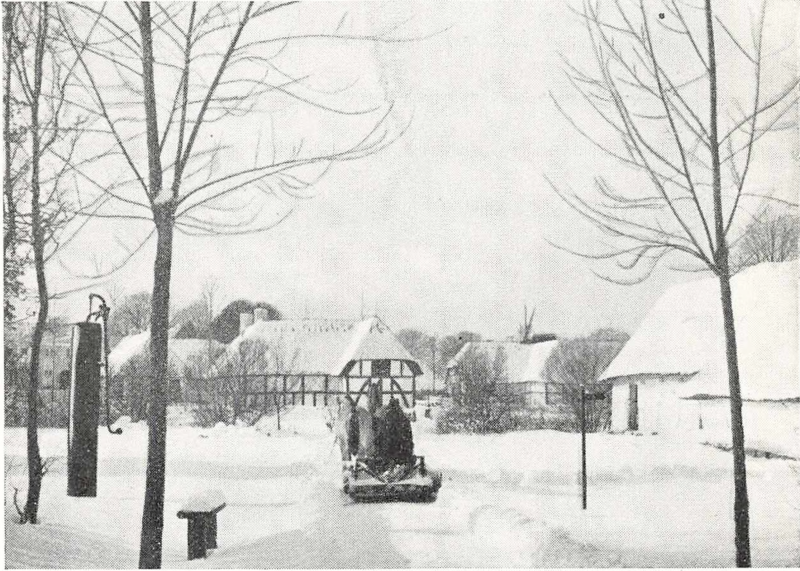

Fig. 8: Frilandsmuseets fynske landsby 1945. Til højre et hjørne af den sjællandske Pebringegård. Motivet viser et eksempel på den samlede landsbybebyggelse i parken.

Foran, side 171 f, er med Bernhard Olsens egne ord gjort rede for den bygningshistoriske udviklingslinie, som han ønskede, museet skulle vise. Ud fra denne linie gav han de første bygninger plads i parken, men han vidste ikke dengang, at mange andre gårde og huse senere skulle komme til. Denne ældste placering af bygningerne i det snævre parkområde bevirkede, at indbyrdes fremmedartede, fra vidt forskellige landsdele hentede bygninger kom til at ligge tæt sammen og misklædte hinanden. Nu, da museet udvælger sine bygninger ikke blot ud fra et kronologisk perspektiv, men også med hensyntagen til variationer inden for plan, materialer og konstruktion samt til særlige egnspræg og sociale miljøer, falder det naturligt at fordele parkens bygninger efter landsdele. De fynske bygninger danner i dag en lille landsby med gårde, husmandshuse og smedje omkring en græsbevokset byplads med gadekær og bystævne.

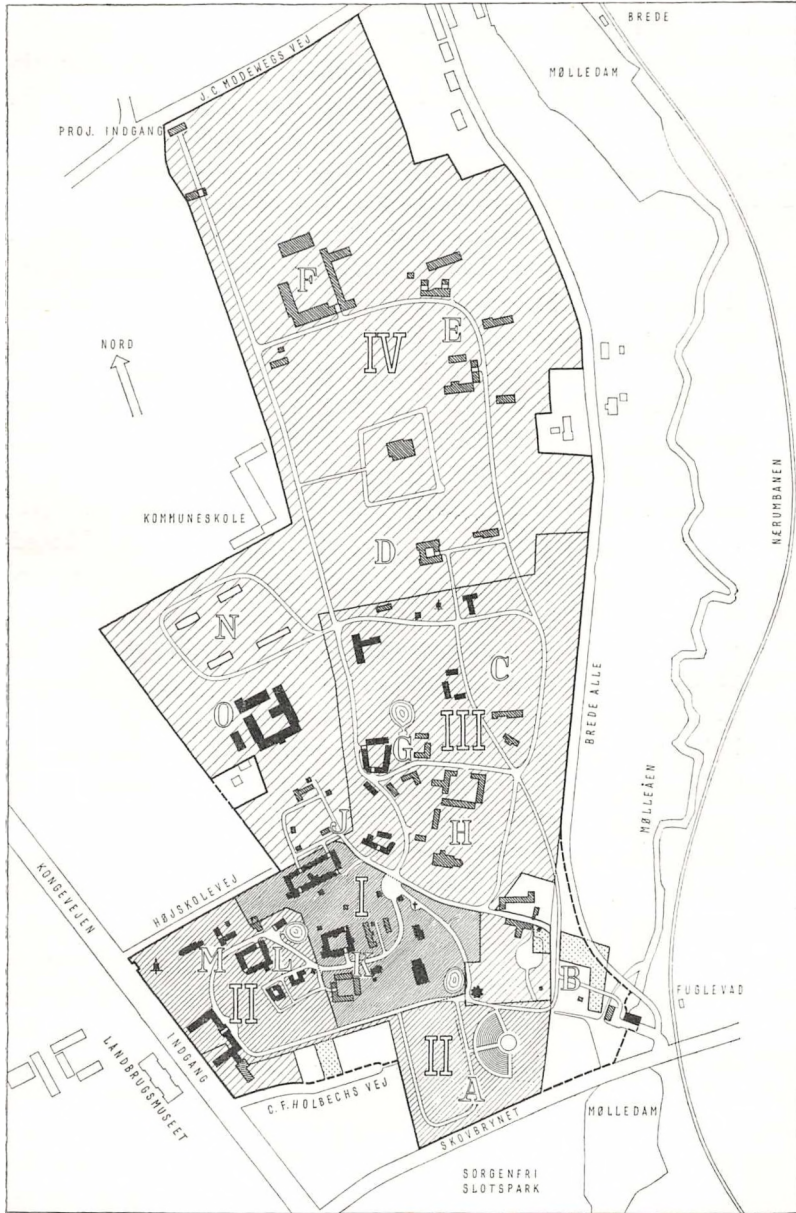
De sjællandske bygninger ligger langs et lille stykke landsbygade, der vil være fuldført, når en enkelt manglende gård kan føjes til. Bag „Sjælland”, men skilt derfra ved træer og buske, ligger, som naturligt er, bygningerne fra de tidligere danske landskaber i Sydsverige, og ifølge dis-

Fig. 9: Den jyske Kjølvraagård fra Karup Hede. Vinteren 1944-45. Et eksempel på de ensomt beliggende bygninger.

positionsplanen skal kommende repræsentation for Bornholm få plads i nærheden. Længere ude imod nord ligger „Østjylland” foreløbigt kun repræsenteret ved Truegården fra Århuseggen og pottemagerhuset fra Sorring; men der er plads til flere bygninger, således at en lille østjysk landsbygade til sin tid vil føre frem til en østjysk præstegård og, hvis det er muligt at fremskaffe den, til en jysk granitkirke af hugne kvadersten.

Fig. 10: Plan over Frilandsmuseets arealer 1959 med nuværende og projekteret bebyggelse. Tegnet af Frode Kirk. Tæt skravering: I: museets område 1901-1920, II: udvidelse 1920, III: udvidelse 1940, IV: grundkøb 1953 og 1957. Punkteret areal: mindre grundkøb 1940 - 1954. — Bygninger med sort udfyldning er genopført i parken. Bygningerne med skravering er endnu ikke opført men for størsteparten hjembragt og magasineret. — A: Festplads, B: Vandmøller, C: Jyske hede, D: Vestjylland og Vestslesvig, E: Østslesvig, F: Jysk herregård, G: Østjylland, H: Jysk præstegård og kirke. J: Skånske landskaber, K: Sjælland, L: Fyn, M: Lolland, N: Reservereal, O: Værksteder og magasiner (tidligere landboskole).

Alle de hernævnte gårde og huse har oprindeligt hørt hjemme i tæt sammenbyggede gamle landsbyer og har derfor fået en tilsvarende placering i museet; men andre danske bygninger havde en mere eller mindre ensom beliggenhed, som måtte gengives dem i museumsparken. Fra Karup Hede i Midtjylland kom den fattige Kjølvraagård (fig. 9), som nu ligger ene på et med lyng beplantet område. Ensom ligger også Læsøgården og den statelige kommandørgård fra Rømø, der ad åre vil få en passende nabo i Fanøhuset, som, når økonomien tillader det, må flyttes fra sin nuværende uheldige plads nær ved indgangsbygningen. Den hér reproducerede dispositionsplan (fig. 10) giver i øvrigt en oversigt over, hvad der yderligere vil komme til, når de nedennævnte arealerhvervelser fra 1950'erne vil blive inddraget i parken. Det fremgår af planen, at der nordligst ved I. C. Modewegsvej er planlagt en nordre indgangsbygning, der skal tage det nordfra kommende besøg og tillige formidle forbindelsen med det kommende museum i Brede. Nordligst vil også rejse sig en jysk herregård med gammeldags have på Brede Ladegårds nuværende plads, og i øvrigt vil de nordlige arealer hovedsagelig blive bebygget med vestjyske og sønderjyske gårde og huse, dog med ret sparsom bebyggelse, således at landskabets frie karakter ikke går tabt. Størstedelen af de nye nordarealer vil blive indlemmet i museumsparken i sommeren 1960 samtidig med, at den statelige marskgård fra Ejdersted, dateret 1653, vil stå fuldført derude.

Ved den i 1930'erne påbegyndte omlægning af parken og efter de senere bygningsopførelser er der anlagt forskellige bondehaver op til gårde og huse, og marker er blevet indhegnet med fortidens gærder og hegn. I det hele taget giver parkens nuværende udformning på naturlig måde mulighed for at indføje også andre fortidsminder end netop bygninger: milepæle, vildtbanesten, skelsten, en gammel vejbro af granit, hvis materialer er erhvervet, samt forskellige andre ting, som man i gamle dage kunne finde spredt i landskabet. På de nye arealer mod nord findes en stærkt udpløjet gravhøj, som eventuelt kan rekonstrueres, og en anden bedre bevaret ligger i landboskolens have. Der vil sandsynligvis komme den dag, da også andre oldtidsgravminder som dysse og jættestue vil være at se i museumsparken.

I fremgangsmåden ved flytning og genopførelse af de gamle huse er der i løbet af museets 58årige levetid sket ændringer ud fra indvundne erfaringer og nye synspunkter. De i museets første år tilflyttede huse blev genopført med en før datiden grundig bygningshistorisk viden og med

artistisk sans, men såvel på dette frilandsmuseum som på andre ældre museer af samme art foretog man dengang kun de nødtørftigste skematiske opmålinger, og fotografiapparatet og notesbogen blev kun sparsomt anvendt. Dette forhold skyldtes bl. a., at man dengang kun sjældent opførte et hus, således som man forefandt det, men i stedet rekonstruerede det stærkt for at gøre det så gammelt som muligt. En sådan gennemgribende rekonstruktion kan naturligvis have en folkeoplysende betydning, men fremgangsmåden kan trods al sagkundskab let føre til fejl, og en stærkt rekonstrueret bygning vil kun kunne betegnes som en model i naturlig størrelse, opført dels af oprindelige, dels af nye materialer. Den vil blive resultatet af en fortolkning, men kan ikke besidde fuld historisk kildeværdi. Hertil kommer, at senere ombygninger og udvidelser af et gammelt hus også har historisk berettigelse. Samme synspunkt hersker også i dag, når talen er om restaurering af gamle bygninger ude i landet. Ved en romansk kirke fra tidlig middelalder vil man ikke nu som for et par menneskealdre siden fjerne et tilbygget gotisk våbenhus eller indbyggede gotiske hvælvinger fra den senere middelalder. For et frilandsmuseum, der skal udstyre sine bygninger omtrent på samme måde som et par nygifte deres hjem, gælder det også, at såfremt en gård ved kunstige indgreb er ført tilbage til, lad os sige 1500- eller 1600-tallet, vil det være umuligt at fremskaffe et komplet indbo dertil af tilsvarende ælde. Af disse grunde foretrækker museets nuværende ledelse så vidt muligt at genopføre bygninger, som de forefindes, idet kun de nyeste ændringer eller tilbygninger fjernes. Besøger man museet i dag, findes de fleste bygninger udstyret således, som gamle hjem var det i årtierne omkring 1800. Men et gammelt hjem rummede jo dengang som nu så ofte indbo fra en langt ældre tid. I øvrigt stammer adskillige af bygningerne fra 1600-tallet, og enkelte partier eller detaljer af dem viser nedarvede konstruktioner og træk, der kan række så langt tilbage som til oldtiden.

Et andet forhold gjorde sig gældende ved Frilandsmuseets første bygningsflytninger. Man genopførte dengang bygningerne på samme måde, som man havde bygget på landet i gamle dage, uden anvendelse af solide fundamenter og uden isoleringer og imprægneringer eller andre tekniske sikkerhedsforanstaltninger. Som ovenfor omtalt havde dette ført til en del forfald, således at ret omfattende restaureringsarbejder måtte foretages, da museet i 1933 havde opnået midler dertil. Museets daværende arkitekt, H. Zangenberg, der ledede disse arbejder, måtte uvil-

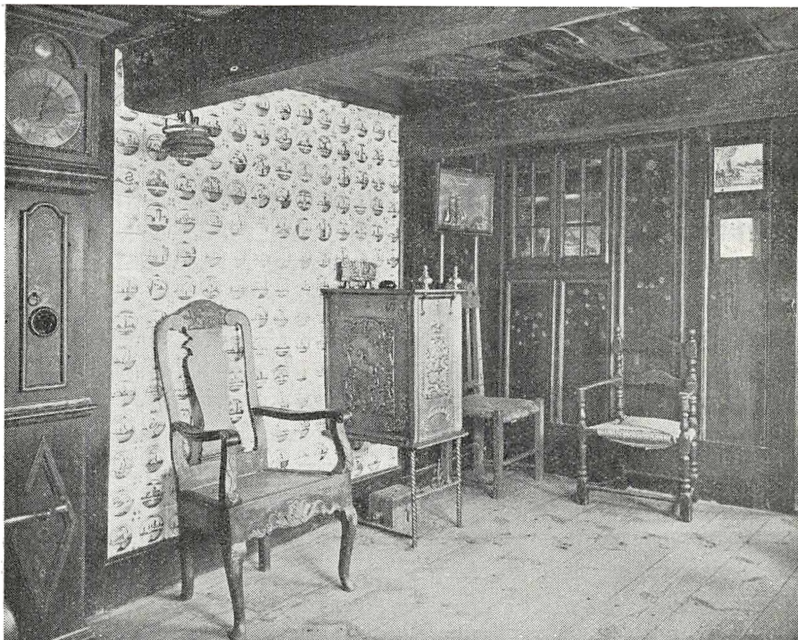

Fig. 11: Interiør fra gården fra Rømø. Stuehuset oprindelig opført ca. 1760. Skorstensvæggen bag bilæggerovnen er beklædt med fajancefliser, medens sidevæggene har brogetmalede paneler med indbyggede skabe. 1958.

kårligt betragte det som sin opgave at gøre de bygninger, han selv skulle opføre i museet, så solide og bestandige som muligt. Dette blev årsagen til, at de fem bygninger, der opførtes i museet i arkitekt Zangenbergs tid, næsten gør indtryk af at være nye huse i gammel stil. Mure eller vægge er nøjagtigt i lod, meget nyt savskåret tømmer er indsat i bindingsværket, og i det hele er der ved dem foretaget ret omfattende rekonstruktioner. Arkitekten overholdt herved et princip, som man må respektere, men som museet dog ikke mere følger. Arkitekt Zangenbergs langvarige sygdom og alt for tidlige død i 1940 afsluttede ikke alene hans byggearbejder på museet, men også hans værdifulde bygningshistoriske forskerarbejde, der havde givet sig udslag i en grundlæggende bog: „Danske Bøndergaarde” (1925) og en række årbogsartikler vedrørende samme emne. Arkitekt Arne Ludvigsen, som derefter trådte til som museets arkitekt, fik til opgave at genopføre de gamle huse og gårde med større hensyntagen til alderspræget, og han forstod at løse denne opgave på fortræffelig måde, idet han indførte det grundige op-

Fig. 12: Genopførelsen af den sjællandske gård fra Pebringe 1944. Ydervæggens sænkninger og hældninger, som var opstået i tidens løb, genskabes på museet. Man ser den grenfletning, hvorpå lerklining anbringes imellen stolperne.

målingssystem og en væsentlig del af de principper ved genopbygningerne, som museet endnu benytter, og som er blevet forbilledlig for arbejdsmetoden ved frilandsmuseer også i andre lande. Samtidig indførtes nye imprægneringsmetoder og andre sikringsforanstaltninger, således at museet ikke slækkede på kravet om soliditet. 1951 fratrådte arkitekt Arne Ludvigsen og efterfulgtes af arkitekt Frode Kirk.

Museets opmålinger af bygninger, der skal flyttes, foregår før og under nedbrydningen ved hjælp af et tredimensionalt system, som ledsages af en grundig gennemfotografering også af detaljer og af skriftlige beskrivelser. Ved genopførelsen beholder bygningen så vidt muligt den forefundne skikkelse. Der støbes solide fundamenter, der er skjult under de originale fundamentsten, og sørges for dræn og afledning af overfladevand. Bygningens plads i museumsparken er forud tildannet med de samme afvigelser fra den vandrette linie, som man forefandt på hjemstedet, således at den kan falde naturligt i leje uden opretning af de skævheder eller hældninger, der kan være så karakteristiske for det ældre bindingsværk. Erfaringen har vist, at en stærk opretning ofte vil

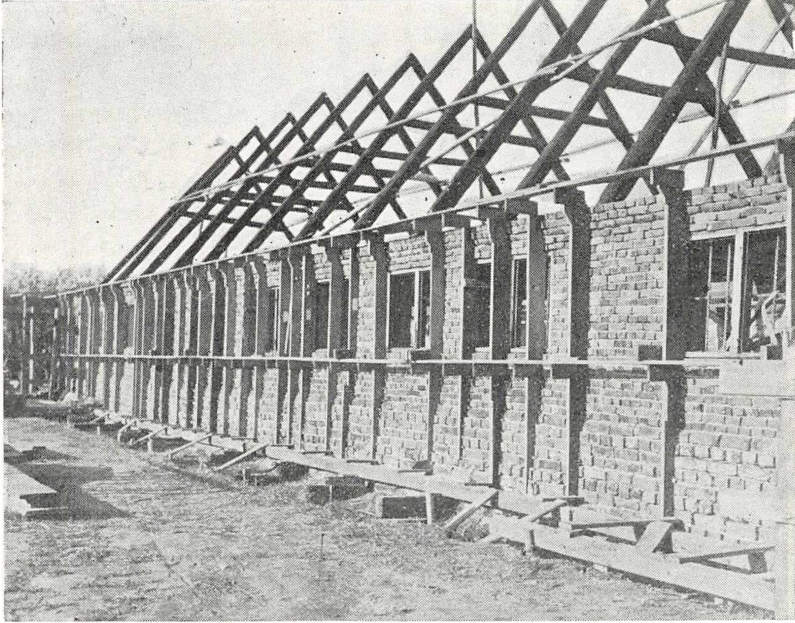

Fig. 13: Gården fra Rømø genopføres ved hjælp af skabeloner, således at murværkets uregelmæssigheder kan genskabes. 1938.

trække andre forandringer med sig og nødvendiggøre omfattende rekonstruktioner. Men ved genopførelsen vogter man sig naturligvis for at føre en gammel bygnings eventuelle forfald med ind i museet. Medens bygningen er skilt ad — de enkelte bygningsdele er forud nummereret — imprægneres alt træværk mod forrådnelses- og insektangreb, og hvor det er nødvendigt, udlappes eller „plomberes” defekter. Såfremt suppleringsmateriale er påkrævet, anskaffes det så vidt muligt fra tilsvarende bygninger fra samme egn. Enkelte steder, således ved hvælvede ovne eller åbne ildsteder, benyttes skabeloner ved genrejsningen, og dette viste sig også nødvendigt ved en hel bygning som den grundmurede gård fra Rømø (fig. 13). Ved hjælp af de langs murene rejste skabeloner blev det muligt at genskabe murværkets uregelmæssigheder, derunder også de spor af ombygninger og reparationer, som gennem tiderne havde sat sit præg derpå.

Som følge af museets foran omtalte omlægning og udvidelse og den samtidig skete forbedring af de trafikale forbindelser til Sorgenfri begyndte besøget at stige stærkt, og i 1956 oversteg det for første gang

100.000 om året. Af betydning har det her også været, at museet igennem årene har kunnet arrangere opvisninger af folkedanse og nu og da af gammeldags folkefester, samt at der hver sommer skabes liv i de gamle bygninger ved demonstrationer af gammeldags husflid og håndværk. Havde dagspressen til at begynde med svigtet, så kan der nu være grund til at nævne den stærke støtte, den senere har ydet ved at påkalde publikums interesse for museet.

Værdifuld hjælp har museet tillige opnået gennem to nyere institutioner. 1940 stiftedes selskabet „Frilandsmuseets Venner”, en kreds af interesserede privatpersoner og institutioner, som årligt yder et kontingent eller skænker et større beløb én gang for alle. Dette selskab har siden oprettelsen skænket museet ca. 125.000 kr. til hjælp til erhvervelse af gamle bygninger eller andre museumsgenstande. I 1945 oprettedes „Frilandsmuseets Grundkøbsfond”, hvortil Lyngby-Taarbæk Kommune har givet årlige tilskud på 5000 kr., og for hvis midler er købt enkelte op til museet stødende ejendomme.

Når der ovenfor er opsummeret træk af museets historie og udvikling indtil 50-års jubilæet i 1951, så bør det også nævnes, at dets leder siden 1920, overinspektør Jørgen Olrik, døde 1941 efter længere tids svagelighed. Han afløstes samme år af nærværende artikels forfatter, som siden 1920 også havde haft Frilandsmuseet som arbejdsområde, og som fra ca. 1930 havde haft lejlighed til at arbejde derfor i ret udstrakt grad. Fra 1920 til 1941 var Frilandsmuseet administrativt forbundet med Dansk Folkemuseum under den officielle betegnelse Nationalmuseets 3. afdeling, men efter museets stærke vækst i Lyngby udskiltes det i 1941 som en selvstændig afdeling, Nationalmuseets 7.

Museets vækst begrænsedes imidlertid ikke til de 16 ha, som museumsparken omfatter, medens disse linier skrives. Frilandsmuseets betydning inden for bygnings- og kulturhistorien var almindelig anerkendt, og museet havde placeret sig som hovedmonumentet over Danmarks gamle landbokultur. Dertil kom, at det ikke blot som museum nød publikums bevågenhed, men at det også var blevet et yndet udflugtssted, en institution, der står rede til at bidrage til løsning af det voksende problem om god og nyttig fritidsbeskæftigelse.

1953 lykkedes det ved Jordlovsudvalgets mellemkomst at opnå bevilling til køb af yderligere 16 ha, dels af Brede Ladegård og dels af jord, der tilhørte Brede Fabrik (A/S I. C. Modeweg & Søn) og Lyngby Landboskole, og ved en ny finanslovbevilling 1957 erhvervedes land-

boskolens bygninger og resten af dens marker. Efter disse køb disponerer museet over ca. 40 ha, og som forud anført vil en væsentlig del af dette areal være tilgængeligt for publikum fra sommeren 1960. Hvorledes arealet tænkes anvendt, er kortelig berørt ovenfor og fremgår som nævnt af dispositionsplanen (side 185 fig. 10).

Erhvervelsen af landboskolens bygninger gør det muligt at overflytte magasiner og værksteder dertil, således at de hidtil benyttede højskolebygninger, der på en uheldig måde ligesom en ø deler den nuværende museumspark i to dele, vil kunne nedrives og afgive sin plads til en gammel jysk præstegård, der foreløbig venter i museets magasiner. På lang sigt er det dog ikke tanken at bevare landboskolens bygninger. Når museet ad åre nærmer sig sin fuldendelse, vil der ikke være brug for de store magasiner og kun i mindre grad for værksteder. De arealer, skolebygningerne nu indtager, vil til den tid kunne indgå i den for publikum tilgængelige del af parken.

Med de store grundkøb har museet i det store og hele opnået det areal, som vil være nødvendigt for at løse dets opgaver. Dog er det endnu ønsket at skyde parken frem til Fuglevad Mølledam, således at en vandmølle kan placeres der på naturlig måde. En ejendom ved Fuglevad er foreløbig købt af Frilandsmuseets Grundkøbsfond. Det er også planen at erhverve enkelte mindre ejendomme, der på en uheldig måde skyder sig ind i Frilandsmuseets park.

I museumsparken står i øjeblikket 28 større eller mindre tilflyttede bygninger, og 14 andre venter i museets magasiner på midler til genopførelse. Efter planen skal yderligere erhverves en halv snes gårde og huse, som endnu står rundt omkring i landet. Trods al fremgang i de senere år må museet med nogen bekymring erkende, at midlerne til genopførelsen af de bygninger, der nødvendigvis må købes, for at de ikke skal gå tabt, er utilstrækkelige. Det er uheldigt, at mange bygninger må vente så længe på at blive genopført, at museet ikke kan regne med at have den samme ledelse og de samme teknikere til genopførelsen som ved nedbrydningen. Således som situationen foreløbig tegner sig, synes der at ville hengå henved en menneskealder, inden den sidste bygning kan rejses. I forbindelse med, hvad der her er sagt om bygningserhvervelse, må det understreges, at de erhvervede og de ønskede bygninger alle er nøje udvalgt for tilsammen at danne et helhedsbillede af fortidens bebyggelse på landet med dens af tid, egn og sociale forhold fremkaldte variationer. Tilsammen belyser de forholdene før og under de store land-

boreformer, nærmere betegnet århundrederne før og et par årtier efter år 1800. Men kan man ret aflæse, hvad de fortæller, så vil man hist og her finde træk, som er arvet fra middelalderen, ja endog fra oldtiden. Det ville derfor ikke være unaturligt, om man oprettede en lille afdeling af rekonstruerede oldtidshuse i nærheden af museets ægte gamle bygninger. Derimod ville vor tids gårde og huse — for ikke at tale om fremtidens — passe dårligt ind i den helhed, som Frilandsmuseet danner. Skulle man ad åre få den tanke at give nutidens landbygninger et museum, så måtte det blive et andet sted end Frilandsmuseet ved Sorgenfri.

Folke-dans på Frilandsmuseet.

Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766.

Af J. A. C. Rastrup.

Kortfattet oversigt over bebyggelsen før år 1000 og over gårdbrugene og husmandsbrugene under Kongens Lyngby bylag indtil år 1766, udarbejdet på grundlag af:

P. V. Glob: Oldtidsminder i Kongens Lyngby og Dyrehaven. (Lyngby-bogen 1948. Schultz' forlag).

Vilhelm Marstrand: Kongens Lyngby. Landsbybebyggelsens Opstaaen og Udvikling. (Lyngby-bogen 1941).

Eiler Nystrom: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid. (Gyldendal 1934).

Sokkelund Herreds Tingbøger 1621-22, 1625-28, 1628-30. (Rosenkilde og Bagger 1956-59).

A. C. Tandrup: By og Bol. (Lyngby-bogen 1937).

Johan Lemche: Lyngby Bys Bondejord paa Udskiftningens Tid (1777-78). (Lyngby-bogen 1937).

Fra *Jægartiden (ældre stenalder år 12000-2500 f. Kr.)* har der været flere fund, der beviser, at der allerede i denne tidsperiode har været bosat jægere på egnen. Det vigtigste fund er en boplads, der har ligget som en ø i Torsdals Mose vest for Stenrødgård. Denne mose havde dengang betydelig større udstrækning end nu. Den udtørredes delvis ved anlægget af Fæstningskanalen ca. 1890. Mosen lå langs Toftebækken (der også har været benævnt Dronningerenden) og strakte sig helt ind i Kongens Lyngby.

Ved denne boplads er fundet adskillige stenredskaber, bl. a. en kærneøkse, flækker, flækkeblokke og et spidsvåben.

Noget længere mod vest omtrent ved Hartmanns Maskinfabrik er fundet en smuk økse tildannet af en urokseknogle. Den lå to meter nede i tørvejorden nær lerbunden.

På de lave mosestrækninger langs Dyrehavens sydkant lige nord for grænsen til Gentofte Kommune er der gjort adskillige fund, der stammer fra disse fjerne tider, men denne lokalitet har jo også været ideel for jægerfolk, idet man havde både skov og hav, da en fjord fra Øresund har strakt sig ind her helt hen til højdedraget ved sydsiden af Ermelunden.

På begge sider af denne fjord er gjort betydelige og interessante fund (ved Dyrehavsbakken og Bloksbjerg, se professor Glob's skrift).

I Lyngby-Taarbæk Kommune i øvrigt er der påvist fem bopladser langs nordsiden af Lyngby Sø og Lyngby Mølledam.

Landsbytiden (yngre stenalder år 2500-1000 f. Kr.) Fra de første agerbrugere, der kom til landet i dette tidsrum og bosatte sig som bønder og kvægavlere, har vi mange minder. I hele kommunen er fundet otte stengrave, hvoraf de to er lige vest for Dyrehavegård.

I dyssekammeret nærmest Dyrehavegård blev der ved en udgravning i 1877-78 fundet flere interessante lerkar. Kammeret er blevet bevaret og er nu inddraget under Trongårdsskolens område. På opmålingskortet 1778 er højen benævnt Spanhøj.

På Lindegårdens jord tæt derved lå en stenalderhøj med gravkiste, benævnt Skelhøj. Gravkisten blev udgravet og undersøgt 1869, og stenkisten og fundene i denne er udførligt beskrevet, men højen blev derefter jævnet med jorden.

De andre seks stengrave er inden for Dyrehavens hegn.

Handelsfolkets tid (bronzealder år 1500-500 f. Kr.) Af de 85 bronzealdergravhøje, der er fundet i Lyngby-Taarbæk Kommune, er de 6 ved Kongens Lyngby, 64 inde i Dyrehaven, 4 i Lundtofte-Brede området og 11 i Fortunområdet. De ti har været nord for Torsdals Mose ved Hvidegård, men kun to af disse er fuldt bevarede. (På kortet over Kongens Lyngby 1778 kaldes de to høje ved den nuværende Dyrehavegård for Månehøje, medens højene vest for Hvidegård kaldes Riishøj og Toftehøj).

Antallet af disse gravhøje viser, at egnen har været tæt befolket i bronzealderen. At der er fundet ualmindelig mange gravhøje i Dyrehaven, behøver dog ikke at betyde, at den tætteste bebyggelse har fundet sted dér. Det kan skyldes, at der har været skov måske helt fra bronzealderen, medens de øvrige dele af kommunen har været opdyrket agerland, hvorved erfaringsmæssigt mange lavere gravhøje jævnes i årenes løb.

Den ene af Hvidegårdshøjene har i øvrigt rummet det måske mest interessante fund i hele Danmark. Udgravningen skete i 1845 (grev Trampe). Det meget righoldige fund er udførligt beskrevet flere steder, senest af professor Glob i Lyngby-bogen „Oltidsminder i Kongens Lyngby og Dyrehaven”.

Af andre navngivne bronzealderhøje skal nævnes Baunehøj, Lille Rævehøj og Rævehøj.

Jernalderen (500 f. Kr. - 1000 e. Kr.). Som overalt i Danmark har man her fundet meget få minder om jernalderen, hvilket dog ikke nødvendigvis betyder, at egnen har været mindre tæt bebygget. Jernaldertidens grave (urnegrave) ligger almindeligvis under flad mark, nu uden synlige spor over jorden.

Bebyggelsen i jernalderen har måske allerede da været koncentreret i de gamle landsbyer Kongens Lyngby, Virum og Lundtofte, så fund skulle kunne ske under disses bygninger. Men muligvis har jernalderen dog været en stille tid i disse egne, idet andre egne har passet bedre som basis for vikingetogter og for stormændene.

Fællesskabets tid (ca. 1000-1766 e. Kr.).

År 965 antoges kristendommen i Sjælland, og i 1028 indførte Knud den Store en fast sogneordning i Danmark. I sognets ældste by, Lugna, byggedes den første kirke i kommunen på det gamle hedenske vi's bakke lige syd for landsbyen tæt ved det sted, hvor oltidsvejen fra østkysten til Furesøen krydsede Mølleåen. Omtrent samtidig byggedes umiddelbart vest for kirkebakken den første mølle på åen, Lugna Mølle, i Roskildebispernes jordebog 1370 benævnt Molendinum Lughna.

Navnet Lugna kan, jfr. Vilhelm Marstrands Lyngby-bog, have oprindelsen fra en ældre nordisk guddom Ludkona, men det er mere sandsynligt, at navnet er kommet af den lune beliggenhed, også fordi egnens hovedgud synes at have været Tor, jfr. de gamle navne på lokaliteterne langs sydsiden af Fortunområdet, Torsdalene og Torsdal Mose, samt ved kysten, Torsbæk (Taarbæk). Muligvis har Lugna som by oprindeligt været kaldt Lugna Vi, men efter danernes erobring af Danmark ca. 280 er navnet blevet Lugnaby, hvilket igen senere, som det bl. a. fremgår af gamle kort, er blevet Lugnby, Lunby, Lundby. Da bylaget under Skjolds erobring af Danmark ca. 450 blev udlagt som kongeleve og siden forblev i kongens besiddelse — bortset fra en kortvarig pantsætning, der ophørte 1401, til Roskildebisperne af møllerne og andre dele af bylaget — blev navnet Kongens Lyngby (1348 skrives det Kuning-slungby, 1463 Koningx Lyngby).

Da der ikke byggedes kirke i den næstældste by i sognet, Virum (efter navnet er den (um = heim) fra skythernes tid ca. 400 f. Kr.), og ej heller i udflytterbyen fra Lugnaby, Lugnatofte (ca. 450 e. Kr.), blev Kongens Lyngby navnet på sognet, og Kongens Lyngby forblev hoved-

byen i sognet lige til nutiden. Gårdene i Kongens Lyngby var også gennemsnitlig større end gårdene i sognets øvrige byer.

Efter Knud den Stores tid udflyttedes kronens trælle fra hovedbyen til nye aflæggerbyer på overdrevene. Der udflyttedes fra Kongens Lyngby tre sådanne torpbyer: Mølletorp, Bilstorp og Stokketorp.

Mølletorp (senere kaldet Møllestrup) fik sine jorder på de arealer, der senere er blevet til Sorgenfri Slots område. Disse arealer udskiltes ikke straks matrikulært, men fik ved matrikuleringen 1810 matr. nr. 1 af Kongens Lyngby. Mølletorp blev næppe nogen sinde en egentlig landsby, men var nærmest en stormandsgård.

Bilstorps beliggenhed i bylaget er ikke fastslået, idet byen er nedlagt og jorderne indlagt under Kongens Lyngby jorder igen. På gamle opmålinger fra 1778 er nogle agre ved Hvidegård benævnt Toftthøjene, hvilket kunne tyde på, at Bilstorp har ligget her ved Hvidegård, men mere sandsynligt er det, at Bilstorps jorder har været de jorder, der senere betegnes som Gladsaxe Vang og ligger sydvest for byen. Disse jorders historie har nemlig været ret ejendommelig. Således deltog de ikke i den almindelige udskiftning af jorderne i 1778, idet de allerede var udskiftede, og bønderne i selve bondebyen havde på det tidspunkt ingen del i Gladsaxevangen.

Stokketorp (Stokkerup) lå, hvor nu Eremitageslottet og sletten ligger. Den nedlagdes 1670 for sammen med dele af Kongens Lyngby bylags jorder og dele af Lundtofte bylags jorder at danne Chr. V's store nye dyrehave.

Fællesskabets (fællesdriftens) indførelse ved begyndelsen af middelalderen var et stort fremskridt og forøgede landbrugets muligheder i betydelig grad; men i øvrigt svingede landbrugets kår stærkt gennem tiderne. Som i vore dage var kårene meget afhængige af handelen med udlandet og krigene i selve landet. Under Valdemarerne var der således højkonjunkturer for landbruget, under og efter Svenskekrigene i det syttende århundrede var tiderne meget dårlige.

Landsbyen Kongens Lyngby har, som det var sædvanligt, oprindeligt været delt i fire bol samt antageligt et ornum. Et ornum var en stormandsgård, der for ejeren bestyredes af en „bryde”. Her i Kongens Lyngby har det været kongens gård og bryden kongens bestyrer. Endnu ved matrikuleringen i det syttende århundrede var der agerjord beliggende lige ud for landsbyen mod øst, der kaldtes brydejord, og en gård, der lå nede ved kirken, kaldtes Brydegård. Gårdmanden hed 1696 Mik-

kel Bryde; men navnet Bryde havde han efter gården, han var ikke bryde. Der var nu kommet en sognefoged, som havde Fogedgården, der også 1696 lå nede ved kirken.

Før fællesdriftens tid var et bol så stort et stykke jord, som en familie skulle have for at kunne leve på frimandsvis.

I fællesdriftens tid deltes disse fire bol, således at der først udskiltes en præstegård og derefter 16 gårde, som benævntes fjerdinggårde. Den ene fjerdinggård deltes dog i en ottinggård og i en fogedfjerding, der også var på størrelse med en ottinggård.

I 1651 var der således to halvgårde (Brydegården og Fogedgården), præstegården (størrelse som fjerdinggård), femten fjerdinggårde, en ottinggård samt fogedfjerdingen, der tillagdes den til enhver tid værende sognefoged som løn for hans arbejde, der nærmest var som opkræver af skatterne og formand for bymændene.

I fællesdriftens tid havde man i Kongens Lyngby — som sædvanne andre steder i landet — trevangsskift (rug, byg, græs), men der var den ejendommelighed, at der i en tid indtil ind i det syttende århundrede i matrikelen var fire vange. Den sydvestlige del af byjorderne benævnedes Gladsaxe Vang, men var for størstedelens vedkommende endnu i 1682 uopdyrket. Den opdyrkede del af Gladsaxe Vang blev da drevet sammen med den nordlige vang, Borrevangen, således at der alligevel kun var trevangsdrift. Gårdenes andele i fællesjorden var bestemt af deres oprindelige størrelse, og de dem tilhørende agre var beliggende spredt i mange lodder. For den vang, der lå i græs, var der fuldstændig fællesdrift, medens lodderne i de to andre vange til dels skulle dyrkes af ejeren selv, men med samme kornart som i øvrigt i vangen og til samme tid.

Efter de foretagne udskillelser af Sorgenfri og gårde og huse med jord i Gladsaxe Vang eller lige rundt om kirken var der 1766 kun tilbage gårde og huse i den egentlige Bondeby og de tre vange Borrevang, Bounehöyvang og Riishöyvang. På udskiftningskortet benævnes disse: Borremark, Bounehöyremark, Riishöyremark. Visse dele af byområdet var helt selveje, såsom „tofterne”, andre dele helt fælleseje.

Brydejorden lå tæt øst for byen. Den har på dette tidspunkt hørt under fælleskabet og indgik ligesom præstejorden under udskiftningen.

Hofjunker Fred. Weiberg, der havde indrettet sig et landsted på en fæstegård, som lå ved kirken lige ved Fogedgården og Brydegård, erhvervede efter en brand i 1696 alle tre gårde og fik selvejerskøde på

dem i 1696. Disse gårdes bygninger lå i den sydlige del af landsbyen nær ved kirken og præstegården og uden for den egentlige kreds af gårde, der lå oppe på bakken i den såkaldte Bondeby i en stor kreds uden om gadekæret og et fælles areal „forten”, der i begyndelsen har været ubebygget, men hvorpå der efterhånden var blevet bygget en del husmandssteder (indsidderhuse) og senere, i 1721, rytterskolen. Ejeren af de tre gårde, Fred. Weiberg, gjorde Mikkel Brydes gård til halvgård og lod ham efter branden genopføre den oppe i Bondebyen inden for fællesdriften. Det er muligvis den gård, der betegnedes som nr. 9, og som var sammenhørende med fogedjorden (fogedfjeringen), der ved udskiftningen lå ned mod Toftebækken nord for denne midt mellem byen og Ermelunden; men der foreligger også den mulighed, at Mikkel Brydes gård er den på kortet som nr. 5 betegnede. Resterne af Weibergs jorder lå i Gladsaxe Vang. Selve gårdbygningerne blev opført omtrent på gårdenes gamle plads mellem præstegården og kirken og kaldtes i lang tid Den store Bondegaard bag Kirken. Senere kaldtes den Ulrikenborg. På en parcel vest for Kongevejen opførtes lyststedet Rustenborg.

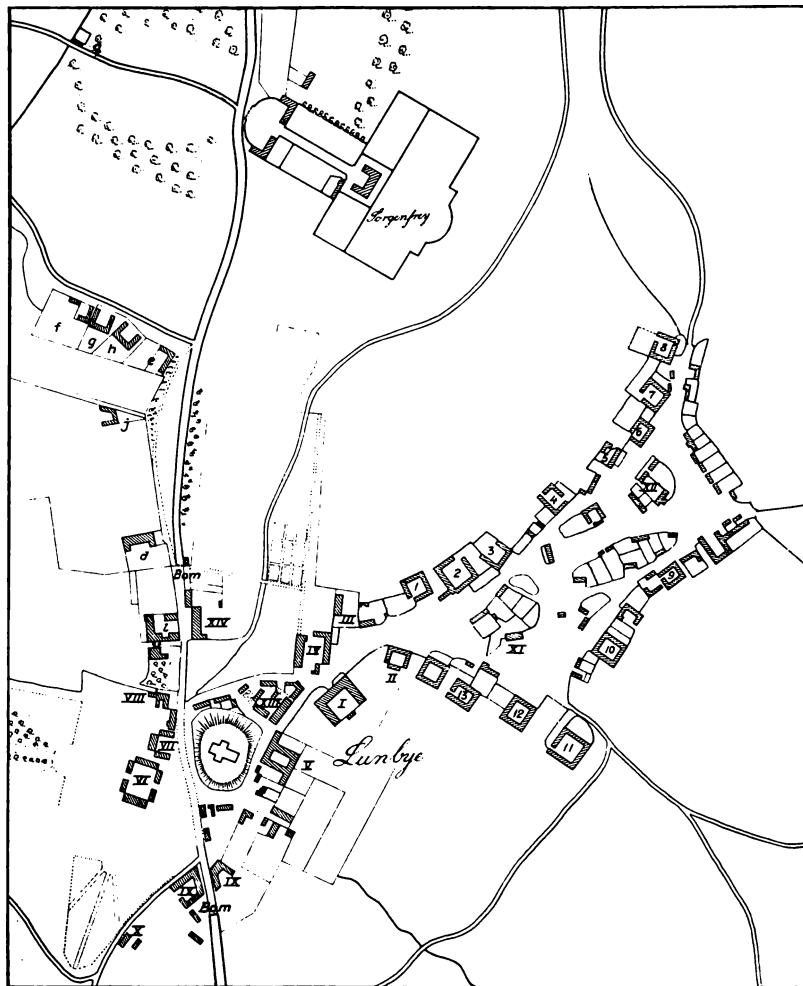
Ved matrikuleringen 1682 var der i Kongens Lyngby blevet 19 gårdbrug, hvoraf det ene var præstegården og et andet også tilhørte kirken (det hørte til Klokkerhuset, den senere Titleys Gård, endnu senere Bleggården). Ved denne matrikulering var der endvidere 6 landgildehuse, 9 holdshuse (d. v. s. huse opført på en bondegårds grund) samt 11 huse, der tilhørte kirken. Til disse huse hørte ikke landbrug.

Gårdene var 1670 blevet beskåret for 6 td. hartkorn, der var blevet indlemmet i Jægersborg Dyrehave (det sydvestlige hjørne ned til Enghaven).

Ved krigsjernebogens indrettelse i 1718, da Kongens Lyngby sogn blev lagt under rytterdistrikterne, var det, der endnu var fæstejord, inddelt i 16 gårde. På dette tidspunkt var den tidligere fogedgård blevet selvejergård med 18 td. hartkorn, altså næsten en herregård (jfr. den tidligere omtalte Ulrikenborggård).

En anden gård, der var udskilt af fællesdriften inden 1778, var en gård, hvis bygninger lå på „Smedebakken” mellem præstegården og de øvrige gårde i Bondebyen.

Denne gård havde amtsskriver Anders Jacobsen allerede i 1688 fået selvejskøde på. Tidligere havde det været kirkejord (klokkerhus 1682), og størrelsen var som en middelstor gård i Bondebyen. Senere tilkøbtes endnu 4 af kirkens fæstehuse. Anders Jacobsens søn Adam Levin Lind-

Marmillods kort af 1778.

Gårdnumrene 1-13, se Fr. D. Flors kort af 1778.

I øvrigt: I. Præstegården, II. Engelsborg, III. Titleys gård, IV. Bleggården, V. Ulrikkenborg, VI. Rustenborg, VII. Preislers gård, VIII. Møllegården, IX. Postmestergården, X. Bagergården, XI. Rytterskolen. XII. Huneus' hus, XIII. Silkefabrikken, XIV. Store Kro samt udskilt fra Sorgenfri: q Hop-ind, f Fiskerhuset, g Rêverie, h Jægergården, e Vildnisset, j Aalykke, d Sneglebakken, l Holmsteds farveri.

Tal og bogstaver samt ordene „Bom” er i 1959 påført kortet.

berg overtog gården i 1718 og besad den til sin død i 1747. Derefter solgtes den til den engelske gesandt Walter Titley, der havde den til sin død 1768. I november 1773 overtoges gården af Den almindelige Plejeanstalt, der bl. a. indrettede en „blegegård” på ejendommen. Efter den tid hed gården lige til vor tid Bleggården. Af Titleys gamle fornemme bygninger bestod endnu i mange år flere under forskellige navne. „Krystalpaladset” kaldtes den bygning, som lå højest på bakken. Den blev nedrevet 1899 for at give plads til Lyngby-Vedbæk Banen. To andre af bygningerne kaldtes henholdsvis „Jomfru Lindbergs Hus” og „Brunborg”. I det sidstnævnte boede kaptajn Nørsgaard og senere sognerådsformand Wilmann i mange år.

En tredje gård, der også udskiltes af fællesskabet inden 1778 og ligeledes fik sine jorder i Gladsaxe Vang var Anders Pedersens gård, der lå over for „Krystalpaladset” på modsat side af byvejen. Der blev givet kongeligt skøde på denne gård 1767. Allerede i 1775 blev den imidlertid købt af generalpostdirektør Theodorus Holm, senere adlet Holmskjold. Denne indrettede sig en lystgård, som han kaldte Engelsborg. Allerede i 1783 solgte han dog ejendommen til staten (til skæferiforsøg). Jorderne lå mellem Lyngby Sø, vandmøllens jorder, Ulrikkenborggårds jorder og Stengårdens jorder (sidstnævnte da kaldet Lynggården). Staten beholdt ejendommen til 1798. Den blev da delt i fire store parceller og solgt til husmænd og håndværkere i Lyngby og Bagsværd.

På en af parcellerne opførtes et hus inde i vejsvinget Bagsværdvej-Nybrovej, hvilket hus kaldtes Engelsborghus.

Senere blev jorderne samlet under en ny Engelsborggård, der blev bygget omtrent, hvor Engelsborgskolen nu ligger.

Ejendommene i Gladsaxe Vang, som var udskiftet inden den almindelige udskiftning i 1778, blev i øvrigt i 1811 matrikuleret som nedenfor anført.

Matr. nr.	Benævnelse (enkelte senere end 1810)	Ejer 1810	Bemærkninger
4	Kirkejord	Kaptajn Brinck	
18	Vandmøllens jord	Møller Christian Lund	
19	Lynggården	Kvartermester Drewsen	Senere navn: Stengården
20	Gammellosegård	Mads Nielsens enke	Bygningerne lå i Vangede Mark

Matr. nr.	Benævnelse (enkelte senere end 1810)	Ejer 1810	Bemærkninger
21	Bagergården (2 lodder)	Bagermester J. Olsen	Senere sogneråds- formand P. Lund
22	Ulrikkenborggård (3 lodder)	Hofkobberstikker J. G. Preisler	
23		Anders Larsen	Senere Engelsborg- gård
24		Ole Larsen	
25		Agent Zinn	Senere til Ulrikkenborggård
26	Del af Engelsborg	Jørgen Andersen	Bytomt på Smedebakken
27	»	Niels Christensen	
28	»	Lorenz Jensen	
29	» (2 lodder)	Kaptajn Nicolay Brinck	
30	Kongshvile	Tulstrup	Bygningerne lå på Bagsværd Mark
32		Grosserer A. L. Schmidt	Sammen med „Albertinelyst”
34		Justitsråd Frisch	Gl. Børnelygrunden
35	Moyels gård (Palæet)	Møbelhandler David Moyel	
36		Grosserer Selmer	Kastanievejgrundene
37	Rustenborg	Jacob Salomon Mejer	Rustenborgarealerne
38		Gfarmester Rasch Mönich	Hovedgaden 37

Huse med matrikelnumre højere end 40 var „~~jorde~~gløse”, d. v. s. de havde intet landbrug.

Bylagets jorder under Sorgenfri Slot omtales ikke nærmere i denne oversigt, men der kan henvises til Johan Lemche: Sorgenfri fra ca. 1200 til vore Dage (Lyngby-bogen 1933) og Johan Lemche: Under „Sorgenfris” Enemærker (Lyngby-bogen 1935).

De af bylagets jorder, der endnu 1766 lå under fællesskabet, omtales nærmere i forfatterens andet skrift i denne Lyngby-bog: Fortunbyen

i Kongens Lyngby. På de til dette skrift hørende to kort, Kongens Lyngby 1778 og Kongens Lyngby 1811, ses jordfordelingen for hele bylaget og det væsentligste af den daværende bebyggelse.

Fortunbyen i Kongens Lyngby.

Arealets udnyttelse og bebyggelse efter jordernes udskiftning 1778.

Af J. A. C. Rastrup.

Indledning.

I den byplan (generalplan), som Lyngby-Taarbæk Kommune efter bestemmelse i byplanloven af ²⁹/₄ 1938 udarbejdede i årene 1938-43, deltes kommunen i forskellige byplanområder (bydele).

Det byplanområde, der benævnedes *Fortunen*, begrænsedes mod øst af skellet mod Ermelunden og mod Dyrehaven, mod nord af en linie, der bestemmes af Rævehøjvej og dennes forlængelse mod vest og af en linie i forlængelse af nuværende Gyrithe Lemches Vej.

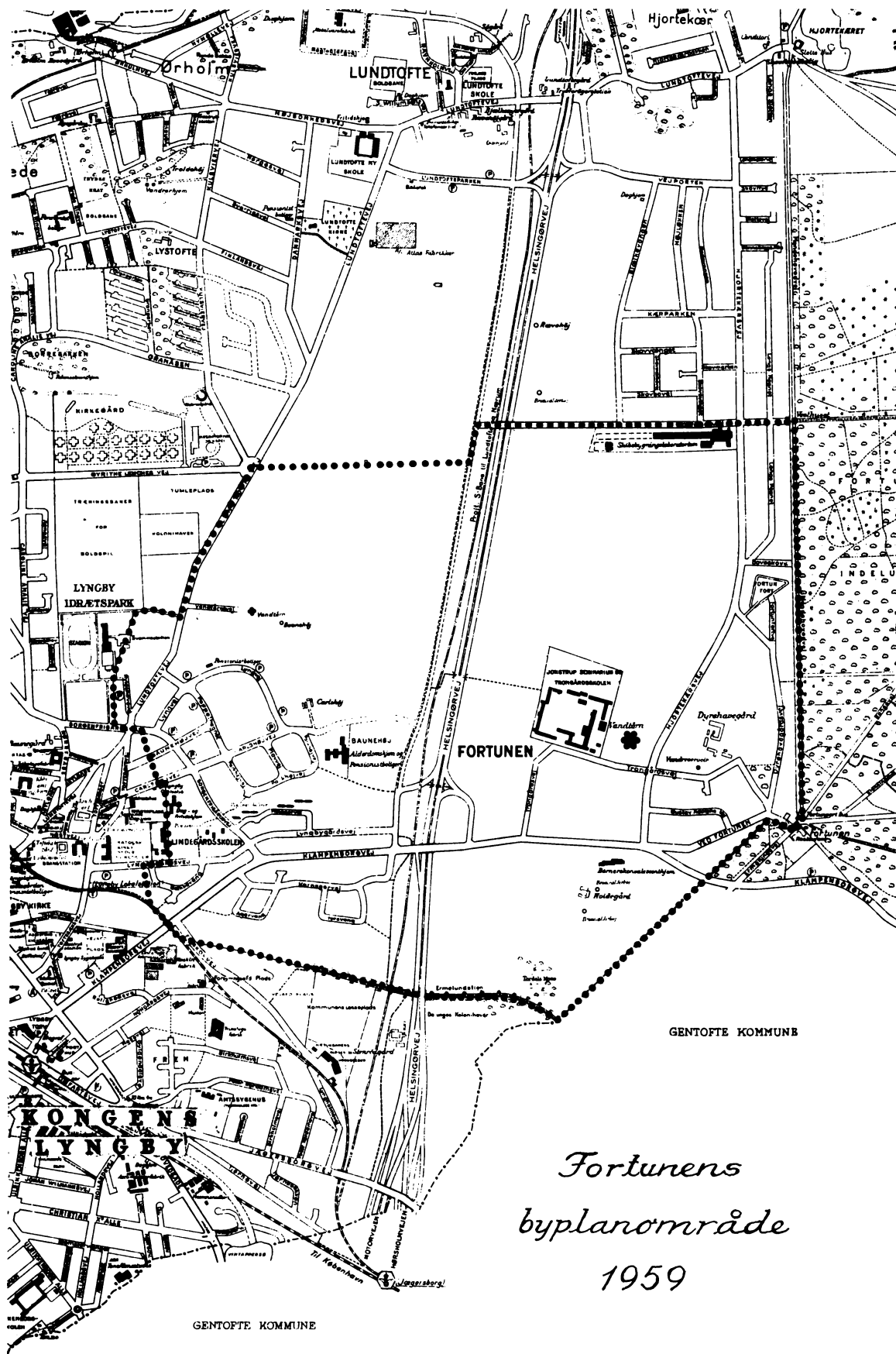
Mod vest begrænsedes *Fortunen* byplanområde af Lundtoftevej og fra dennes skæring med Sorgenfrigårdsvej af en linie mod syd omtrent midt mellem Toftebæksvej og Sorgenfrigårdsvej. Denne linie ligger i Lindegårdsskolens østskel og Bækkevangs vestskel.

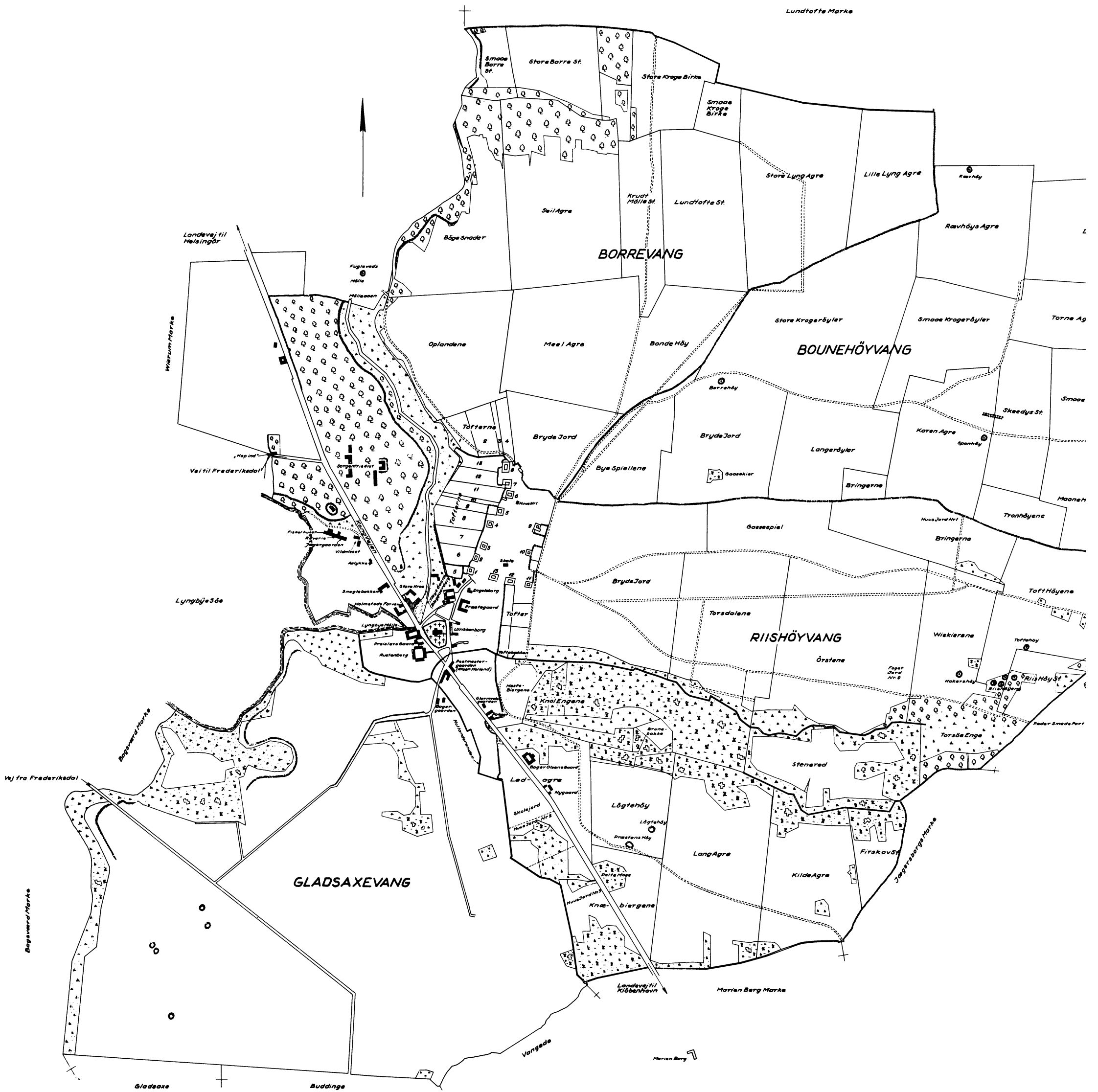
Mod syd begrænsedes *Fortunen* byplanområde af Lyngby-Nærum Jernbane og af den sløjfede Fæstningskanal (Ermelundsstien).

Bortset fra nogle villaer ved *Fortunen*, Trongårdsvej og Dyrehavegårdsvej var hele arealet, da byplanarbejdet påbegyndtes, landbrugs- eller havebrugsarealer.

De første forslag til byplan regnede med et bydelscenter omkring den projekterede nye S-banestation „*Fortunen*”. På arealerne nærmest centret planlagdes etageboliger, derudenfor parcelhuse længere fra centret mod øst, nord, vest og syd og yderst i bydelen „grønne” områder, d. v. s. arealer, der skulle forblive i hovedsagen ubebyggede som landbrug, gartneri, parker, idrætsanlæg, kirkegård, parkeringspladser, haver o. l.

Denne generalplan blev dog hurtigt ændret på flere punkter. De to mest betydningsfulde var ændring af den projekterede villabebyggelse på „*Carlshøj*”s vestligste arealer til etageboliger mod servitutpålæg på den største del af „*Carlshøj*”s øvrige arealer om, at disse skulle forblive „grønne” arealer, og bortfald af den projekterede villabebyggelse

Lundtofte Marke

Smøbe Borre St.
Store Borre St.
Store Krage Birke

Smøbe Krage Birke

Store Lyng Agre
Lille Lyng Agre

Ravnhøj

Ravnhøjs Agre

BORREVANG

Landevej til Helsingør

Fugleveds Høje

Bøge Snader

Sæl Agre

Krudt Mølle St.

Lundtofte St.

Wierum Marke

Oplandene

Meel Agre

Bonde Høj

BOUNEHÖYVANG

Store Kragerdyler

Smøbe Kragerdyler

Torne Ag

Vej til Frederiksdal

Tøfterne

Bryde Jord

Bryde Jord

Langdyler

Karen Agre

Skeedys St.

Smøbe

Lyngbøje 56e

Sorgensdalen

Tøfter

Bryde Jord

Bye Spiellene

Boosekier

Bringerne

Karen Agre

Spænhøj

Maaneh

RIISHÖYVANG

Gassepiel

Bringerne

Tronhøjene

Bogværn Marke

Engelsborg

Tøfter

Bryde Jord

Torsdalene

RIISHÖYVANG

Wiekierene

Toft Højene

Vej fra Frederiksdal

Engelsborg

Tøfter

Bryde Jord

Torsdalene

RIISHÖYVANG

Wiekierene

Toft Højene

GLADSAXEVANG

Led-agre

Løgfensdy

Lang Agre

Kilde Agre

Firskov St.

Bogværn Marke

Skolejord

Løgfensdy

Lang Agre

Kilde Agre

Firskov St.

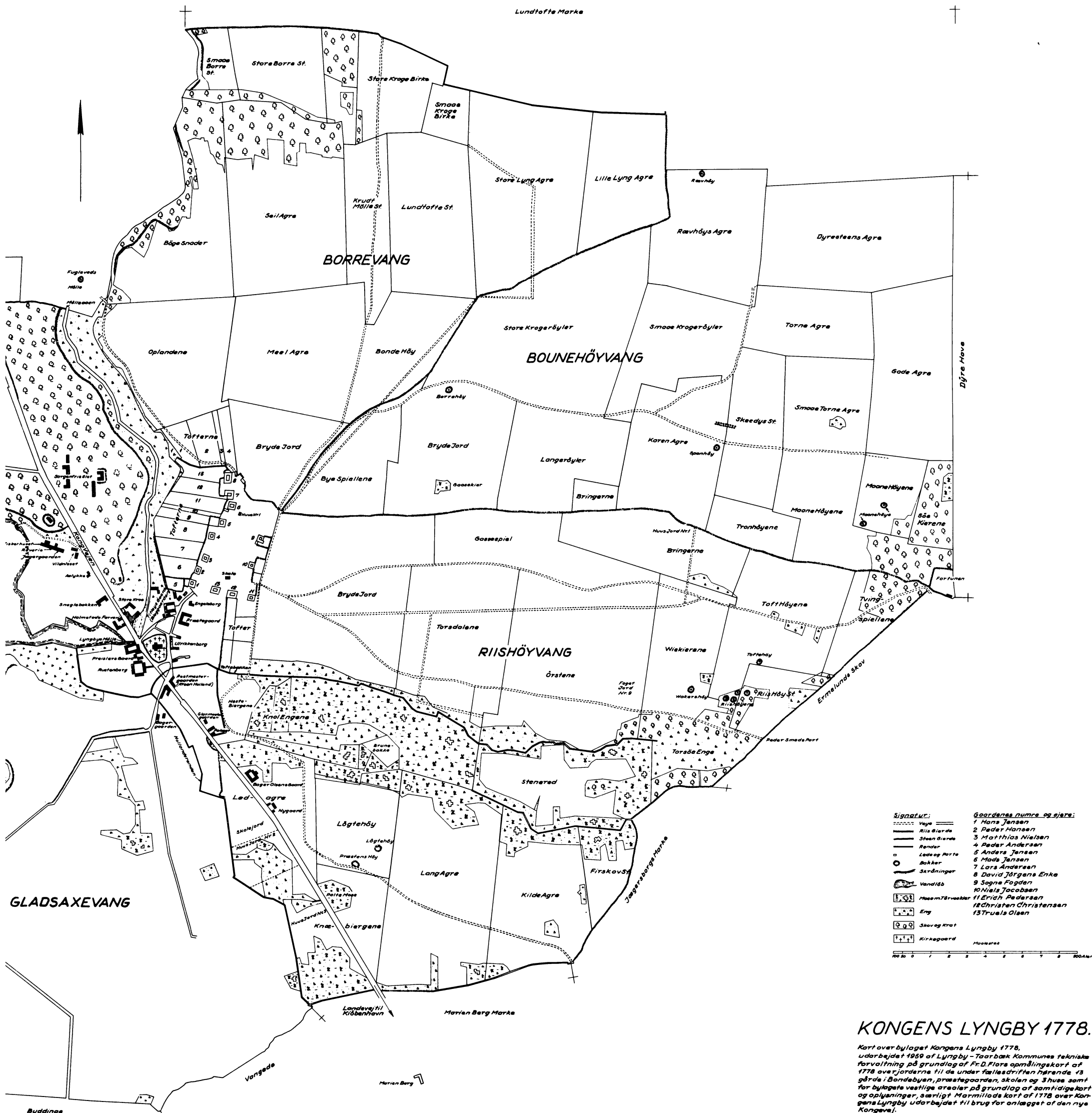
Gladsaxe

Buddinge

Vangede

Marian Berg

Marian Berg Marke

KONGENS LYNGBY 1778.

Kort over bylaget Kongens Lyngby 1778, udarbejdet 1959 af Lyngby-Taarbæk Kommunes tekniske forvaltning på grundlag af Fr.D. Flors opmålingskort af 1778 over jorderne til de under fællesdriften hørende 13 gårde i Bøndebyen, præstegaarden, skolen og 3 huse samt for bylagets vestlige arealer på grundlag af samtidige kort og oplysninger, særligt Mørmølløds kort af 1778 over Kongens Lyngby udarbejdet til brug for anlægget af den nye Kongevej.

derich Ditlöf Flor opmåle de tre vange og de dertil hørende gårde og udarbejde et kort. De efternævnte betegnelser er taget fra dette kort, men der er visse ejendommeligheder, som skal nævnes.

Medens den mellemste vang som nævnt er kaldt „Bounehøy Mark”, er selve højen benævnt „Brobjerg” og „Borrehøy” og ageren nord derfor „Bonde Høy”.

I hvert fald ordet „Borrehøy” må være en skrivefejl. Borrebakken lå og ligger i den allernordligste del af „Borre Mark” og er på samme kort benævnt „Smaa Borre St.” og „Store Borre St.”.

Højene inden for Fortunområdet er i øvrigt benævnt „Rævhøy”, „Spanhöy”, „Maanehöye” (ved nuværende Dyrehavegård), „Toftenhøy”, „Wakershöy” og „Riishøyene” (4 ved Hvidegård). Navnene „Dyre Have” og „Fortunen” findes på kortet. Ind til Ermelunden (ved Torsdals Mose) findes „Peder Smeds Port”.

Af andre navne på agre end forannævnte findes i „Bounehøys Mark” fra vest mod øst „Byspiellene”, „Store og smaae Krogeröyler”, „Dyresteens Agre”, „Bringerne”, „Koren Agre”, „Torne Agre”, „Gade Agre”, „Trönhøyene”, „Maane Höyene”, „Søe Kierene”.

I „Riishøy Mark”: „Gassespiel”, „Torsdalene”, „Wiekierene”, „Toft Höyene”, „Tvingspiellene”, „Riishøy St.” og „Torsøe Enge”.

På opmålingskortet af 1778 er vist de gamle veje fra landsbyen ud i markerne og til de omgivende bylag. Fra nuværende Lyngbygård er vist en vej løbende lidt nord for Toftebæk til Peder Smeds Port ind til Ermelunden. Fra samme sted løber en vej omtrent som den gamle Fortunvej (nu Klampenborgvej og Ved Fortunen) til porten til Dyrehaven ved Fortunen.

Af andre veje, af hvilke der endnu findes rester, bemærkes Lyngvejen, som førte fra Bondebyen ud til lyngagre, og Kulsviervej, der førte fra Bondebyen til Lundtofte bylag og videre mod nord gennem Ravnholmskoven til kulsvierskovene i Nordsjælland.

Af interesse er det ligeledes at se den daværende Fuglevadsvej fra Bondebyen til Fuglevads Mølle. Den lå noget vestligere end den nuværende, helt nede ved Mølleåens mose.

Ligeledes bemærkes den nyanlagte Kongevej og den gamle vej fra Lyngby til Jægersborg.

Af den oprindelige store fællesplads mellem gårdene, „forten”, var endnu ved udskiftningen tilbage gadekæret og brede arealer rundt om dette. Lige vest for gadekæret ud for den nuværende „Løkken” lå ga-

på den del af Dyrehavegårds areal, der ligger mellem Hjortekærvej og motorvejen mod tilladelse for ejeren (dengang Københavns Magistrat) til at bygge etageboliger øst for motorvejen nord for Klampenborgvej.

En tredje stor ændring i byplanen er den i 1958 truffne bestemmelse om, at Den polytekniske Læreanstalt (Danmarks tekniske Højskole) skal have overladt hele det nordvestlige areal af byplanområdet.

Arealets overflade.

Jordoverfladen er moræne dannet af istiden, og lavningen, hvor Toftebækken løb, før Fæstningskanalen blev gravet, er en gammel tunnel-dal, hvor smeltevandet har løbet under isen mod vest.

Arealets højeste punkter er ved Baunehøj (53 m o. h. o.) og ved Tronsgårdsvej (51,5 m o. h. o.).

Arealet falder ret stærkt fra denne højderyg mod syd til Toftebækken (20 m o. h. o.) og falder også — dog noget mindre — mod nord.

Hele arealet har i de seneste århundreder været drevet som landbrug. Mulden er dannet af godt, sandblandet ler, men ret let og var ikke ansat til særlig høj bonitet. At der alligevel kunne høstes en endog særdeles god afgrøde, skyldtes landmændenes dygtighed og det forhold, at landmændene i lange tider havde gødet jorderne med den gode latrin, som hentedes i København.

Kun ganske små arealer (ved Torsdals Mose og ved Dyrehavegård) var skovbevoksede.

Ejendomsforholdene efter 1766 til 1811.

Arealerne inden for det nuværende Fortunen byplanområde hørte alle under de under fællesskabet tilbageblevne gårde og huse, men den nordligste del af fællesskabets jorder ligger dog inden for Fuglevad byplanområde og den sydligste del inden for Kongens Lyngby byplanområde.

Umiddelbart før 1766 var der under fællesskabet (altså i Bondebyen) tilbage kun 13 gårde foruden præstegården og 4 huslandbrug, hvoraf det ene var den kongelige skoles, et andet ejedes af geheimeråd Desmercières (Sorgenfri Slot), et tredje af Frants Huneus og et fjerde af „Den alm. Plejeanstalt” (Bleggården).

Kongens bønder i Bondebyen blev allerede i 1766 selvejerbønder uden nogen særlig betaling. Arealerne lå dog endnu i 12 år under fællesdrift.

Til brug for udskiftningen i 1778 lod rentekammeret landmåler Fri-

destævnet (eller bytinget, bymændenes udendørs forhandlingsplads) og byposten.

Gårdene, som alle lå rundt om „forten” med gadekæret, havde numrene 1 til 13 begyndende med nr. 1 ved Smedebakken vest for byvejen og følgende solgangen rundt om hele „forten” tilbage til nr. 13, som lå på Smedebakken øst for byvejen.

Ved gadestævnet (vandposten og kæret) samledes bymændene under sognefogedens ledelse, når det var opholdsvej, for at drøfte byens anliggender og tage bestemmelse om driftsarbejdernes udførelse.

I de senere århundreder fulgte sognefogedværdigheden ikke fæsteren af brydejorden; men lensherren på Københavns Slot valgte den mest velsete og ansete af bønderne til hvervet. Den mest velhavende gennem tiderne var vel nok Sylvester Jacobsen, som ved sin død i 1670 efterlod sig værdier, der med nutidspriser ville svare til ca. $\frac{3}{4}$ million kroner.

Ved opmålingen og boniteringen i 1682 var i „Sognets Markbog” opgjort alle landejendommenes areal og værdi.

Ved opmålingen til udskiftningen 1778 havde de tilbageblevne gårde og huse i fællesskabet følgende numre:

Gård nr.	1	lå på Smedebakken. Gården udflyttedes som Steneredgård.
„	„	2 lå, hvor senere Fortungården, der blev omdøbt til Albertinelyst, lå.
„	„	3 Bytomten indgik senere under Albertinelyst. Gården udflyttedes under navnet Huneushof, senere Carlshøj.
„	„	4 lå, hvor nu „Løkken” ligger. Gården udflyttedes som Trongården.
„	„	5 lå, hvor senere „Schallsborg” lå. Gårdens marker deltes ved udskiftningen.
„	„	6 Kroegebirkegård, senere navn Krogbjerggård.
„	„	7 Baunegård. Markerne mod nord.
„	„	8 Sorgenfrigård. Markerne mod nord langs Mølleåen.
„	„	9 Fogedfjerdings. Sognefogeden boede på bytomten, nu værende Lundtoftevej 34.
„	„	10 Lindegård. Markerne mod øst. Gården lige ud for gadekæret.

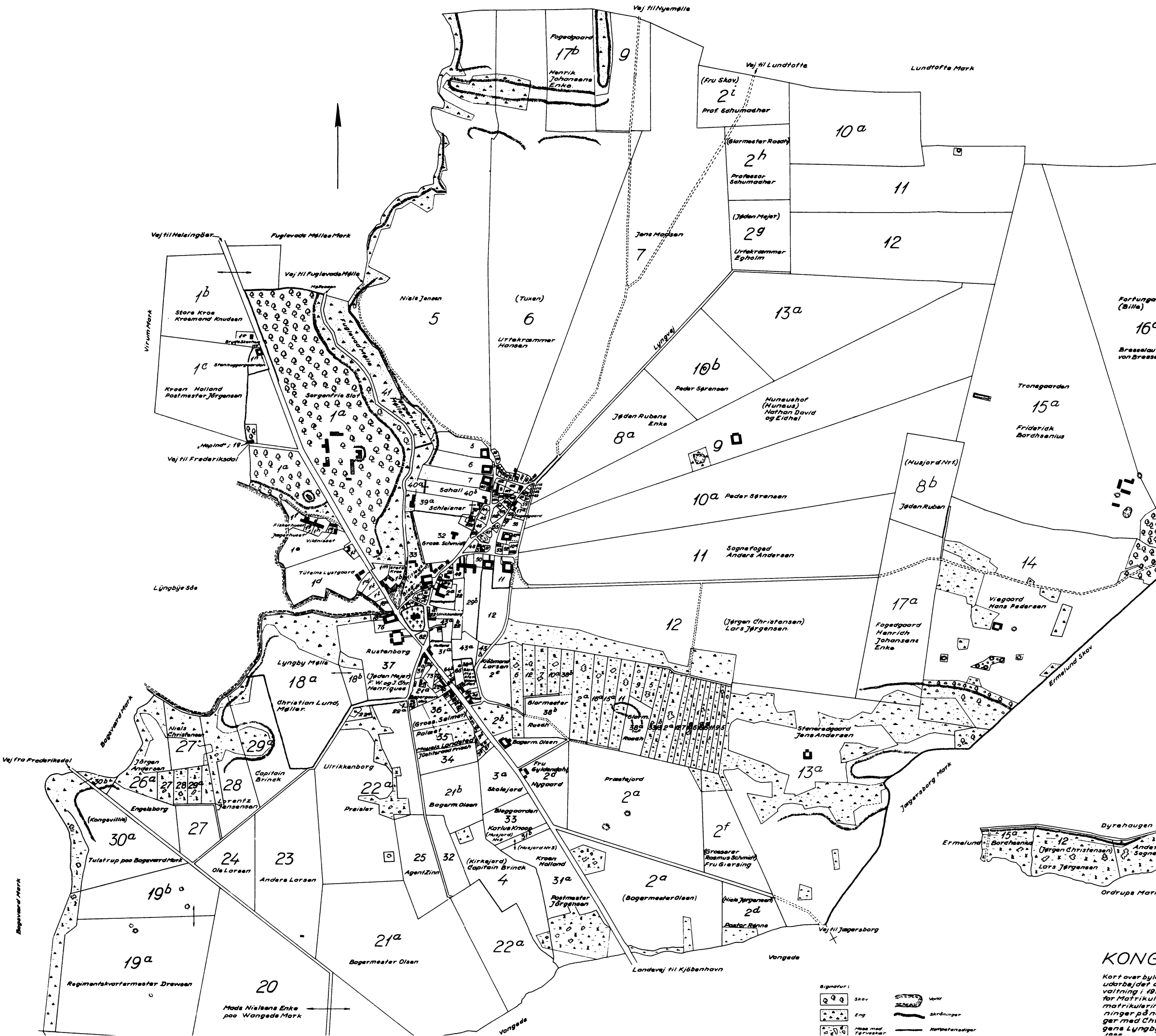
- Gård nr. 11 Lyngbygård. Ved udmatrikuleringen 1811 boede sognefogeden Anders Andersen her.
- „ „ 12 Toftebæksgård. Markerne mod øst langs Toftebækken.
- „ „ 13 Wiegård, senere kaldet Hvidegård, lå, hvor nu Vilhelminelyst ligger. Udflyttet ved udskiftningen.
- Præstegården Markerne lå dels langs vejen til Jægersborg, dels mod nord i bylaget.
- Skolejorden lå vest for Kongevejen fra nuværende Hovedgaden 66 til Hovedgaden 84.
- Husjord nr. 1 lå midt mellem byen og Dyrehaven. Ejedes af Huneus. Bytomten lå på „forten“ øst for nuværende Nørregade over for Krogebirkegård.
- Husjord nr. 2 lå vest for Kongevejen, syd for skolejorden. Ejedes af Den alm. Plejeanstalt (Bleggården).
- Husjord nr. 3 lå vest for Kongevejen, syd for forannævnte. Ejedes af kroen Holland.

Vedrørende udskiftningen i 1778 bemærkes, at initiativet kom fra bonden Peter Andersen på gård nr. 4. Under udskiftningsforretningen i 1777 fik han dog følge af alle de øvrige jordejere i fællesskabet. Peter Andersen ønskede sin gård udflyttet, og han fik her følge af ejerne af gård nr. 1 (Hans Jensen), nr. 2 (Peder Hansen) og nr. 13 (Truels Olsen). Senere søgte også ejeren af gård nr. 5 (Anders Jensen) om at få gården udflyttet, men under udskiftningen solgte han gården til fem af de andre gårdejere.

Ved matrikuleringen i 1811 fik de jorder, der hørte under de tre vange under fællesskabet, følgende matrikelnumre, der i store træk er bevarede til i dag:

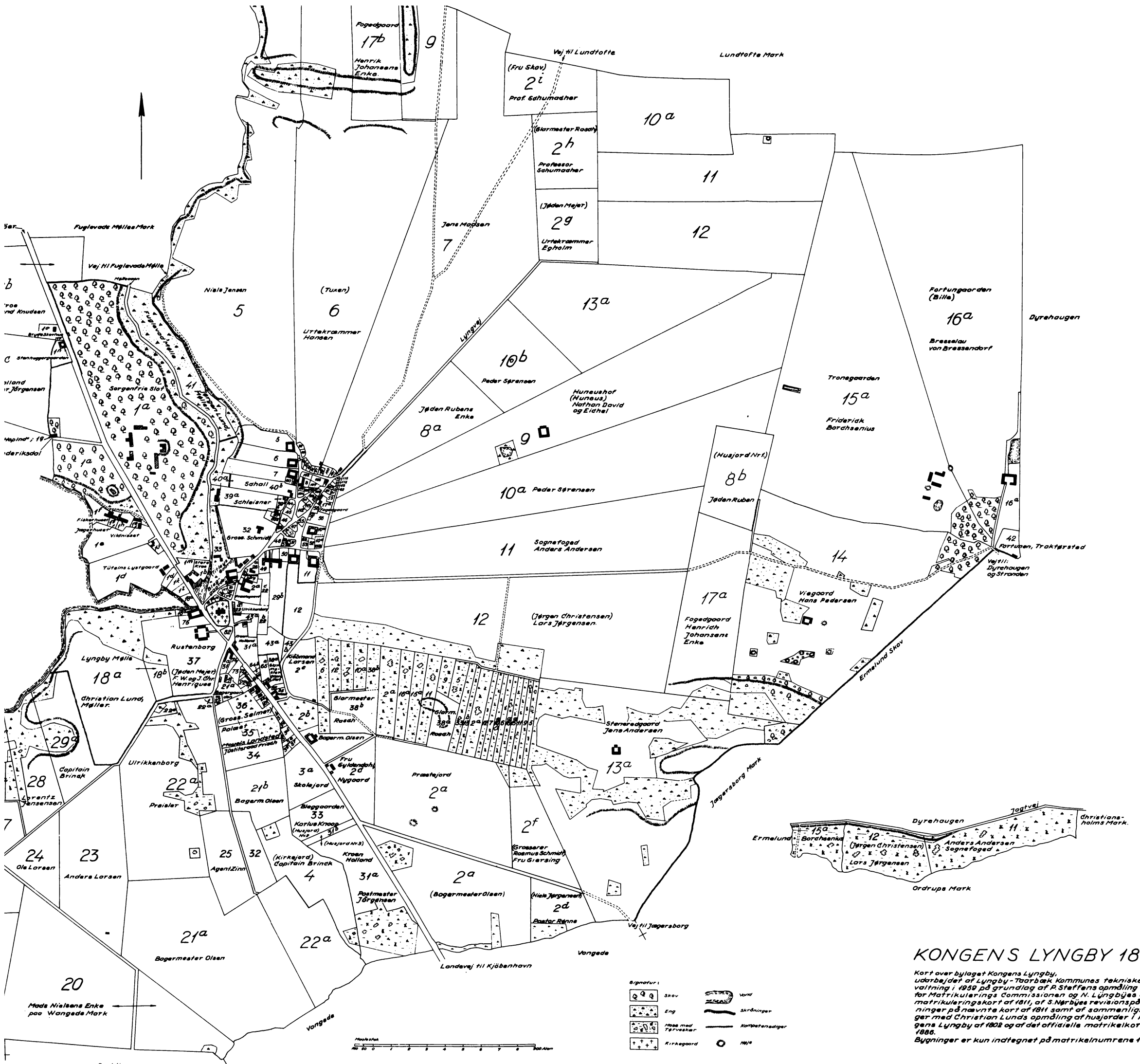
Matr. nr.		Areal afrundet til hele tønder land
2	Præstegården	126
3	Rytterskolen	5
5	Sorgenfrigård (gl. gård nr. 8)	86
6	Baunegård (gl. gård nr. 7)	86
7	Krogbjerggård (gl. gård nr. 6)	89
8 a	Rubens del af gl. gård nr. 5*). Senere under Carlshøj	16

*) Gård nr. 5 før delingen ca. 77 tdr. land.

Signatur:
 □□□ Skov
 □□□ Eng
 □□□ Hus med Tørvæsker
 □□□ Vind
 □□□ Sårdninger
 □□□ Kædetesediger

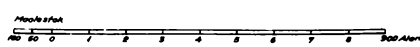
KONGE
 Kart over byh
 udarbejdet i
 veltning i 1918
 for Matrikul
 matrikulerin
 ninger på n
 ger med Chri
 gens Lyngby
 1888

KONGENS LYNGBY 1811.

Kort over bylaget Kongens Lyngby, udtarbejdet af Lyngby-Taarbæk Kommunes tekniske forvaltning i 1959 på grundlag af P. Steffens opmåling 1810 for Matrikulerings Commissionen og N. Lyngbys opmåling 1811 for Matrikulerings Commissionen og N. Lyngbys revisionsopmålinger på nævnte kort af 1811 samt af sammenligninger med Christian Lunds opmåling af husjorder i Kongens Lyngby af 1802 og af det officielle matrikelkort af 1888. Bygninger er kun indtegnet på matrikelnumrene 1-40.

- Signatur:
- Skov
 - Eng
 - Huse med Tørvæsker
 - Kirkegaard
 - Vand
 - Skåringer
 - Kompetensadiger
 - Mølle

Buddinge

Matr. nr.		Areal afrundet til hele tønder land
8 b	Gammel husjord nr. 1 (ejer: Rubens). Senere under Lyngbygård	12
9	Huneushof senere Henrikslund, senere Carlshøj, (gl. gård nr. 3)	84
10 a	Lindegård (gl. gård nr. 10)	} 95
10 b	„ (del af gl. gård nr. 5)	
11	Lyngbygård (gl. gård nr. 11)	92
12	Toftebæksgård (gl. gård nr. 12)	104
13 a	Steneredgård, senere Stenrødgård, (gl. gård nr. 1)}	} 110
13 a	Steneredgård (del af gl. gård nr. 5)	
14	Wiegård, senere Hvidegård, (gl. gård nr. 13)	75
15	Trongård, senere del af Dyrehavegård, (gl. gård nr. 4)	102
16	Fortungården, senere del af Dyrehavegård, (gl. gård nr. 2)	93
17	Fogedfjeringen, senere del af Lyngbygård, (gl. gård nr. 9)	36
31	Jord til kroen Holland (gl. husjord nr. 3) heraf bygrunden 28.030 kvadratalen	11
33	Jord til Bleggården (gl. husjord nr. 2) heraf bygrunden 48.480 kvadratalen	8
38	Jord til Glarmestergården (gl. gård nr. 5's to moselodder m. m.). heraf bygrunden 12.690 kvadratalen	10

*)

I ovennævnte arealer er alle lodder medregnet, også nedennævnte. Foruden hovedparcellen fik gårdene tillagt forskellige udlodder *i Lyngby Enghave* ved Ordrup Mose: Lyngbygård (matr. nr. 11), Toftebæksgård (matr. nr. 12) og Trongården (matr. nr. 15), *i Lyngby Mose* ved Toftebækken: to lodder til hver af gårdene matr. nr. 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 og 15 og én lod til matr. nr. 13 og 33, *i den nordlige udmark Lyngen*: én lod til hver af gårdene matr. nr. 2, 8, 9, 10, 11, 12 og 17, medens gårdene matr. nr. 5, 6, 7, 13, 14, 15 og 16 ikke fik sådanne udlodder, da deres areal grænsede helt ud til byskellene.

På vedhæftede kort, der er rentegnet på grundlag af opmålingskortet af 1810 (af P. Steffens) og matrikelkortet af 1811 (af N.

*) I arealet er medregnet bygrunden, selv om denne var uden for fællesdriften.

Lyngbye med revisionspåtegninger af Nørby), er vist alle ejendommene i Kongens Lyngby bylag, herunder Sorgenfri, med de matrikelnumre, der tildeltes dem i 1811, og med ejernes navne indskrevet — sidstnævnte dog kun for så vidt angår matrikelnumrene fra 1 til 40, d. v. s. de ejendomme, der havde tilliggende af landbrugsjord. Numrene fra 41-120 var ejendomme uden landbrug.

Under matr. nr. 1 (Sorgenfri) er medtaget de allerede i 1811 udstykkede parceller, der benyttedes til landsteder: matr. nr. 1 d, e, f, g, h, j, k, l, o, p, q.

Matr. nr. 1 a var selve Sorgenfri Slot, 1 b var overladt Store Kro og 1 c kroen Holland (Postmestergården). Matr. nr. 1 m (ved siden af Store Kro) hørte under Titleys gård (Bleggården).

På kortet er anført, at gadepladsen er 40.400 kvadratalen, kirkegården 15.150 kvadratalen og Mølleåen 29.830 kvadratalen, medens veje er anført til 119.310 kvadratalen, men denne oplysning er senere slettet.

To af de udflyttede gårde: nr. 4, Trongården, og nr. 2, Fortungården, blev allerede inden udmatrikuleringen solgt til ikke-landmænd.

Trongården solgtes 1800 af den daværende ejer, sekretær C. A. Boehmann Andersson, til hr. Friderick Borchsenius, der var brygger.

Fortungården erhvervedes ^{11/1} 1802 af Adolph Christian Hein, der ^{17/1} 1810 solgte den til grosserer Carl Friderich Schröder, der dog allerede ^{3/7} 1811 solgte den til Moritz Meyer Leopold Bresselau v. Bressendorph. På N. Lyngbyes matrikuleringskort af 1811 står som ejer angivet „Bille”, men dette ejernavn findes ikke anført i tingbogen.

Gård nr. 3 (Huneushof, senere Carlshøj) ejedes af Mathias Nielsen, som fik skøde 1767, og derefter fra 1785 af hans brodersøn Bendt Andersen, der 1809 solgte den til Johan Jørgen Hunæus. Denne udflyttede gårdens bygninger fra deres gamle beliggenhed ved siden af Fortungården (Albertinelyst) til dens nuværende beliggenhed.

Gård nr. 9 (Fogedgården) ejedes i 1778 af sognefogeden og ved udmatrikuleringen 1811 af Henrich Johansen.

Gård nr. 10 (Lindegård) blev 1767 tilskødet Niels Jacobsen og i 1785 overdraget Hans Davidsen, hvis enke Ellen Poulsdatter 1786 giftede sig med ejeren af Søborghus Kro, Peter Sørensen, der ejede den ved udmatrikuleringen 1811.

Gård nr. 11 (Lyngbygård) blev 1767 tilskødet Erich Petersen, hvis enke i 1787 solgte den til svigersønnen Anders Andersen, der ejede den i 56 år. Ved matrikuleringen 1811 var Anders Andersen blevet sognefoged.

Gård nr. 12 (Toftebæksgård) ejedes 1778 af Christen Christensen og i 1810 af Jørgen Christensen.

Gård nr. 13 (Hvidegård) ejedes 1778 af Truels Olsen og i 1811 af Hans Pedersen.

Gård nr. 1 (Stenrødgård) ejedes 1778 af Hans Jensen og i 1811 af Jens Andersen.

Gård nr. 7 (Baunegård) ejedes 1768 til 1810 af Lars Andersen. I 1810 købtes gården af litterat Jørgen Tuxen (på matrikelkortet stavet Tuchsén, i tingbogen ^{19/9} 1810 stavet Blok Töxen), men blev af denne samme år afhændet til urtekræmmer Hansen. Denne gård kom dog allerede i 1819 på landmandshænder igen (Jacob Larsen, der blev stamfader til familien Jacobsen, Baunegård, m. fl.).

Den første selvejer på gård nr. 6, Krogbjerggård, hed Mads Jensen; han overdrog 1779 gården til sin søn Jens Madsen, der besad den i 56 år.

I tiden fra udskiftningen i 1778 indtil den ny matrikulering i 1810-1811 havde der således været flere salg fra selvejerbønderne til borgere (eller adelsmænd), der ikke var landmænd. Det var ikke alene hele gårde, såsom de forannævnte, Trongården, Fortungården og Baunegård, men også i ret stor udstrækning parceller af de udflyttede gårde, særlig af disses gamle bytomter.

Fortungårdens bytomt solgtes 1791 til løjtnant H. P. von Buchwald. En følgende ejer, supercargo og brygger Andr. Clausen købte 1800 Carlshøjs bytomt og lagde de to ejendomme sammen til den prægtige lystejendom, der i 1826 omdøbtes fra Fortungården til Albertinelyst.

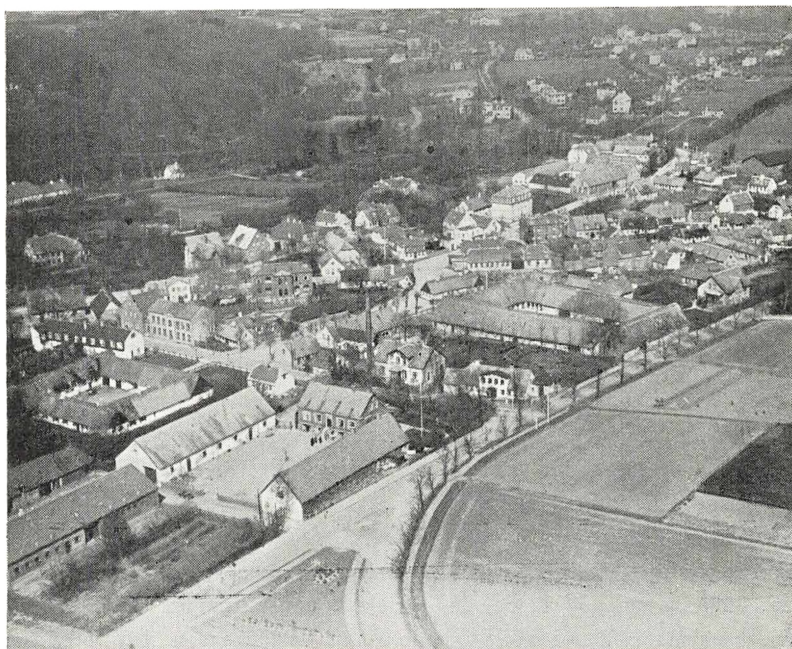
Trongårdens bytomt blev til det nuværende „Løkken”, på hvis tofte nu er bygget Københavns Amts Sygehjem. Den ved udskiftningen udstykkede gård med det gamle nr. 5 havde sin bytomt og tofte liggende mellem „Løkken” og Krogbjerggård. Den købtes i 1799 af koncertmester Schall. Schall opførte det yndefulde lille hus „Musikhuset”, der endnu ligger nede ved åen.

Hvidegårds bytomt og store tofte købtes af kancelliråd Mathias Bie. En senere ejer, kammerråd Simon P. Hoff gav ejendommen navnet Vilhelminelyst.

Allerede 1776 havde Lyngby bymænd overdraget skovfoged Jens Lund to jordstykker, der lå umiddelbart op til Fortunens have. Arealet fik i 1811 matr. nr. 42.

Tiden 1811 - 1930.

Efter udskiftningen i 1778 omlagde bønderne, der i 1767 var blevet selvejerbønder, driften af gårdene fra det tidligere almindelige trevangsskifte til et syvårsskifte. Det kunne variere noget, hvorledes skifterne var, men i almindelighed var det rug (eller hvede), byg (2-radet), rod-

Bondebyen 1920.

Nederst t.v. Lyngbygård. Ovenfor Toftebæksgård. Midt i billedet Lindegård. Ovenover skimtes Krogbjerggård og Baunegård.

frugter (roer, kålrabi, kartofler), byg (6-radet), havre, græs med kløver og halvbrak.

På grund af Københavns nærhed kom man snart ind på at sælge halm (langhalm) til københavnske stalde og hente gødning og latrin hjem til gødsning af markerne.

Der var i begyndelsen ko- og svinehold på alle gårdene, men i de senere år viste det sig mere rentabelt at gå over til at sælge markens produkter direkte til aftagerne i København eller andetsteds, således at der tilsidst kun var egentlig kvægavl på et par af gårdene (Dyrehavegård og Lindegård). På de øvrige gårde var der kun de for selve går-

dens brug nødvendige kreaturer. Motoriseringen var ikke indført inden 1930, så hesteholdet var dog stadig ret stort. På flere af gårdene indrettedes stutteri eller stalde for trav- og galopheste. På Dyrehavegård indrettedes endog en træningsbane for væddeløbsheste.

Halm og hø kørtes med hestevogn ind på Halmtorvet i København. Gårdejerne har vel i begyndelsen selv kørt læssene, men i de senere år lod de en af karlene køre disse og tog selv toget, hvori de kunne drøfte fælles problemer. På torvet handlede de så ikke alene om de læs, de havde tilført torvet, men om mange ting vedrørende gårdens drift og produkter. Gårdejerne blev i årenes løb velhavende mænd, og de fik stor indflydelse på sognets styre og anliggender, ja, blev nærmest en overklasse i byen.

Vi vil nu kort gennemgå historien for tiden 1811 - 1930 for de gårde, der tilsammen udgør Fortunsletten.

Krogbjerggård (Krogebirkegård).

Matr. nr. 7 af Kongens Lyngby. Før udskiftningen gård nr. 6.

Arealet af denne gård var 1811 (incl. tofte og to moselodder) 1.246.170 kvadratalen = ca. 89 tdr. land.

Ejeren hed 1811 Jens Madsen; han havde gården til 1835. Hans søn, Mads Jensen, havde derefter gården til 1855, da han efterfulgtes af sin søn, Anders Madsen, der døde 1877. Gården købtes derefter af enkens svoger, Chr. Ludvig Jacobsen. Denne, der både blev mangeårig sognefoged, medlem af forstanderskabet og sognerådet 1865-88 og bygningskommissionsformand 1892-1913 samt kammerråd, overdrog allerede i 1887 gården til sin svigersøn, Jørgen Lund, der var søn af kammerråd, sognerådsformand Carl Lund, Carlshøj. Jørgen Lund besad gården lige til salget til Københavns Kommune i 1930.

Jørgen Lund. (1866-1943).
Krogbjerggård.

Det er dog kun den mindre del af Krogbjerggårds jorder, der ligger

øst for Lundtoftevej, der henregnes under Fortunen byplanområde. En del af dette areal blev ikke solgt til Københavns Kommune, men i 1936 solgt til den daværende ejer af Carlshøj, Frode Sørensen.

Den delte gård.

Matr. nr. 8 a, 10 a, 13 c, 17 b, 38 b samt 40 af Kongens Lyngby.

Før udskiftningen gård nr. 5, der lå ved nuværende Nørregade (Slotsvænget).

Arealet i alt ca. 77 tdr. land (1.075.880 kvadratalen).

Ved opmålingen til matrikuleringen i 1810 ejedes 8 a af „Jøden Ruben”, 10 a af ejeren af nuværende Lindegård, Peter Sørensen, 13 c af ejeren af Steneredgård, Jens Andersen, 17 b af ejeren af Fogedgården, Henrik Johansen, 38 b (de to moselodder) af glarmester Rasch og 40 (bytoften) af koncertmester Schall. Matr. nr. 8 a blev dog snart efter erhvervet af ejeren af Huneushof.

Huneushof.

Matr. nr. 9 af Kongens Lyngby.

Senere Henrikslund og fra 1858 *Carlshøj*.

Før udskiftningen var gårdens nummer 3. Den lå ved nuværende Nørregade, og dens bygrund og tofte er en del af det nuværende „Albertinelyst”, matr. nr. 32.

Ejendommens matr. nr. ved matrikuleringen i 1811 blev i øvrigt 9.

Ejeren ved matrikuleringen i 1811 hed Huneus. Denne udflyttede gården og kaldte den Huneushof. Han solgte den dog allerede i 1813 til Nathan David og Eichel.

Gården skiftede ejer flere gange, indtil den i 1828 blev købt af Jørgen Pedersen, der var født på Lindegård som søn af Peder Sørensen. Jørgen Pedersen overtog senere både Lindegård og Lyngbygård. Han solgte derfor $\frac{6}{10}$ 1830 Huneushof til Henrik Lund. Denne, der var møllersvend på Lyngby Mølle, var søn af en møller Anders Christian Lund i Tybjerg. Han hed oprindelig Heinrich Andersen, men tog i 1827 navnet Henrik Lund.

Henrik Lund døde 1847 som følge af et hestespark. Hans søn, Carl Edward Lund, overtog gården i 1852 efter sin moder, Johanne Lund.

I Henrik Lunds tid kaldtes gården „Henrik Lunds”, hvilket på gene-

ralstabskortet blev til „Henrikslund”, men Carl Lund gav den det endelige navn „Carlshøj” (kgl. bevilling af $10\frac{1}{2}$ 1858).

Carl Lund blev en fremtrædende mand i byens liv, særligt i det kommunalpolitiske. Han var medlem af forstanderskabet og sognerådet 1857-1891 og formand for sognerådet 1882-1891. Han udnævntes til kammerråd.

Carl Lund overdrog $21\frac{1}{7}$ 1892 Carlshøj til sin søn Henrik Lund, der besad den til sin død i 1910.

Selv byggede Carl Lund sig en bolig på en parcel af Carlshøj på hjørnet af den nuværende vej Toftegærdet og Carl Lunds Vænge.

Carl Lunds anden søn var den tidligere omtalte Jørgen Lund, Krogbjerggård*).

Carl Lund. (1828-1909)
Carlshøj.

Henrik Lunds enke, Alvilda Nielsine Lund, solgte $4\frac{1}{11}$ 1911 gården til Direktør P. C. Christensen, der dog allerede $11\frac{1}{12}$ 1913 solgte gården til proprietær A. C. Nissen, Dyrehavegård, (ejerens af Missionshospellet i Løngangsstræde).

Sønnen, der også hed Andreas Christian Nissen, bestyrede gården, men overtog den ved arveudlægsskøde $21\frac{1}{11}$ 1919. Den nye ejer købte dog snart en gård, Grønnæssegård, ved Lynæs, og Carlshøj blev ved skifteudskrift af $13\frac{1}{6}$ 1923 overdraget enkefru Esther Nissen, der samme dag solgte den til handelsgartner Frode Sørensen og landmand Søren Christoffersen Sørensen.

I 1926 blev Frode Sørensen enejer.

Frode Sørensen, der er cand. polit. og lektor ved Landbohøjskolen, ejede storgartneriet Emdrup; hele dette gartneri flyttede han efterhånden til Carlshøj, idet han bibeholdt begge navne, Emdruphøj og Carlshøj.

Som senere omtales, havde Carl Lund købt en parcel af Fogedgården,

*) Biografiske oplysninger om familierne Lund, Jørgensen og Jacobsen på Carlshøj, Lindegård, Lyngbygård og Krogbjerggård og om disses indbyrdes slægtsskab findes i H. V. Rygner: De gamle Gaarde i Lyngby.

Carlshøj. Foto: Fotomagasinet, 1950.

matr. nr. 17 b, beliggende, hvor nu Granåsen ligger ved siden af Carlshøjs egen lynglod (nu Kulsvierparken). I 1941 udgik matr. nr. 17 b af matriklen, og hele arealet ved Granåsen blev benævnt matr. nr. 9 an.

Landbrugsmæssigt set var denne udlod dårlig. Vand var vanskeligt at skaffe, hvorfor stedet og den derværende bebyggelse for arbejdere i lang tid kaldtes Vandløse. Henrik Lund sanerede bebyggelsen og plantede på det dårligste og mest bakkede areal den nuværende, fredede, smukke plantage og ændrede navnet på hele lokaliteten til Rosenlyst.

Allerede inden Frode Sørensen overtog Carlshøj i 1926, var der påbegyndt en udparcellering og bebyggelse af de arealer, der lå ud til den gamle vej „Bag om Byen” (nu Toftegærdet) og omkring den ny-anlagte vej Lindegårdsvej (nu Toftebæksvej), og disse arealer var under bebyggelse med parcelhuse og toetages og treetages boligejendomme.

Frode Sørensen overtog derfor ikke disse parceller, og hans ejendom var begrænset af den nuværende linie, som begrænser Fortunen byplanområde.

Frode Sørensen var den eneste af Fortunslettens gårdejere, der ikke solgte sin ejendom til Københavns Kommune i 1930.

Lindegård.

(Navngivet 1902). Matr. nr. 10 af Kongens Lyngby.

Før Udskiftningen gård nr. 10.

Arealet af denne gård var ved udmatrikuleringen 1811 1.335.560 kvadratalen \sim 95 tdr. land, heri medregnet matr. nr. 10 b (223.950 kvadratalen), der allerede da var erhvervet fra „den delte gård” (gl. nr. 5). De øvrige arealer havde alle matr. nr. 10 a.

Foruden hovedparcellen, hvorpå såvel bygningerne som toften lå, hørte der til gården en lynglod (303.780 kvadratalen) og to moselodder i Torsdalen (19.130 og 15.330 kvadratalen). Bytomten, der lå mellem gadekæret og „Bag om Byen”, var 9.320 kvadratalen.

Ejeren var 1811 den tidligere omtalte Peder Sørensen. Dennes søn, Jørgen Pedersen, overtog Lindegård i 1830 efter sin fader.

Jørgen Pedersen havde — som tidligere omtalt — allerede ejet gården matr. nr. 9 (senere Carlshøj) og købte senere — i 1846 — nabogården matr. nr. 11 (nuværende Lyngbygård).

Jørgen Pedersen var en meget dygtig og handlekraftig mand. Fra 1841-47 var han medlem af forstanderskabet. Hans slægt levede videre på flere af Lyngbygårdene indtil salgene i 1930.

Lindegård blev overtaget af sønnen Christian Jørgensen $\frac{2}{4}$ 1872, Lyngbygård af sønnen Anders Jørgensen $\frac{6}{2}$ 1874, og en tredje søn, Peder Jørgensen, giftede sig til Gammelmosegård, hvis jorder lå dels i Kongens Lyngby bylag, dels i Vangede bylag og dels i Buddinge bylag. Peder Jørgensen fik i sine to ægte-skaber i alt 24 børn, af hvilke en søn, sognefoged Christian Jørgensen, købte en gård i Lundtofte, en datter blev gift med en gårdejer Carl Bendsen i Virum og en anden datter med Hans Peter Haastrup, der købte Lyngbygård af en fjerde af Jørgen Pedersens sønner, Lars Jørgensen, der havde overtaget den efter sin broder Anders. Jørgen Pedersens ældste datter blev gift med kammerråd Carl Lund (Carlshøj), faderen til Henrik Lund (Carlshøj) og Jørgen Lund (Krogbjerggård).

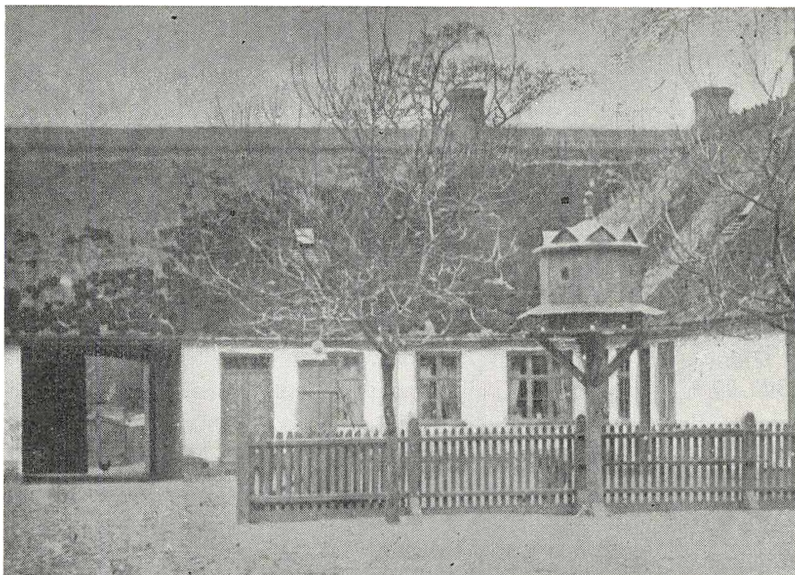
En efterkommer af de gamle familier på Carlshøj, Lindegård, Lyngbygård og

Jørgen Pedersen (1809-1874)
Carlshøj, Lindegård og
Lyngbygård.

Krogbjerggård, Christian Lund, søn af Jørgen Lund, bor nu på Baunegård og har de ikke udstykkede dele af Krogbjerggård og Baunegård i forpagtning.

På matrikelkortet 1811 er Lindegård beliggende samme sted som den nuværende, men er kun ca. halv så stor. Også dengang var den en firlænget, sammenbygget gård. Stuehuset lå da i nordfløjen og omtales allerede i 1802

Lindegård. Foto: Collin, 1894.

som grundmuret. Resten af gården var egebindingsvæk, der endnu var i behold 1835.

Jørgen Pedersen, der ejede gården fra 1830-72, har i sin tid foretaget store ombygninger og udvidelser af gården, således at det meste af den nuværende Lindegård har været bygget inden 1872. Den gamle bindingsværksøstlænge var dog endnu ikke nedrevet, men var blevet mellembbygning i gården og har sat sit spor i nogle skævheder i den nuværende sydlænges plan. Denne tværbygning er antagelig blevet fjernet samtidig med, at den nye østfløj er blevet færdigbygget i Christian Jørgensens tid, 1883.

Gavlen, i hvilken årstallet 1883 er anbragt, blev dog kun rejst 4 m sydligere end østfløjens tidligere gav, hvilket viser, at gården stort set har været færdigbygget inden 1872.

Endnu i 1901 var gårdspladsen ved et stakit med låger delt i to dele, således at den vestligste del, som boligerne og staldene stødte ud til, og hvor vandposten stod, lettere kunne renholdes for halm og hø end den østlige gårdsplads, hvortil ladernes porte gik ud, og hvori de store valnøddetræer og dueslaget stod.

Gårdens tofte med stakkehaven og kulerne samt folde lå øst for

„Landlyst”. Foto 1922.

gården, skilt fra denne ved vejen „Bag om Byen” (nu Toftegærdet).

Haven lå dels mellem gården og „Torvet” med gadekæret (nu Peter Lundsvej), dels nord for gården ud mod „Bag om Byen”. Til gården hørte 3 „holdshuse”, der endnu ligger lige nord for gården ud mod Peter Lundsvej, men disse var ikke matrikuleret under matr. nr. 10, men under nr. 56.

På hjørnet af vejen „Bag om Byen” og Fortunvejen (der nu hedder Høstvej) blev tidligt udskilt en grund, matr. nr. 10 c, til et lyststed. Herpå byggedes en smuk bygning, hvorfra der var en pragtfuld udsigt mod øst over markerne til Dyrehaven, mod sydøst over markerne og Torsdalen til Ermelunden og helt til København. Dette landsted, der fik navnet Landlyst, ejedes i 1832 af Rosine Frederikke Petzold, som

$29/2$ 1832 solgte det til Cancelliraad Jacob Deichmann, efter hvis død hans enke Bolette Cathrine Kraft Gyldendahl overtog landstedet $17/4$ 1872.

På en auktion $20/9$ 1877 købte imidlertid Lindegårdens ejer, Christian Jørgensen, ejendommen, men solgte den på ny $4/7$ 1883 til fhv. forpagter Søren Fabritius de Tengnagel, dog først efter at have fraskilt en del af haven som matr. nr. 10 e, hvorpå han havde opført den sidste del af Lindegårdens sydøstlige bygninger.

I slutningen af det nittende århundrede blev landstedet vansiret ved forskellige tilbygninger og udbygninger og ved indrettelse af forskellige lejemål i huset.

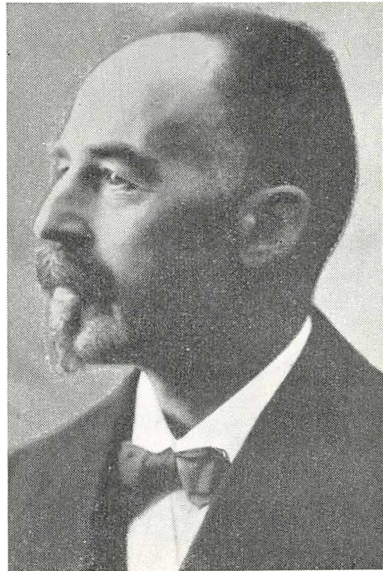
$24/3$ 1877 blev gårdens vestlige moselod udstykket som matr. nr. 10 d og $13/6$ 1877 solgt til løjtnant Carl Christian Nørgaard.

Senere, $4/4$ 1915, overdroges størstedelen af 10 d under matrikelbetegnelsen 10 g af fru Ellen Gad til skolebestyrer Hans Thyssen, der derpå ville have boldbaner og eventuelt skolehaver.

$21/8$ 1941 solgte Hans Thyssen arealet til tømmerhandler Johs. Andersen, der videresolgte en del af arealet, 10 æ, til Dansk Rayon Væveri den $28/2$ 1949.

Selve gården, matr. nr. 10 a, 10 b og 10 e, solgte Christian Jørgensen $26/7$ 1901 til landmand Rasmus Rasmussen, der da var bestyrer på herregården Mineslund på Asnæs under Lerchenborg.

Rasmus Rasmussen, der var gårdejersøn fra Neder Randlev ved Horsens, havde gennemgået landmandsuddannelse bl. a. på Tårnholm og på Lyngby Landboskole og var 1890 forvalter på herregården Aunsøgård ved Svebølle. Han blev 1890 gift med en datter af sognefogeden i Svebølle og overtog samtidig dermed forpagtningen af gården matr. nr. 12 i Kongens Lyngby (nuværende Toftebæksgård). Han blev allerede da sognefoged, men skiftede 1895 til fornævnte bestyrerstilling under Lerchenborg.

Rasmus Rasmussen. (1857-1937)
Lindegård og Toftebæksgård.

Med Lindegård købte Rasmus Rasmussen ikke de tre holdshuse på matr. nr. 56 og heller ikke den derpå liggende køkkenhave. På denne byggede Christian Jørgensen sig en ny bolig, „Christiansminde”, hvor han, der var en ivrig rytter, indrettede sig med hest og stald. Han boede her til sin død.

Christian Jørgensen var en af de sidste, der talte den særlige Lyngby-dialekt.

Rasmus Rasmussen forpagtede efter købet af Lindegård på ny Toftebæksgård og erhvervede denne gård, jfr. senere omtale, i 1913.

Den ¹⁴/₁₂ 1913 solgte Rasmus Rasmussen matr. nr. 10 b (Baunehøj) til „A/S Matr. Nr. 10 b m. fl. Ejendomme af Lyngby By og Sogn”, repræsenteret ved Torben Foss og Poul Larsen. Aktieselskabets hensigt var at få lukket „hullet i nordfronten” ved at få staten til at opføre et fort på dette sted, der er det højestliggende i kommunen. Fortet blev dog ikke opført, men der blev opført nogle betondækningsgrave, der efter den anden verdenskrig blev anvendt til dyrkning af champignons.

Lynglodden af 10 a blev 1917 solgt af Rasmus Rasmussen til Krigsministeriet, der på denne lod og på de tilstødende lynglodder af matr. nr. 11 a og 12 a anlagde en flyveplads (skøde ¹⁸/₇ 1918 på matr. nr. 10 i).

Foruden sine gårde i Kongens Lyngby drev Rasmus Rasmussen i mange år gården Flynderupgård ved Espergærde, som han havde overtaget i forpagtning, desuden i en del år en gård, som han havde købt ved Kollerød, Mellemskovgård.

Han blev igen sognefoged i en del år og valgtes ind i mange hverv i byen, bl. a. i bestyrelsen i Lyngby Bank, i grundejer- og kommunalforeningen, i Sparekassen og i forskellige landsorganisationer.

Rasmus Rasmussen solgte begge gårdene undtagen moselodderne til Københavns Magistrat i 1930.

A/S Matr. Nr. 10 b m. fl. Ejendomme af Lyngby By og Sogn.

Dettes areal, der bestod af Krogbjerggårds lynglod, matr. nr. 7 n, af Lindegårds Baunehøjlod, 10 b, og af Stenrødgårds lynglod, 13 c, solgtes sammen med gårdene til Københavns Kommune ²¹/₁₀ 1930.

Da var Københavns befæstningsanlæg i øvrigt blevet nedlagt, så der var ikke mere nogen interesse i at bygge et fort på dette sted.

Ved anlægget af Helsingørvejen (motorvejen) kom en del af Carlsøjs jorder til at ligge øst for motorvejen. Dette areal — 9 ao og 9 ap — blev derfor overtaget af Københavns Kommune, der i stedet over-

drog Carlshøj matr. nr. 10 b, 7 ai og 13 p.

Lyngbygård.

Matr. nr. 11 af Kongens Lyngby. Før udskiftningen gård nr. 11.

Arealet ved matrikuleringen i 1811: 1.280.057 kvadratalen ~ 92 tdr. land. Til gården hørte hovedparcellen med bygninger og toften (672.177 kvadratalen), en lynglod (390.270 kvadratalen), en moselod (39.880 kvadratalen), en moselod (16.330 kvadratalen) samt en lod i Lyngby Enghave (161.400 kvadratalen).

Ejeren i 1811 var byens sognefoged Anders Andersen, der ejede den i 56 år til 1843.

Hans svigersøn, Erik Jensen, ejede den derefter i 2 år, men overdrog den allerede i 1845 til sønnen, Anders Eriksen.

Anders Eriksen, der i øvrigt var fader til Johanne Dorothea, der blev gift med Anders Madsen på Krogbjerggård, og til Johanne Marie, der blev gift med kammerråd Chr. Ludvig Jacobsen, der senere overtog Krogbjerggård, solgte dog allerede $\frac{11}{11}$ 1846 Lyngbygård til førnævnte storbonde Jørgen Pedersen, Lindegård.

Denne solgte $\frac{6}{2}$ 1874 gården til sin søn, Anders Jørgensen, hvis broder, Lars Jørgensen, overtog gården $\frac{7}{10}$ 1874 (skøde $\frac{16}{5}$ 1885).

I 1907 bortforpagtede Lars Jørgensen Lyngbygård til fynboen Hans Hastrup, der købte gården $\frac{11}{12}$ 1914. Hans Hastrup var født 1876 på Stævnegården i Svanninge by ved Fåborg. Han blev uddannet som landmand, bl. a. på et 6-måneders kursus på Lyngby Landboskole. Senere var han forvalter nogle år på Brahe Trolleborg. I 1930 solgte Hastrup Lyngbygård til Københavns Magistrat. Han døde i 1957.

På Adolf Bulls kort af 1843 og 1844 er der ikke på nogen af Enghavens lodder vist huse, men i 1854 har der været et lille hus på tre værelser. Beboeren hed Peder Nielsen og hans kone Bolette. Manden var tækkemand og skar selv rør om vinteren. Huset lå meget idyl-

Hans Hastrup. (1876-1957).
Lyngbygård.

lisk med en dejlig udsigt over mosen til Ordrup Krat. I haven var der en god kilde.

I 1854 kom akademikerne Molt Wengel (vinhandlersøn fra Ringsted) og Carl Høegh-Guldberg (sønnesøn af statsminister Ove Høegh-Guldberg) forbi stedet. De blev så begejstrede for huset, at de lejede alle tre værelser for sommeren. De var begge meget virksomme medlemmer af Studenterforeningen, og deres fælles lejlighed i Gothersgade var

„Studenterkilden”. Foto: Fotomagasin, 1950.

samlingssted for blomsten af den akademiske ungdom, der tilhørte den hostrupske periode.

Bolettes to lejere fik derfor hurtigt besøg af hele vennekredsen, og en kancellist Winge blev optaget som fast beboer. Af de øvrige venner nævner vi Hostrup, Chr. Richardt, Peter Heise, Johannes Helms, Otto Zinck og Kristian Mantzius samt maleren, tegneren, sangeren og spillemanden Fritz Schönheyder van Deurs og senere Chr. Fr. Ricard (senere departementschef).

Det blev et muntert liv i det lille hus, som vennerne først kaldte „Krukken”, hvilket snart blev til „Studenterkrukken” og derefter til „Studenterkilden”.

Storbonden Jørgen Pedersen, Lyngbygård, solgte 1855 „Studenterkilden” til Peder Nielsen (matr. nr. 11 b).

Det glade studentertiliv i „Studenterkilden” ophørte i 1859 ved Wengels død (af tyfus), men Bolette vedblev at skænke kaffe m. m. for skovgæster.

Bolette Nielsen solgte $16/6$ 1892 ejendommen til sin datter, frk. Johanne Marie Petersen. I anledning af „Krukken”s indvielse 50 år tidligere fejrede Bolettes datter den 15. maj 1904 jubilæet ved en lille fest, ved hvilken en af de oprindelige „studenter”, skuespilleren og digteren Otto Zink, deltog.

Huset udvidedes i årenes løb og blev mere og mere populært, også i studenterkredse, f. eks. blandt polyteknikerne, der om sommeren havde landmålingsøvelser på Eremitagesletten.

Lokalerne er smukt møblerede og dekorerede. I Wengels værelse i hushjørnet mod sydøst findes endnu lige under loftet en morsom frise malet af van Deurs.

„Studenterkilden” blev ved skifteudskrift af $3/10$ 1923 overdraget til Niels Petersen, som også var tækkemand, og som ejede Støvlet Kattrines hus på Lundtoftevej over for Fogedgårdens bygrund i Kongens Lyngby. Han solgte dog allerede $10/4$ 1924 „Studenterkilden” til parfumehandler Chr. Poulsen, der atter afhændede ejendommen $1/12$ 1926 til restauratør H. Humlebæk, der havde den indtil $3/6$ 1938, hvor den overdroges til enkefru Mary Mogensen, der $17/7$ 1939 solgte den til Orla Bang Bjelby. $25/5$ 1944 overtog restauratør C. Holm-Andersen stedet. Nuværende indehaver er restauratør Egon Halfdan Byrge, der købte ejendommen $14/2$ 1952.

Resten af Lyngbygårds enghavelod blev solgt af Lars Jørgensen til A/S Klampenborg Væddeløbsbane ved skøde af $16/11$ 1906 under matr. nr. 11 g.

Lars Jørgensen udvidede på den anden side Lyngbygård ved køb den $16/6$ 1886 af hovedparcellen af Fogedgården, matr. nr. 17 a, og $11/12$ 1875 Hunæus’ gamle „husjord”, matr. nr. 8 b, ved skøde fra frk. Frederikke Frisch. Det sidstnævnte areal lå lige for enden af Lyngbygårds hovedparcel og således meget bekvemt for denne gårds drift.

Det samme gjaldt den del af Fogedgården, som lå nord for Fortunvejen.

Den del af Fogedgården, der lå syd for Fortunvejen, solgte H. Haastrup $8/8$ 1919 til bankdirektør Glückstadt.

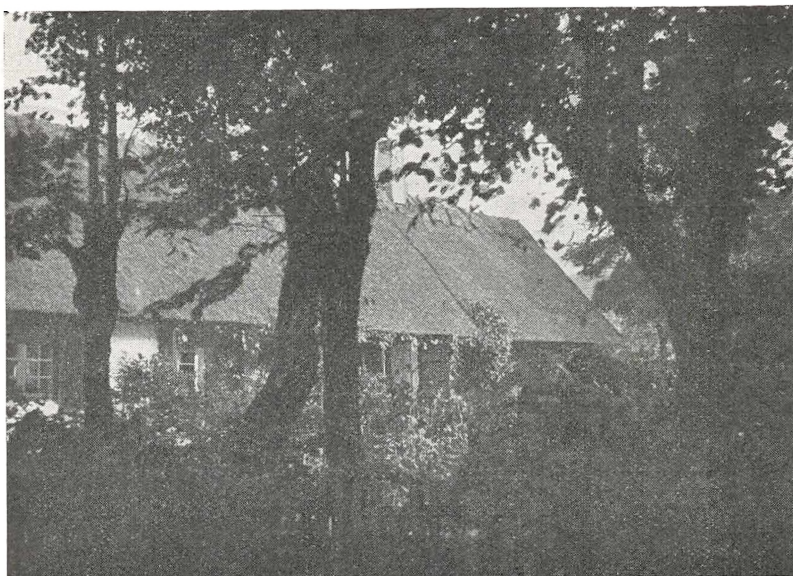
Ved salget til Haastrup beholdt Lars Jørgensen Fogedgårdens byparcel, 17 d, og ved salget til Københavns Magistrat i 1930 beholdt H.

Haastrup Lyngbygårds hovedbygning og toften, der lå øst for gården langs nordsiden af Fortunvejen (nu Lyngbygårdsvej).

Som tidligere nævnt solgte H. Haastrup gårdens lyngparcel $\frac{21}{8}$ 1918 til Krigsministeriet (under matr. nr. 11 p, nu inddraget under 10 i).

Toftebæksgård.

Navngivet 1913. Matr. nr. 12 af Kongens Lyngby. Før udskiftningen gård nr. 12.

Toftebæksgård. Foto 1922.

Areal 1811: 1.458.080 kvadratalen \sim 104 tdr. land. Foruden hovedparcellen med toften (1.047.170 kvadratalen) hørte der under gården en lynglod (244.410 kvadratalen), en moselod (20.330 kvadratalen), endnu en moselod (16.320 kvadratalen) samt en lod i Lyngby Enghave syd for Dyrehaven (125.850 kvadratalen).

Ejeren i 1811 hed Jørgen Christensen, hvis efterkommere besad Toftebæksgård lige til $\frac{14}{7}$ 1880. Den $\frac{15}{7}$ 1812 overdrog Jørgen Christensen gården til sin søn Lars Jørgensen, der $\frac{14}{1}$ 1846 gav Christen Larsen skøde på gården.

Lars Jørgensen var medlem af sogneforstanderskabet 1845-46. Chri-

sten Larsen var medlem af samme fra 1848-53.

²⁵/₁₀ 1865 blev der tinglæst en skifteudskrift som adkomst for Christen Larsens enke Ane Marie Andersen, og ²⁰/₂ 1867 blev der tinglæst udlæg fra executores testamenti i Christen Larsens enkes bo til afdødes søn Johannes Larsen (der angaves at være født ¹¹/₁₂ 1853). ⁷/₄ 1867 blev der læst beskikkelse af ⁷/₂ 1865 for gårdejer Anders Jensen af Lyngby Mark som værge for afdøde gårdejer i Lyngby Christen Larsens fire børn.

¹⁴/₇ 1880 fik Johannes Larsens enke, Alvilda Dorthea, f. Andersen, tinglæst adkomst til ejendommen i skiftet efter sin mand.

Alvilda Dorthea Andersen giftede sig med fabrikant Johannes Niels Christian Backe, og vielsesattesten læstes ²⁸/₇ 1886 som adkomst til gården for fabrikant Backe.

Gårdbruget blev bortforpagtet skiftevis til Lars Jørgensen og til Rasmus Rasmussen.

Efter fabrikant Backes død solgte boet gården ¹⁸/₆ 1913 til R. Rasmussen.

I forbindelse med anlægget af Fæstningskanalen 1887 solgte Backe den del af toften, der blev afskåret ved kanalen, til teglværksforpagter og vaskeriejer Jeppe Olsen (²⁹/₁₁ 1887), der videresolgte arealet til sin søn, Gerhard Olsen (matr. nr. 12 b den ¹¹/₅ 1901 og 12 c den ¹⁷/₆ 1907).

¹³/₂ 1907 solgte Backe en parcel af lodden i Enghaven (12 d) til A/S Klampenborg Væddeløbsbane og samtidig en anden parcel (12 e) til ritmester, direktør G. A. Clauson-Kaas, der videresolgte parcellen til A/S Klampenborg Væddeløbsbane ⁹/₈ 1926.

En tredje parcel af Enghaven (matr. nr. 12 h) blev bebygget med et lille husmandssted, der fik navnet „Kongekilden” efter en kilde på grunden. I 1866 havde omegnens piger og koner vaskeplads ved denne kilde, og fra nogle borde i nærheden blev der solgt brød, kager og drikkevarer. Allerede dengang var imidlertid kildens vandrigelighed aftaget betydeligt. Hus og kilde forblev henhørende under Toftebækgård lige til ¹³/₂ 1907, men da solgte fabrikant Backe denne lille ejendom til ritmester Clauson-Kaas, der dog allerede ³⁰/₈ 1908 videresolgte den til gartner M. Mikkelsen, hvis enke ⁴/₁ 1924 solgte den til restauratør Jens Olsen. ²⁹/₁₂ 1931 overtoges traktørstedet af restauratør Morten Mikkelsen, der solgte det til restauratør Johs. Pedersen i 1952.

Nogen større restaurationsvirksomhed blev der dog aldrig på „Kongekilden”.

„Kongekilden”. Foto: Fotomagasin, 1950.

Nogle udhuse til „Studenterkilden” er bygget på Toftebæksgårds eng-haveparcel, matr. nr. 12 h, og har været lejet af „Studenterkilden”s indehavere i mange år.

I 1918 solgte R. Rasmussen lynglodden af 12 a til Krigsministeriet til anlæg af en flyveplads.

I 1930 solgte R. Rasmussen hele resten af Toftebæksgård undtagen de to moselodder til Københavns Magistrat. Den ene af moselodderne, 12 v, solgtes af R. Rasmussen til landbruger Ole Jensen Olsen, den anden, 12 x, til tømmerhandler Johs. Fog (skøde henholdsvis af $\frac{29}{10}$ 1930 og $\frac{23}{6}$ 1936).

På matrikelkortet af 1811 er Toftebæksgårds bygninger indtegnet og viser en sammenbygget, firlænget gård, liggende som den nuværende. Da gården har været den største af de tilbageblevne gårde i Bondebyen, og da ejeren derfor antagelig har været den mest velstillede, er det ikke usandsynligt, at gården har været så solidt bygget, at bygningerne har kunnet bevares til i dag, hvilket efter byggemåden meget vel kan have været tilfældet. Der er i gården foruden hovedlejligheden også en stor aftægtslejlighed, begge med store storstuer ud mod haven syd for gården. Kostalden, der danner en særlig fløj mod syd, er dog sik-

kert af nyere dato, og det samme gælder den nu nedrevne, meget store lade, der lå helt nede på toften neden for haverne til Toftebækgård og Lyngbygård.

Den ene af de to lejligheder i gården var i årene 1890-1930 udlejet til forskellige kendte personligheder, af hvilke nævnes: Oscar Davidsen, grundlæggeren af den kendte københavnske vinhandel og af den kendte restauration på Aaboulevarden, malerinden Bertha Dorph, maleren Karl Schou og forfatteren Svend Leopold.

Steneredgård (Stenrødgård).

Matr. nr. 13 af Kongens Lyngby. Gl. gård. nr. 1.

Areal 1811: 1.544.770 kvadratalen \sim 110 tdr. land.

Den oprindelige gård matr. nr. 13 a var på 1.065.190 kvadratalen, den af gård nr. 5 købte lynglod 479.580 kvadratalen.

Næsten hele stamparcellen, 13 a, ligger syd for Torsdalen og derfor uden for Fortunen byplanområde. Da parcellen i lyngen og en senere tilkøbt parcel af 17 a ligger inden for Fortunområdet, medtages dog her en kort omtale af gårdens historie.

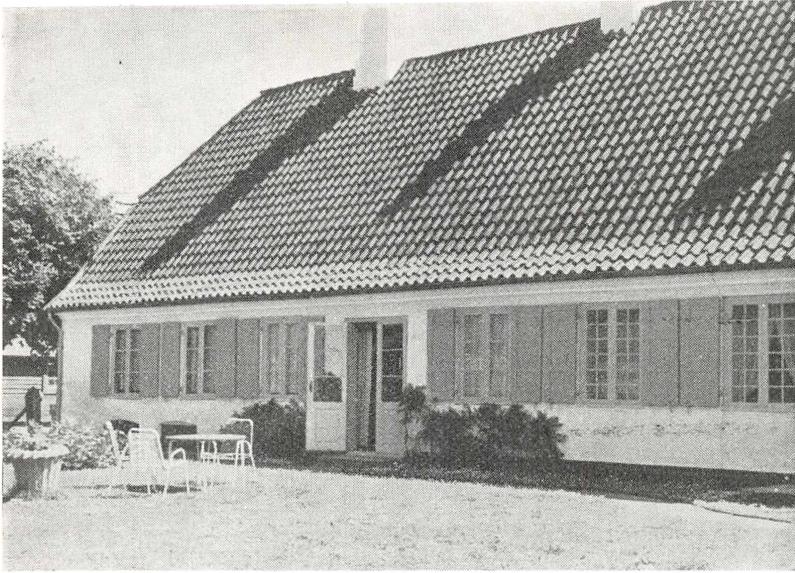
Ved matrikuleringen 1811 hed ejeren Jens Andersen. Denne havde fået skøde på gården $\frac{2}{5}$ 1810. Han var i øvrigt broder til ejeren af Lyngbygård, sognefoged Anders Andersen.

Jens Andersen efterfulgtes af sin søn Anders Jensen, idet skifteudskrift i boet efter Jens Andersens hustru blev læst som adkomst for ham den $\frac{7}{8}$ 1839. Fra 1845-50 var Anders Jensen medlem af sogneforstanderskabet. Anders Jensen, der døde 76 år gammel den $\frac{21}{11}$ 1886, var farfar til den sidste ejer af Baunegård, N. P. Jacobsens hustru Johanne.

Efter Anders Jensens søns død solgtes gården — der da havde været i samme slægts eje i mere end 100 år — den $\frac{30}{5}$ 1913 til vognmand Jens Albrecht Jensen i Lyngby, der $\frac{15}{2}$ 1918 solgte den til gårdejer Carl Richard Villumsen, som $\frac{8}{6}$ 1918 afhændede den til etatsråd Emil Glückstadt, direktør for Landmandsbanken.

Denne foretog store og dyre moderniseringer på den i øvrigt smukke og velbyggede gård. Bl. a. byggede etatsråden et stort hønsehus, der blev betydelig dyrere, end en villa almindeligvis var.

Efter Landmandsbankens krak overtog banken $\frac{6}{4}$ 1923 ejendommen, men solgte den straks — $\frac{28}{4}$ 1923 — til Søren Houlberg, grundlæggeren og indehaveren af Houlbergs pølse- og konserverfabrikker.

Stenrødgård. Foto: V. Rud-Petersen, 1959.

Allerede $\frac{9}{2}$ 1872 solgtes ved auktion en lille moselod udstykket som matr. nr. 13 b til teglværksforpagter Jeppe Olsen, der $\frac{11}{5}$ 1901 overdrog den til sin søn, Gerhard Olsen.

Lynglodden blev af enkefru Jensen $\frac{5}{1}$ 1910 solgt til førnævnte sognefoged N. P. Jacobsen under matr. nr. 13 c. Jacobsen afhændede den $\frac{24}{12}$ 1913 til det tidligere omtalte aktieselskab til lukning af hullet i nordfronten, A/S Matr. Nr. 10 b m. fl. Ejendomme af Lyngby By og Sogn.

Etatsråd E. Glückstadt købte $\frac{8}{8}$ 1919 den del af Fogedgården, der lå syd for Fortunvejen (Klampenborgvej) (nyt matr. nr. 17 e) af H. Hastrup til forening med Stenrødgård.

Søren Houlberg solgte matr. nr. 13 a og 17 e (Stenrødgård) til Københavns Kommune $\frac{21}{11}$ 1930.

Viegård (Hvidegård).

Matr. nr. 14 af Kongens Lyngby. Gl. gård nr. 13.

Arealet 1811: 1.048.120 kvadratalen \sim 75 tdr. land.

Ejer i 1811 var Hans Pedersen, der havde fået skøde på gården: $\frac{20}{1}$ 1795. $\frac{22}{7}$ 1829 overdrog Hans Pedersen ejendommen til Truels Hansen.

Hvidegård. Foto: Fotomagasinet, 1950.

$18/7$ 1838 fik Erik Hansen auktionsskøde på „Hvidgaarden”. Erik Hansen var medlem af forstanderskabet 1848-53.

Som adkomst for Erik Hansens enke, Emilie Mathilde Marie Hansen, f. From, blev skifteudskrift læst $4/2$ 1874.

Arvingerne, gartner Carl Waldemar Eriksen, Christian Nicolai Eriksen, Julie Frederikke Eriksen og Elise Kathrine Mathilde Eriksen (skifteudskrift $8/2$ 1905), solgte $17/2$ 1908 Hvidegård til A/S Hvidegaard (bestyrelse: G. A. Fr. Clauson-Kaas (fmd.), K. A. Olsen og ors. Hj. Juncker).

Gården har oprindeligt sit navn efter stednavnet Wiekierene, som antagelig igen havde sit navn efter et gammelt vie. Navnet Viegård er så i tidens løb blevet forvansket til Hvidgård — Hvidegård.

Allerede i 1905 udskiltes en parcel lige syd for Fortunvej (Ved Fortunen 20) op til Ermelundgården til bebyggelse med et landsted, og i årene derefter solgtes til lignende bebyggelse parceller på begge sider af vejen.

Da Clauson-Kaas (A/S Hvidegaard) i 1930 solgte Hvidegård til Københavns Kommune, beholdt han hele den del af gårdens areal, som ligger nord for Klampenborgvej, øst for Hjortekærvej, og som endnu ikke var bortsolgt til parcelhusbebyggelse.

Ritmester Gustav Adolph Frederik Clauson-Kaas (1865-1944) havde sit hovederhverv som bestyrelsesmedlem og kommitteret i Landbrugslosteriet.

Han begyndte allerede lige efter århundredskiftet at interessere sig meget for gårdene på Fortunsletten, særligt i forbindelse med udviklingen af hestesporten (den ædle hesteavl og travsporten).

Han købte som nævnt Hvidegård i 1908 (i aktieselskabsform, var selv direktør for A/S Fuldblodsstutteriet Hvidegaard). Senere blev han medejer af og direktør for A/S Dyrehavegaard, A/S Lundtoftegaard, A/S Bjælkegergaard og A/S Rævehøjgaard.

Hans forannævnte erhvervelse af dele af de under Toftebækgård, Lyngbygård og Dyrehavegård hørende arealer i Lyngby Enghave havde også forbindelse med hestesporten, idet han fik gennemført anlægget af Klampenborg Galopbane og i forbindelse dermed af parkeringspladsen ved Dyrehavsbakken og ved Klampenborgevej.

Clauson-Kaas fik på Dyrehavegård anlagt en træningsbane for galopheste og havde stutteri i adskillige år på nogle af sine gårde.

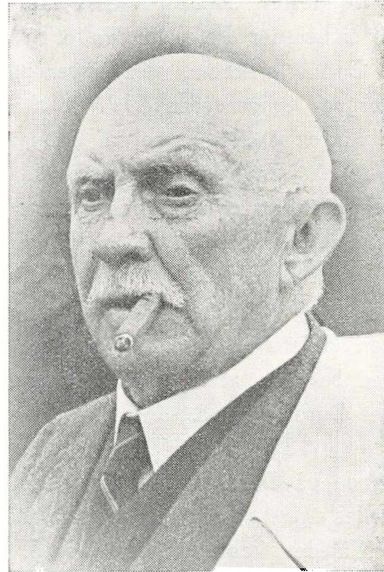
Clauson-Kaas var medvirkende ved salget af arealerne omkring Baunehøj til A/S Matr. Nr. 10 b m. fl. og ligeledes ved salget af lynglodderne til flyveplads.

Det var Clauson-Kaas, der var mellemmand mellem Københavns Kommune og gårdejerne i Kongens Lyngby og Lundtofte ved det store salg i 1930 af disses gårde til Københavns Kommune.

Trongård.

Matr. nr. 15 af Kongens Lyngby. Gl. gård nr. 4.

Areal 1811 i alt 1.428.170 kvadratalen ~ 102 tdr. land. Foruden hovedparcellen (1.316.600 kvadratalen) hørte til ejendommen en mose-
lod (35.510 kvadratalen), en anden moselod (16.330 kvadratalen) samt

Gustav Adolph Clauson-Kaas. (1865-1944).
Hvidegård og medejer af Dyrehavegård.

en lod i Lyngby Enghave (59.730 kvadratalen).

Ejeren var i 1811 brygger Friderick Borchsenius. Borchsenius afhændede den $12/10$ 1825 gården til hr. Nicolai Møller, der solgte den $22/1$ 1845 til professor Henrik Gerner med undtagelse af en parcel, 15 b, (enghaveparcellen), som overdroges dr. med. Christian Pengel Kierulf ved gavebrev af $17/12$ 1845.

Ritmester Clauson-Kaas ejede matr. nr. 15 b i 1917 og solgte den til skibsreder Peter de Nully Brown (junior) $6/12$ 1917.

Denne ejendom, som ligger på hjørnet af Enghavevej og Klampenborgvej, erhvervedes 1957 af skibsreder Jørgen Jensen.

På en anden parcel af Trongårds Enghave opførtes et herskabeligt lyststed, „Enghavelyst“, der en tid ejedes af højesteretssagfører Ulf Hansen, men nu er købt af staten, der også nu ejer de til væddeløbsbane anvendte arealer af de tre Lyngbygårde.

Professor Henrik Gerner beholdt kun Trongården et lille år, idet han $17/12$ 1845 solgte den til proprietær Carl Christian Frederik Adolph von Holstein, der samtidig købte Fortungården, matr. nr. 16, og senere ved bevilling af $29/3$ 1865 sammenlagde de to gårde og gav dem navnet Dyrehavegård.

$14/2$ 1878 fik imidlertid godsejer, løjtnant Johannes Hage udlægs-skøde på Dyrehavegård, matr. nr. 15 a, 16 a m. fl. I hans tid udstykkedes en del parceller af den samlede ejendom til bebyggelse med landsteder.

Således købte muremester J. Lauritsen $1/7$ 1885 en parcel, matr. nr. 15 d, og muremester N. P. Lauritsen en anden parcel, matr. nr. 15 e, liggende nord for de tidligere fraskilte parceller af 16 b mellem den nuværende Dyrehavegårdsvej og Dyrehavehegnet, nu henholdsvis Dyrehavegårdsvej 26 og 24.

I årene derefter udstykkedes flere parceller til bebyggelse med lyststeder eller sommerhuse, ikke alene mellem Dyrehavegårdsvej og Dyrehaven, men også ved vejen fra Fortunen op til Dyrehavegård, der ligger omtrent, hvor Trongård har ligget, og ved en nyanlagt vej derfra mod vest, der kaldtes Rolandsvej, men nu er døbt om til Trongårdsvej.

Af mere kendte ejere af disse landsteder nævnes foruden foromtalte muremester J. Lauritsen, hans søn arkitekt Laur. Lauritsen, svigersøn Aug. Wiistenberg og datter fru A. J. P. E. Frank samt arkivar Thiset, hvilken sidste har tegnet kommunens våben. Arkivar Thisets ejendom er den nuværende Trongårdsvej 35.

Til anlæg af Fortunefortet solgtes 1893 en parcel af den tidligere

Dyrehavegård. Foto: Fotomagasinet, 1950.

Fortungård. Fortets arealer og bygninger solgtes 1924 til udparcellering.

I 1884 blev i øvrigt udstykket to parceller, matr. nr. 15 c, som blev overdraget løjtnant Carl Christian Nørgaard ²⁹/₁₂ 1884 (to moselodder ved nuværende Nørgaardsvej).

Den ¹⁵/₅ 1895 solgte Hage Dyrehavegård til hotelejer A. C. Nissen (Missionshotellet i Løngangsstræde).

I A. C. Nissens tid blev Dyrehavegård bestyret af Peter Jensen Hedetoft. Peter Jensen Hedetoft var født 1851 på Tebbelgård i Henne sogn i Vestjylland og blev uddannet som landmand. Han var ungdomsven med grosserer A. C. Nissen og overtog 1888 bestyrelsen af dennes ejendom Wesselsminde ved Nærum. Her oprettedes 1890 et mejeri; men efter at Nissen havde købt Dyrehavegård, flyttede Hedetoft over som bestyrer af denne i 1895 og påbegyndte her straks mejeridrift, men passede dog begge gårde og begge mejerier igennem en årrække.

Den ⁴/₅ 1908 købte Peter Jensen Hedetoft en parcel af Dyrehavegård beliggende vest for det daværende vandhul, matr. nr. 15 ca, og opførte herpå en villa til beboelse for sig selv.

I 1911 købte Hedetoft en anden parcel af gården beliggende øst for det nævnte vandhul og opførte på denne grund Dyrehavegårds Mejeri;

samtidig købte han Jægersborg Allés Mejeri; i 1915 købte han yderligere Dronninggård Mejeri, hvorefter Dyrehavegårds Mejeri blev nedlagt. Efter nedlæggelsen solgtes mejeriet til en maskinfabrik eller lign., men parcellen blev senere — i direktør Ydings tid — atter inddraget under Dyrehavegård.

I 1916 solgte Hedetoft matr. nr. 15 ca til grosserer Louis Meyer.

Peter Jensen Hedetoft havde ti sønner, hvoraf de fire gik over i mejerifaget. Senere gik dog de to af disse over til automobilbranchen, således at kun to sønner forblev i mejerifaget på Dronninggård Mejeri. Peter Jensen Hedetoft døde i 1932.

Hotelejer A. C. Nissen solgte ¹²/₁₂ 1916 Dyrehavegård til A/S Dyrehavegaard (direktør Eskil Yding og ritmester Clauson-Kaas), der overdrog ejendommen til Københavns Kommune ⁹/₇ 1930.

I 1923 solgtes en parcel ved nuværende Trongårdsvej til Lyngby-Taarbæk Kommune, der herpå lod opføre et lille hjælpevandtårn.

Peter Jensen Hedetoft. (1851-1932).
Dyrehavegårds Mejeri.

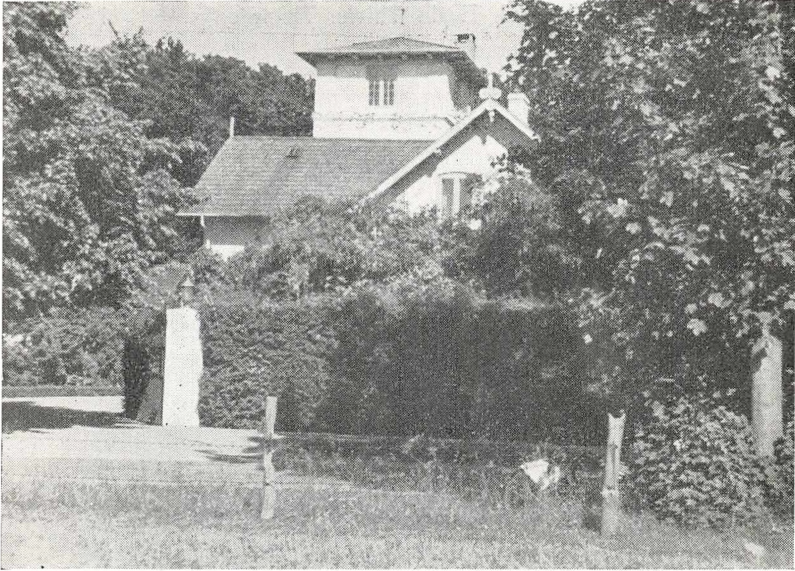
Fortungården.

Matr. nr. 16 af Kongens Lyngby. Gl. gård nr. 2.

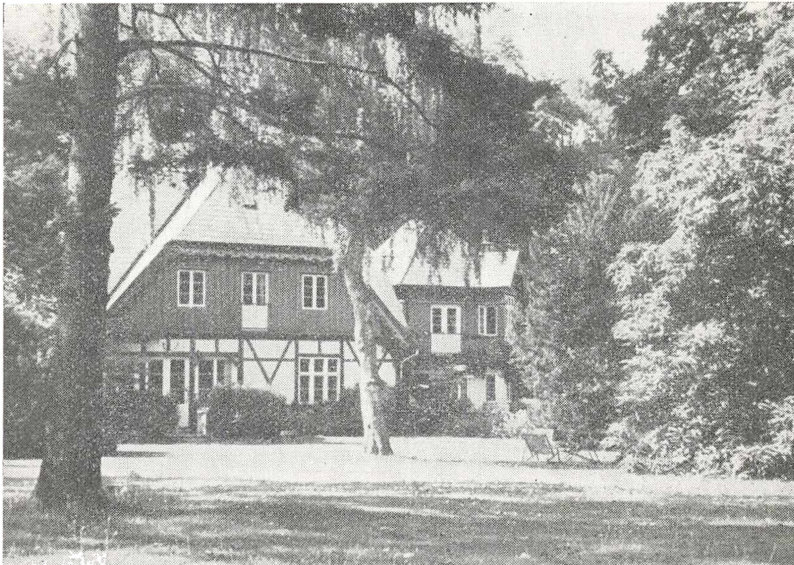
Arealet 1811: 1.300.660 kvadratalen \sim 93 tdr. land, hvoraf hovedparcellen var på 1.249.070 kvadratalen, en moselod 35.270 kvadratalen og en anden moselod 16.320 kvadratalen.

Gårdens bygninger lå lige op til Dyrehavehegnet lidt nord for Fortunen.

Ifølge matrikelkortet af 1811 var ejeren Bille, men dog overstreget til Bresselau, hvilket er i overensstemmelse med tingbogen, der angiver ejerens navn som Moritz Meyer Leopold Bresselau von Bressendorph. Denne solgte ¹⁷/₁₁ 1819 ejendommen til Christian Broberg, der allerede ¹⁵/₁₁ 1820 videresolgte den til Holger Peder Clausen, der ²/₅ 1827

„Skovbo”. Fortungårdens tomt. Foto: V. Rud-Petersen, 1959.

„Fortunhuset”. Foto: V. Rud-Petersen, 1959.

overdrog den til Joh. Ped. Evald Thiele. Thiele solgte $\frac{24}{8}$ 1831 Fortungården til Peder Andersen.

Ferdinand Meldahl. (1827-1908). „Fortunhuset” og „Skovbo”.
Foto efter maleri af P. S. Krøyer.

En ejer, F. Schubart, var medlem af sogneforstanderskabet 1841-44.
I 1845 fik imidlertid Carl Christian Frederik Adolph v. Holstein skøde

såvel på Trongården som på Fortungården, og han sammenlagde ejendommene med undtagelse af den parcel af Fortungården, som ligger mellem Dyrehavehegnet og nuværende Dyrehavegårdsvej, og hvorpå Fortungården lå. Denne parcel, der fik matr. nr. 16 b, blev $11/3$ 1867 overdraget til oberstinde D. A. Ræder, som på ejendommen opførte den nuværende statelige herskabsbolig „Skovbo“, nu Dyrehavegårdsvej 16.

Oberstinde Ræder solgte $31/10$ 1884 den sydligste del af ejendommen (under matr. nr. 16 c) til sin svigersøn, etatsråd F. Meldahl, der byggede sig et smukt landsted, „Fortunhuset“, på denne parcel. Han overtog dog senere svigermoderens store hus på matr. nr. 16 b og solgte da 16 c til stabslæge C. F. Hansen.

F. Meldahl, der var født $16/3$ 1827 på Frederiksberg, blev udnævnt til etatsråd i 1867 og til kammerherre i 1892. Han var professor i arkitektur ved Akademiet 1864-1905 og direktør for Akademiet i to perioder: 1873-1890 og 1899-1902. Fra 1865-1902 var han kgl. bygningsinspektør. Meldahl havde utallige hverv, bl. a. var han i en årække (1866-1892) medlem af Københavns borgerrepræsentation. Meldahl døde $3/2$ 1908 og ligger begravet på Lyngby gamle kirkegård.

Ejendommen på matr. nr. 16 b, som i tingbogen benævnes „Skovbo“, solgtes $21/4$ 1898 til justitsråd G. F. Bock og senere — $30/9$ 1916 — af J. Stein til direktør Eskil Yding.

Fogedgården.

Matr. nr. 17 af Kongens Lyngby. Før udskiftningen gård nr. 9.

Areal i alt med lynglodden 506.530 kvadratalen \sim 36 tdr. land.

Som tidligere omtalt var denne gård ikke den oprindelige Fogedgård, der som allerede nævnt lå nede ved kirken, men den såkaldte fogedfjerding.

Gårdspladsen lå, hvor Lundtoftevej 34 nu findes. Jorderne lå omtrent midtvejs mellem Bondebyen og Dyrehaven ned mod Toftebækken. En udlod var det areal, der nu kaldes Granåsen.

Ved udskiftningen 1810 hed ejeren Henrich Johansen, men i 1811 var det dennes enke, der stod angivet som ejer. I 1843 ejedes gården af en anden Henrik Johansen, senere af Niels Hansen. I 1886 solgte Niels Hansen matr. nr. 17 a til Lars Jørgensen, ejeren af Lyngbygård.

Udlodden (Granåsen), matr. nr. 17 b, ejedes 1857 af Jørgen Nielsen Eibergs enke, der i 1869 solgte den til Carl Lund, Carlshøj.

I 1885 solgtes en parcel, 17 c, til godsejer J. Hage.

Bytomten med bygningerne erhvervedes af Lars Jørgensen, Lyngbygård,

i 1886 (fik matr. nr. 17 d) og arvedes af Lars Jørgensens børn: apoteker Theodor Jørck, veksellerer Poul Jørck, grosserer Henning Jørck og fru Gudrun Rygner i 1934.

I 1957 solgtes matr. nr. 17 d til Lyngby-Taarbæk Kommune.

I 1919 blev af 17 a udstykket 17 e, som af den daværende ejer H. Hastrup solgtes til bankdirektør Glückstadt til sammenlægning med Stenrødgård. I 1923 solgtes matr. nr. 17 e til grosserer Søren Houlberg (pølsefabrikanten), der i 1930 solgte 17 e sammen med Stenrødgård til Københavns Kommune.

Fogedgårdens bygninger lå som nævnt på matr. nr. 17 d, der nu har gadenummeret Lundtoftevej 34.

Glarmestergården.

Matr. nr. 38 af Kongens Lyngby.

Byparcellen til denne ejendom henhørte ikke under fællesskabet, da dette ophævedes; men en ejer, glarmester Jacob Rasch Mönich, der $\frac{7}{4}$ 1783 fik arvefæstebrev på byparcellen, tilkøbte i de følgende år betydelige arealer af de under fællesskabet (og Fortunslettens gårde) hørende jordlodder, af hvilken grund denne gård gives en kort omtale.

Selve bygrunden lå med facade til Kongevejen på dennes østside nord for Palæet, der hvor nu købmand R. W. Rasmussens store forretningsbygning ligger.

I årene 1783-1805 erhvervede glarmester Rasch Mönich ikke mindre end 9 jordstykker, af hvilke et var en del af „Hestebjerget” (hvor nu KTAS og Sophus Lunds Stiftelse ligger). En anden del kaldtes „Knolengene” og bestod af 4 englodder oprindeligt tilhørende Krogbjerggård, Lindegård og Toftebæksgård samt Schallsborg (hvor nu Rolighedsvej findes). En tredje del kaldtes „Brunebakken” og bestod af den høje del af to englodder (nu den yderste del af Nørgaardsvej), oprindeligt tilhørende Sorgenfrigård og „Løkken”. Endelig erhvervede han en stor parcel af Præstegårdens lynglod øst for Lundtoftevej nordligt i bymarken, matr. nr. 2 h, hvilken lod derefter i lange tider kaldtes Glarmestervænget.

I 1814 tilkøbte glarmester Rasch Mönich endnu et hus med tilhørende grund i byen (matr. nr. 71). Denne ejendom solgte han i 1828 til en anden glarmester ved navn Halberg.

Otte af de ejendomme, Jacob Rasch Mönich købte i tiden 1783 til 1794, blev — efter et par ejerskifter — i 1835 samlet erhvervet af apoteker Salomon Meyer Trier (der i øvrigt i perioden 1851-57 var

medlem af sogneforstanderskabet). Apoteker Trier solgte dog allerede i 1837 hovedparcellen af ejendommen til distriktslæge Thomas Christoffer Mürer, som på grunden ud til Kongevejen opførte et smukt og godt beboelseshus. I 1874 solgte Mürers enke ejendommen til justitsråd, fhv. birkedommer Carl V. Qvistgaard.

Den ³⁰/₁₂ 1891 erhvervedes ejendommen af den kendte, velhavende og indflydelsesrige „Candidat Jensen” — „Privatier”, cand. theol. Ernst Jensen. Candidat Jensen var meget interesseret i sociale spørgsmål og udførte et stort arbejde på skolevæsenets og biblioteksvæsenets område. Han var formand for Sparekassens første repræsentantskab (1899) og sad i Sparekassens bestyrelse indtil 1921.

Efter kandidatens død i 1928 solgtes ejendommen til købmand R. W. Rasmussen, der nedrev villaen og opførte forretningsbygningen.

De til Glarmestergården hørende arealer ved Knolengene og Brunebakke blev 1876 erhvervet af kaptajn Carl Christian Nørgaard, der dengang boede på sin ejendom „Brunborg” på Smedebakken, den tidligere Tittleys gård (Bleggården), som han havde erhvervet 1873.

Kaptajn Nørgaard blev også fra 1876 ejer af de til kroen Holland hørende arealer, 15 tdr. land, i Gladsaxe Vang (matr. nr. 31 a). Hans døtre solgte restarealerne i 1920.

Endvidere havde kaptajn Nørgaard købt flere af de Fortunslettens gårde tilhørende moselodder ved Toftebækken, således i 1877 den ene af Lindegårdens moser (matr. nr. 10 d) og i 1884 de Dyrehavegård tilhørende moser (matr. nr. 15 c).

I 1896 begyndte Nørgaard udstykning af de ejendomme, der lå omkring nuværende Rolighedsvej og Nørgaardsvej (sidstnævnte kaldet således efter

Ernst Jensen. (1841-1928).

Ejer af en del af Glarmestergårdens arealer.

kaptajnen). Til en af parcellerne ved Nørgaardsvej udflyttedes Bleggården.

Kaptajn Nørgaard erhvervede kort før århundredskiftet Teglgården ved Jægersborgvej (matr. nr. 2 k), og her døde han i 1908 68 år gammel (han var født i Aalborg 1840).

Toftebæksvej blev 1917 anlagt tværs gennem Glarmestergårdens gamle bagjorder (Hestebjerget).

Nord for Toftebæksvej ud mod Hovedgaden lå indtil i år en ejendom matr. nr. 65 c, der i mange år — fra 1898 — ejedes og beboedes af den kendte glarmester S. Guhle. I 1950 solgtes den af Guhles svigersøn, møbelhandler Ellekær, til apoteker Sodemann, som nu lader en ny apoteksbygning opføre på denne grund og matr. nr. 65 a.

Sorgenfrigårds mose. (Matr. nr. 41 af Kongens Lyngby).

Denne var ikke nogen egentlig landbrugsejendom og var ikke bygget ved udskiftningen.

Det skal dog nævnes, at denne mose, som ligger mellem Sorgenfrigårds mark og åen syd for Fuglevad Mølledam, på matrikulerings tid, 1811, ejedes af mølleren på Fuglevad, Jørgen Christian Lund, der ikke må forveksles med den senere proprietær Jørgen Lund eller med broderen, den samtidige møller i Kongens Lyngby Christian Jørgensen Lund, der var fader til den navnkundige møller i Lyngby, sognerådsformand Peter Christian Lund (1810-1894).

Carl Christian Nørgaard. (1840-1908). Bleggården, de til kroen Holland hørende arealer i Gladsaxe Vang og en del af Glarmestergården.

Traktørstedet Fortunen. (Matr. nr. 42 a af Kongens Lyngby).

Efter indhegningen i 1671 af den nye Jægersborg Dyrehave blev der i det 17 km lange hegn indsat 9 porte. Ved porten mod vejen til Kongens Lyngby lod Christian V i 1696 et skovfogedsted, Fortunen, bygge (eller måske ombygge, da der antagelig har ligget et lille ledvogterhus i forvejen).

Fra disse skovfogedsteder var der fri udskænkning, i begyndelsen til jagtbetjente, men snart til alle og enhver. I 1737 fik Fortunen legaliseret sin ret til at være traktørsted. Stedet blev meget søgt, så i 1751 måtte der en stor udvidelse til. I 1762 fik skovfoged Jens Lund ny og udvidet bevilling, og han købte da ²⁵/₁₁ 1776 af Lyngby bymænd et jordstykke uden for Dyrehavehegnet, hvoraf en del allerede siden 1696 havde været benyttet som have (1811 matrikuleret som nr. 42). Skovfogeden betalte selv for de nye bygninger. Hans efterfølger som bevillingshaver fra 1781, Ole Hansen Eigaard, byggede yderligere til. Den næste ejer af jordlodden matr. nr. 42 var Ole Andersen (²⁴/₁ 1821).

Da skovfoged F. C. Lohse i 1826 købte ejendommen, udgjorde bygninger og udhuse en stor firkantet gård og havde et samlet areal på mere end 1 td. land, hvoraf det oprindelige skovfogedhus kun udgjorde 152 kvadratalen.

1840 købte kongen imidlertid hele ejendommen af Lohses enke, Cathrine Marie Bernbaum, og derefter har hele Fortunen været statsejendom.

I 1845 hed skovfogeden Christen Ølund. Han havde fået en forpagter, Niels Nielsen, til at drive beværtningen, men fra 1855 drev han den selv, indtil han gik af som skovfoged 1873. Beværtningen ophørte hermed helt at være knyttet til skovfogedbestillingen.

Den første selvstændige restauratør, Christensen, lod 1875 opføre en ny stor stald og nogle lysthuse på den anden side af vejen. Han døde allerede 1875 af blodforgiftning. Næste restauratør blev Stæhr, der betalte forpagtningsafgift både til fru Christensen og til staten. ²⁰/₈ 1876 brændte Fortunen, dog undtagen den nye stald og de nye lysthuse.

Fortunen blev genopbygget efter tegning af arkitekt Meldahl, der havde sit landsted på grunden ved siden af.

1890 til 1910 var restauratøren Christen Hansen, som i 1910 overtog restaurationen i Peter Lieps Hus.

Fortunen blev i 1918 overtaget af restauratør Martin Lorentz Kitaszevsky.

Næste restauratør var (fra ⁸/₁₁ 1927 til ³⁰/₆ 1942) William Herman Hansen.

I hans tid — i 1935 og begyndelsen af 1936 — blev Fortunen på foranledning af sundhedskommissionen, der ikke fandt bygningerne velegnede til formålet, nedrevet. Restaurationen genopbyggedes i 1936/37, idet dog de nye bygninger blev placeret på modsat side af vejen i et hjørne af Ermelunden; arkitekt var Magdahl-Nielsen. I maj 1937 indviedes Fortunen igen.

Restauration Fortunen. Foto: C. G. Petersen, 1920.

Restauration Fortunen. Foto: Sven Türck, 1951.

William Herman Hansen efterfulgtes som restauratør på Fortunen af en søn, Bjørn Jørgen Hansen, der havde restaurationen indtil $\frac{1}{4}$ 1944, da den overgik til Niels Holger Ammond Nielsen (indtil $\frac{1}{3}$ 1948).

En anden søn af William Herman Hansen er maleren Motlau.

Fra $\frac{1}{3}$ 1948 var fru Astrid Valborg Emmy Kamilla Frederikke Hansen restauratrice på Fortunen. Fru Hansen efterfulgtes $\frac{1}{2}$ 1951 af Eyvind Valdemar Kamillo Binderup-Schultz, og derefter kom — $\frac{1}{8}$ 1955 — restauratør Valdemar Frede Hjalmar Alexander Hansen.

Efter inddragelsen under Lyngby-Taarbæk Kommune af den del af Ermelunden, der ligger nord for den i 1920 anlagte Klampenborgvej, udgik matr. nr. 42, og arealet blev matrikuleret under nr. 155.

Tiden efter 1930.

Ved salget af gårdene i 1930 forpligtede sælgerne sig til at fortsætte som forpagtere i 5 år. Da de 5 år var forløbet, fratrådte nogle forpagtere, fordi der var et årligt, stort underskud på forpagtningen. Andre fortsatte forpagtningen, men fik bedre betingelser.

Tiderne havde ændret sig, så gårdene kunne nu på langt nær ikke forrente salgssummerne. Landbrugets konjunkturer var for hele landet blevet dårligere, og jordpriserne var her i Københavns omegn steget så stærkt, at landbrug ikke kunne betale sig. En af gårdene — Carlshøj — blev ændret til gartneri, hvilket nogenlunde kunne forrente jordværdien. Andre slog sig på hestehold for galop- eller travheste eller for rideheste i privat eje.

Københavns Magistrat begyndte straks efter købet at arbejde på planer til udstykning og bebyggelse af de 6 gårde: Lindegård, Lyngbygård, Toftebæksgård, Dyrhøvedgård, Hvidegård og Stenrødgård. Disse planer udarbejdedes i nært samarbejde med Lyngby-Taarbæk Kommunes tekniske forvaltning, og da der $\frac{29}{4}$ 1938 kom en ny byplanlov, der krævede byplan udarbejdet af alle kommuner med større indbyggerantal end 1.000, optoges en stor del af de af Københavns byplanafdeling udarbejdede forslag i denne byplan for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Egentlig forlangtes i loven, at kommunen skulle udarbejde og vedtage egentlige byplaner, der kunne tinglyses på ejendommene, men man blev i ministeriet hurtigt klar over, at et sådant krav ville være uigennemførligt og upraktisk, idet en sådan byplan hurtigt ville blive forældet på grund af, at bebyggelsesvilkår og byggemåde ændrede sig meget hurtigt.

Det blev derfor tilladt, at kommunen kunne nøjes med at udføre — inden ²⁹/₄ 1943 — en generalplan for kommunen, en plan, som ikke skulle fremlægges for grundejerne, og som ikke skulle være forpligtende for disse og ikke skulle tinglyses på ejendommene.

Denne plan, der skulle indsendes til ministeriets godkendelse, skulle derimod være forpligtende for kommunen, således at denne ikke kunne tillade bebyggelse i strid med planen uden at få tilladelse dertil af ministeriet. Ville grundejerne ikke rette sig efter planen og ministeriet ikke give dispensation, skulle kommunen inden et år udarbejde en egentlig byplan for vedkommende grundarealer og, når den var godkendt af ministeriet, lade den tinglyse.

Denne nye byplanlov af ²⁹/₄ 1938 var i øvrigt god og brugelig i modsætning til den tidligere byplanlov af ¹⁸/₄ 1925, der var ubrugelig, idet den fastsatte, at der skulle gives erstatning til grundejerne, hvis en byplan indskrænkede disses rådighedsrettigheder over ejendommene.

Af samarbejdet mellem Københavns Kommunes og Lyngby-Taarbæk Kommunes byplanteknikere fremgik da generalplanen (der i øvrigt nu benævnes dispositionsplanen) af ²⁷/₃ 1943. Denne vedtoges enstemmigt af kommunalbestyrelsen og indsendtes til ministeriets godkendelse ²⁹/₄ 1943.

Denne plan byggede for Fortunområdet vedkommende på et forslag om at anlægge en ny motorvej fra Lyngbyvej ved Vangede til Hørsholm, gående tværs igennem Fortunarealet, og på et forslag om at bygge en ny S-bane langs denne vej, gående fra Jægersborg til Gl. Holte og med en station, „Fortunen”, umiddelbart nord for Klampenborgvej.

Ved denne station (og dette vejknudepunkt) foreslog man da placeret forretningskvarteret og etageboligkvarteret for den nye bydel, strækkende sig mod vest på Lyngbygårds og Lindegårds arealer omtrent helt til Bondebyen. Uden om denne centrale bebyggelse foreslog man enfamilieshuse (parcelhuse, d. v. s. rækkehuse eller villaer).

Bydelen (Fortunen) foresloges afgrænset fra andre bydele i kommunen ved „grønne” ubebyggede arealer.

Mod øst begrænsedes Fortunen byplanområde af Dyrehaven og mod nord af et smalt, grønt, ubebygget areal umiddelbart syd for den tidligere Lundtofte Flyveplads.

Mod vest lå Bondebyen, som man foreslog skulle bevares som et grønt område kun med de bevaringsværdige af de gamle huse og gårde bibeholdt. Mod syd havde man arbejdet på at få udlagt hele arealet syd for Klampenborgvej (Lyngbygårdsvej) som „grønt” areal, men dette var ikke

gennemførligt, hvorfor det grønne bælte mellem Fortunbyen og den gamle del af Kongens Lyngby kun fik den udstrækning, som nu kan ses.

I bebyggelsen afsattes i øvrigt arealer til rekreative formål, til offentlige institutioner og til lokale butikcentre. Arealer til skoler afsattes i forbindelse med de grønne arealer i yderkransen, bl.a. af hensyn til sportspladserne, medens arealer til sociale institutioner tænkte nærmere den nye bys centrum.

Stormagasiner og større udvalgsvareforretninger skulle ikke placeres i det nye forretningscentrum, idet man regnede med, at sådanne skulle ligge i Kongens Lyngby gamle bycentrum, der skulle forblive det forretningsmæssige og administrative centrum for hele kommunen.

I denne byplan af 1943 skulle der dog ske store ændringer inden bebyggelsen af området. Den første større ændring skyldtes ønsker fra ejeren af gården Carlshøj, handelsgartner, lektor Frode Sørensen, der var den eneste gårdejer inden for Fortunområdet, der ikke havde solgt sin gård til Københavns Kommune.

Udstykning af Carlshøj var allerede i 1921 blevet påbegyndt på de vestligste arealer lige op til Bondebyen, og i 1943 begyndte lektor Frode Sørensen at sælge byggegrunde til etagebyggeri på arealerne mellem Sorgenfrigårdsvej og bebyggelsen ved Toftebæksvej, der dengang hed Lindegårdsvej.

I 1947 anmodede lektor Frode Sørensen om tilladelse til at lade udstykke og bebygge arealet fra forannævnte etageboliger mod øst til selve gartneriet i strid med byplanen (der her fastsatte villabebyggelse) med etagebebyggelse, og han opnåede tilladelse hertil mod at lade lyse en servitut på hele den midterste del af sin ejendom om, at denne del skulle forblive liggende som grønt område (praktiseret som gartneri). Servitutten blev tinglyst ²⁴/₃ 1948.

Bebyggelsen af dette til etagebebyggelse frigivne areal skete derefter fra 1950 ved boligselskaberne Carlshøj A, B og C.

Den næste store ændring i byplanen af 1943 skete også efter grundejerens ønske, idet Københavns Magistrat ønskede at imødekomme nogle i 1947 fremkomne ønsker fra Statens Luftfartstilsyn om at få et større areal af Dyrehavegårds jorder, der på byplanen var bestemt til villabebyggelse, udlagt til grønt område, der senere kunne bruges til flyveplads. Samtidig ønskede magistraten tilladelse til at bygge etageboliger på arealet lige nord for Klampenborgvej, øst for motorvejen, som erstatning for de lejligheder, der mistedes ved sådant udlæg af Dyrehavegårds marker som grønt område.

Kommunalbestyrelsen gik med dertil, men dog kun modvilligt, hvilket fremgår af bemærkninger i skrivelse af ¹⁴/₇ 1949 til Boligministeriet, hvor kommunalbestyrelsen siger: „Sognerådet har godkendt, at der reserveres areal til eventuelt anlæg af en luftlandeplads på omhandlede areal nord for Fortunen. Sognerådet er interesseret i, at omhandlede areal friholdes for bebyggelse. At få anlagt en flyveplads er ikke ubetinget anbefalelsesværdigt på dette sted. I hvert fald bør det ikke være en flyveplads, fra hvilken skoleflyvning, øvelsesflyvning og rundflyvning er tilladt.”

I byplanen af 1949 anføres yderligere:

„Det må dog anses for usandsynligt, at det bliver påkrævet at anlægge en sådan luftlandeplads her. . . . En del af Dyrehavegård udlægges som grønt landbrugsareal, der eventuelt kan blive til disposition for en fremtidig luftlandeplads, men helst bør bibeholdes som landbrugsareal.”

En tredje betydningsfuld ændring af byplanen af 1943 var foranlediget af, at et boligselskab, A. A. B., havde fået forkøbsret af Københavns Magistrat på det store areal, der ligger nord for Carlshøjs jorder, strækkende sig fra motorvejen i øst til Lundtoftevej i vest og til den tidligere flyveplads i nord.

Boligselskabet lod afholde en offentlig arkitektkonkurrence om bebyggelsen af dette areal, og i 1. præmieprojektet var foreslået at ændre dispositionen for arealets bebyggelse fra parcelhuse (rækkehuse) til dels parcelhuse (gårdhuse), dels — i den nordvestlige del — etagehuse. Til gengæld for ændringen udlagdes ret store dele af arealet som grønne områder, således at antallet af lejlighederne på det hele areal ikke blev større end efter byplanen af 1943.

Sognerådet indvilligede i at optage dette 1. præmieprojekt i byplanen af 1949.

En fjerde væsentlig ændring af 1943-planen var, at det efter forhandlinger med grundejerne — Københavns Magistrat — og staten opnåedes at få udvidet det smalle grønne bælte, som på 1943-planen skilte Fortunområdet fra Lundtofteområdet, meget betydeligt, så det blev et betydningsfuldt led i det brede, grønne bælte, som man fra flere sider arbejdede på at få udlagt fra Dyrehaven til Furesøen, i hvilket grønne bælte indgik dele af Lyngbys idrætspark, Lyngby Parkkirkegård, Frilandsmuseet og forannævnte store grønne areal af Dyrehavegård.

Det lykkedes dog ikke at få dette brede, grønne bælte gennemført på strækningen fra Virum Idrætspads til Frederiksdals marker. På denne strækning fik man kun udlagt — og anlagt — et 18 m bredt, grønt bælte.

I øvrigt påbegyndtes et par år efter 1945 bebyggelsen af markerne til gårdene Lindegård, Lyngbygård og Toftebæksgård. Da den nye S-bane stadig ikke var blevet anlagt, kunne man ikke, som det jo ellers ville have været bedst, begynde med at bygge bydelscentret med forretningskvarteret ved den nye station, men måtte begynde inde fra Lyngby, hvilket naturligvis har forårsaget, at en del funktioner i den nye bydel er blevet „galt orienteret“.

I øvrigt byggedes efter den vedtagne byplan, og som bestemt i denne opførtes etagebebyggelsen på Lindegårdens og Lyngbygårds jorder som en meget åben treetages bebyggelse med store grønne arealer mellem husene og med de to planlagte lokale butikscentrer samt med de planlagte boliger for aldersrentenydere.

På Toftebæksgårds jorder byggedes rækkehuse (og kædehuse) ligeledes i overensstemmelse med byplanen.

Til en kirke for Fortunområdet afsattes en grund i nærheden af det kommende forretningscentrum.

Til dette forretningskvarter og til etagebebyggelsen nord og vest for dette har boligselskaberne K. A. B. og A. K. B., der har erhvervet grundene af Københavns Magistrat, nu udarbejdet detailprojekterne, og arbejdet bliver påbegyndt i den nærmeste fremtid.

På et areal af Hvidegård ved sydsiden af Klampenborgvej opførte Københavns Kommune i årene 1946-1948 et børnerекреationshjem, „Stockholmsgave“, — til dels en gave fra Stockholm by i anledning af freden.

Ritmester Gustav Adolph Clauson-Kaas havde ikke overdraget den del af Hvidegårds marker, der ligger mellem Klampenborgvej, Ermelundshegnet, Trongårdsvej og Hjortekærvej til Københavns Kommune, da Hvidegård i øvrigt blev overdraget til denne. På dette areal var allerede i 1930 påbegyndt en udstykning af grunde til villabebyggelse, og nu fortsattes denne udstykning ved anlæg i 1932 af en vej gennem arealet fra vejen Ved Fortunen til Hjortekærvej, hvilken vej fik navnet Gustav Adolphsvej.

Efter første verdenskrig nedlagdes Fortunfortet som fort, og arealerne bortsolgte. På glaciset opførtes derefter i årenes løb en del villaer, og udstykningen og bebyggelsen af arealerne mellem Dyrehavehegnet og Dyrehavegårdsvej (Langs Hegnet) fortsattes, således at der nu næppe er flere udstykningsmuligheder på dette areal.

I 1935 solgtes på hjørnet af Trongårdsvej og Hjortekærvej en parcel til Gentofte Kommune, der herpå har bygget et stort vandreservoir.

I 1939 eksproprierede Lyngby-Taarbæk Kommune et areal af matr. nr. 10 b ved Baunehøj til benyttelse til vandforsyningen (vandtårn m.m.). Af matr. nr. 7 t og 7 n eksproprieredes areal til adgang. De eksproprierede arealer fik matr. nr. 172. Vandtårnet opførtes 1941/42.

Henover Fortunarealerne førtes i 1918 en højspændingsledning og i 1926 endnu en ledning. I 1955 blev udført en ny 120 kv ledning vest for Helsingørvejen øst for Nymøllevej. De første 50 kv ledninger skal flyttes til en placering ligeledes mellem Helsingørvejen og Lundtoftegårdsvej.

Langs de første højspændingsledninger anlagdes i 1934/35 en 800 mm vandledning for Sjølsøvandværket, og denne er i 1959 dubleret.

I 1957 solgte Københavns Magistrat alle sine restarealer i Lyngby-Taarbæk Kommune til denne (skøde af ²¹/₁₁ 1957), og den nye ejer påbegyndte forberedelsen af udstykningen og bebyggelsen af disse restarealer i overensstemmelse med byplanen.

Samme år indgik Lyngby-Taarbæk Kommune på at overlade staten så stort et areal nord for Trongårdsvej mellem det areal, hvorpå Gentofte Kommune i 1935-37 havde opført et vandreservoir, og det areal der på byplanen var bestemt til en kommunal skole, at der derpå kunne opføres et seminarium, der skulle rumme Jonstrup Seminarium, der skulle flytte fra Jonstrup. Seminariet er under opførelse sammen med kommuneskolen Trongårdsskolen. Skolerne bygges sammen, og der er overenskomst om et nært samarbejde i driften af disse skoler og fælles brug af svømmehal og boldspilhal.

Akademiet for de tekniske Videnskaber havde i januar 1957 af Københavns Magistrat erhvervet et areal liggende langs sydsiden af Rævehøjvej, hvilket areal på byplanen er udlagt til „grønt” område. Herpå blev i 1958 opført et hydrodynamisk og aerodynamisk laboratorium samt et kystlaboratorium. Disse laboratorier, der ledes af professorer ved Danmarks tekniske Højskole, ligger ganske vist øst for motorvejen, men da Rævehøjvej er ført på en bro over denne, kommer de til at ligge meget bekvemt.

Imidlertid skete der i begyndelsen af 1958 det, at staten besluttede at erhverve en stor del (ca. 45 ha) af disse restarealer til anvendelse for en ny Polyteknisk Lærestanstalt (Danmarks tekniske Højskole) sammen med de staten tilhørende „lynglodder” af gårdene Lindegård, Lyngbygård og Toftebæksgård (ca. 27 ha), hvilke arealer i nogen tid havde været benyttet til flyveplads. Ved lov af 16. juni 1958 bestemtes udflytningen.

Denne nye læreanstalt skal rumme ikke alene den gamle højskole for polyteknikere, men også den nyoprettede skole for akademiingeniører samt lokaler for alle de mange institutter, der i de senere år er oprettet af eller sammen med Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Oprindeligt regnede man med at skulle bruge ca. 72 ha areal, nemlig statens areal, ca. 27 ha, og af Lyngby-Taarbæk Kommunes ny erhvervede areal ca. 45 ha, men i 1959 besluttedes det yderligere at erhverve et ca. 13,5 ha stort gartneriareal af Carlshøj og et ca. 13,5 ha stort areal, der fra Carlshøj var solgt til villabebyggelse, og som ligger mellem gartneriet og motorvejen.

Det samlede, ca. 100 ha store areal begrænses herefter af motorvejen (Helsingørvejen) i øst, Atlas' industriareal på Lundtofte markjorder i nord, Lundtoftevej i nordvest, Carlshøjs etageboliger i sydvest og Carlshøjvej i syd.

Denne af staten vedtagne disposition bevirkede, som det ses, meget store ændringer i byplanen, der på pågældende 100 ha påregnede dels bibeholdt store gartneri- og andre grønne arealer, dels boligbebyggelser til ca. 1.000 lejligheder samt en kommuneskole og et kommunalt gymnasium og mod nord, op til Atlas, nogen storindustri.

Statens arkitekt (kgl. bygningsinspektør N. Koppel) er i gang med at udarbejde bebyggelsesplanen for dette store areal.

Da bebyggelsesplanen for Den polytekniske Læreanstalt og udstyknings- og bebyggelsesplanerne for de arealer, Lyngby-Taarbæk Kommune endnu har tilbage til bebyggelse, ikke er færdigt udarbejdet, kan der ikke vedhæftes et kort visende den endelige bebyggelse i Fortunbyen.

Fortegnelse over trykte kildeskrifter.

Jens A. Weile: Hjemstavnsbog for Lyngby-Taarbæk Kommune. I. Del. Overfladeformer og Jordbund. Planter og Dyr. (Historisk-topografisk Selskab, 1944).

Eiler Nystrom: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid. (Gyldendal 1934).

A. C. Tandrup: Fra Udskiftningen af Lyngby Bondejord i Aaret 1777. (Lyngby-Bogen 1937).

- Vald. Fraas*: Skoleforhold i Lyngby-Taarbæk Kommune gennem Tiderne. (Historisk-topografisk Selskab, 1928).
- H. V. Rygner*: De gamle Gaarde i Lyngby. (Lyngby-Bogen 1946).
- A. C. Tandrup*: De tre familier Lund i Kongens Lyngby og Fuglevad i det 19. århundrede. (Lyngby-Bogen 1956).
- A. C. Tandrup*: Det kommunale Styre i Lyngby-Taarbæk Kommune 1842-1892. (Lyngby-Bogen 1943).
- J. A. C. Rastrup*: Byggeforskel i Lyngby-Taarbæk Kommune efter 1870. (Lyngby-Bogen 1935).
- Palle Rosenkrantz*: Fortunen. (Udgivet af M. Kitaszewsky og P. E Hingstrøm, København 1922).
- L. Gotfredsen*: Langs Dyrehavens Hegn. Af de gamle Traktørsteders Saga. (Otto Tellers Bogtrykkeri, Hellerup, 1952).
- Gyrithe Lemche og J. A. C. Rastrup*: Kongens Lyngby. Fotografier af C. G. Petersen. (C. G. Petersens Boghandel 1936).
- Flemming Madsen og J. A. C. Rastrup*: 111 billeder fra Lyngby-Taarbæk. (Udg. af Lyngby-Taarbæk Kommune, 1954).

**Ved udarbejdelsen er i øvrigt benyttet
nedennævnte kilder.**

Københavns Amts nordre birks tingbøger beroende dels på tinglysningkontoret, dels i Landsarkivet for Sjælland.
(Uddrag ved Ulla Ljungkvist).

Lyngby-Taarbæk Kommunes og bygningskommissionens arkiver og ejendomskartoteker.

Matrikelkort beroende i Matrikeldirektoratet:

Opmåling af jorderne under fællesskabet Kongens Lyngby Bondebymåling 1778. (Udarbejdet af *F. D. Flor* for Rentekammeret til brug ved udskiftningen).

Opmåling af byjorderne i Kongens Lyngby 1810. (Udarbejdet af *P. Steffens* til brug for ny matrikulering).

Opmåling af byjorderne i Kongens Lyngby med de ny matrikelnumre 1811. (Udarbejdet af *N. Lyngbye* med revisionsrettelser af *Nørby*).

Officielle matrikelkort over dele af Kongens Lyngby 1886, 1896, 1908.

Kort over landevejen gennem Kongens Lyngby med indtegnet bebyggelse 1778 og tegninger af 1765 med projekt til ny landevej, udarbejdet af *Marmillod*. (Beroer i Vejdirektoratet.)

Plan over Lyngby 1809, udarbejdet af *Prins Ferdinand*.

Kort af 1843 og 1844 over Københavns omegn, udarbejdet af *Adolph Bull*, revideret af *Captain v. Dodt*.

Generalstabskort 1855, 1878, 1900, beroende i Geodætisk Instituts arkiver.

Lyngby-Taarbæk Kommunes byplaner (dispositionsplaner) af 1943 og 1949.

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKABS PUBLIKATIONER.

- Nr. 1. V. Fraas: Skoleforhold i Lyngby-Taarbæk Kommune gennem Tiderne. 1929..... Kr. 1,00
- Nr. 2. Lyngby-Bogen 1933, Gyrithe Lemche: Lyngby set i Rundskue fra Kirkebakken 1810. Johan Lemche: Sorgenfri fra ca. 1200 til vore Dage. Nogle Data. J. Rambøll: Frederiksdal omkring 1735. C. V. Otterstrøm: Hulsø og de gamle Karpedamme. J. Rambøll: Damfiskeri ved Frederiksdal. Gyrithe Lemche: Breve fra Christian Winther til Alvilde Müffelmann..... (Udsolgt)
- Nr. 3. Lyngby-Bogen 1934, bl. a.: Gyrithe Lemche: Den Bernstorffske Vennekreds i Lyngby. J. Rambøll: De Virum Bønder paa Kristian den Fjerdes Tid Kr. 2,50
- Nr. 4. Lyngby-Bogen 1935, bl. a.: J. A. C. Rastrup: Byggeforhold i Lyngby-Taarbæk Kommune efter 1870. Johan Lemche: Under „Sorgenfris” Enemærker..... Kr. 2,50
- Nr. 5. Lyngby-Bogen 1937, bl. a.: A. C. Tandrup: By og Bol. A. C. Tandrup: Fra Udskiftningen af Lyngby Bondejord i Aaret 1777. Johan Lemche: Lyngby Bys Bondejord paa Udskiftningens Tid (1777-78)..... Kr. 2,50
- Nr. 6. Lyngby-Bogen 1939, C. M. Smidt: Lyngby Kirke. H. A. Rosendal: Nogle Meddelelser om Præster i Lyngby efter Reformationstiden..... Kr. 2,50
- Nr. 7. Sagregister til Lyngby-Bogen 1933—39 Kr. 1,00
- Nr. 8. Lyngby-Bogen 1941, Vilhelm Marstrand: Kongens Lyngby. Landsbybebyggelsens Opstaaen og Udvikling. (Udsolgt)
- Nr. 9. Lyngby-Bogen 1943, A. C. Tandrup: Det kommunale Styre i Lyngby-Taarbæk Kommune 1842—1892 Kr. 5,00
- Nr. 10. Lyngby-Bogen 1946, J. A. C. Rastrup: Gyrithe Lemche, Johan Lemche: Minderuner. Georg Lehwald, Ulrikkenborg: Spredte Erindringer fra min Ungdom. H. V. Rygner: De gamle Gaarde i Lyngby. Preben Wilmann: Johan Wilmann. Johan Lemche: Omkring „Store Kro” i Kongens Lyngby..... Kr. 5,00
- Nr. 11. Lyngby-Bogen 1948, P. V. Glob: Oldtidsminder i Kongens Lyngby og Dyrehaven Kr. 5,00
- Nr. 12. Lyngby-Bogen 1949, A. C. Tandrup: Lyngby Sogn i Modgangs Dage. Aage Dannemand Jensen: Af Vinhandler Haans Bruun Ellers „Tildragelser”. Valdemar Møller: Fra det gamle Lyngby. Fra Tingbøger og Kirkebøger for Lyngby Sogn 1633—1636 1650—1670. Johan Lemche: Da „Eremitagen” var i Farezonen. Johan Lemche: Minderuner II. Gyrithe Lemche: To Lyngby Digte Kr. 5,00
- Nr. 13. Lyngby-Bogen 1953, J. A. C. Rastrup: Historisk-topografisk selskabs første 25 år. Andrea Kibenich: Lidt om de tre små byer i Dyrehaven. Johan Lemche: Tove på Hjortholm. J. A. C. Rastrup: Lundtofte by og sogn. Kr. 5,00

- Nr. 14. Lyngby-Bogen 1956, A.C. Tandrup: De tre familier Lund i Kongens Lyngby og Fuglevad i det 19. århundrede. P. Gamrath: Fra Taarbæk Sogn. Karen Christensen: „Fra Balber Kræstersens Dave”. F. M. Madsen: Fra Brede om Brede. (Med bidrag af: Signe Veel, Andreas Schmidt, Peter Petersen, Chr. Nielsen og Niels E. Daverkosen). Valborg Orlamundt: Erindringer fra Kongens Lyngby i slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede. Hans Hansen: Nogle erindringer fra min barndom i Lyngby. J. A. C. Rastrup og V. Rud-Petersen: Fredede bygninger, skulpturer, mindesmærker og oldtidsminder i Sorgenfri Slotshave og på de fra Sorgenfri Slot udskilte ejendomme..... Kr. 5,00
- Nr. 15. Lyngby-bogen 1959, Svend Thorsen: Bondedreng på Lyngby-egnen. Poul Knudsen: Barndoms minder fra Bondebyen i Kongens Lyngby. Vald. Møller: Visesangeren i Kongens Lyngby. Christian Hansen: Mine erindringer om Virum og Frederiksdal fra først i 1880'erne til ca. 1950. Kai Uldall: Frilandsmuseet ved Sorgenfri. J. A. C. Rastrup: Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766 og Fortunbyen i Kongens Lyngby Kr. 12,00
- Nr. 16. Gyrithe Lemche: En Dag i September 1770 Kr. 1,00
- Nr. 17. Aage Bertelsen: Oktober 43. Oplevelser og Tilstande under Jødeforfølgelsen i Danmark Kr. 10,00
- Nr. 18. 111 Billeder fra Lyngby-Taarbæk. Billedhæfte udgivet af Lyngby-Taarbæk Kommune i anledning af Den tekniske Forvaltnings 50 års jubilæum den 1. april 1954. Kr. 7,00
- Nr. 19. Svend Thorsen: Fra Kongens Lyngby til Folkets. Tanker over et billedhæfte..... Kr. 1,00
- Nr. 20. Hjemstavnsbog for Lyngby-Taarbæk Kommune. I. del: Jens A. Weile: Overfladeformer og Jordbund. Planter og Dyr. 1944..... Kr. 2,00

Endvidere er selskabet i besiddelse af et antal af nedennævnte bøger, som kan tilbydes medlemmerne til de anførte priser:

- Nr. 21. Dyrehaven. Fra Ismark til Naturpark. 1938..... Kr. 3,00
- Nr. 22. S. Kaulberg: Mølleaaen og dens Søer. 1944 Kr. 2,00
- Nr. 23. Gentofte, Kongens Lyngby og Søllerød Kirker. 1946. Særtryk af „Danmarks Kirker”. Udg. af Nationalmuseet Kr. 2,50